UNIVERSITATEA *SPIRU HARET*

ELENA SILVESTRU

MORFOLOGIA LIMBII ROMÂNE ACTUALE

EDITURA FUNDAȚIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*

Scanned with OKEN Scanner

© Editura Fundației *România de Mâine*, 2007
Editură acreditată de *Ministerul Educației și Cercetării*
prin *Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Morfologia limbii române actuale / Elena Silvestru, București: Editura Fundației *România de Mâine*, 2007
Bibliogr.
ISBN 978-973-163-000-7

811.135.11366

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii.

Răspunderea pentru conținutul și originalitatea textului
REVINE EXCLUSIV AUTORULUI/AUTORILOR

Redactor: Mihaela ȘTEFAN
Tehnoredactor: Magdalena ILIE
Coperta: Cornelia PRODAN

Bun de tipar: 11.01.2008; Coli tipar: 9
Format: 16/61×86

Editura Fundației *România de Mâine*
Bulevardul Timișoara, Nr. 58, București, Sector 6,
Tel./Fax.: 021 / 444.20.91; www.spiruharet.ro
e-mail: contact@edituraromaniademaine.ro

Scanned with OKEN Scanner

UNIVERSITATEA *SPIRU HARET*
FACULTATEA DE LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

ELENA SILVESTRU

MORFOLOGIA LIMBII ROMÂNE ACTUALE

EDITURA FUNDAŢIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*
Bucureşti, 2008

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

1. **NOŢIUNI GENERALE**..... 7
1.1. Gramatica..... 7
1.2. Morfologia..... 9
1.3. Locuţiunile părţilor de vorbire..... 12
1.4. Categoriile gramaticale..... 13
1.5. Morfemul..... 14
1.6. Structura morfematică a cuvântului..... 17
2. **PĂRŢILE DE VORBIRE FLEXIBILE**..... 20
2.1. Substantivul..... 20
2.1.1. Clasificarea substantivelor..... 21
2.1.2. Flexiunea substantivului..... 28
2.1.2.1. Genul substantivului..... 28
2.1.2.2. Numărul substantivului..... 31
2.1.2.3. Cazul substantivului..... 33
2.1.2.4. Determinarea substantivului..... 35
2.1.3. Clasificarea substantivelor în declinări..... 38
2.1.4. Raportul substantivului cu alte clase lexico-gramaticale..... 41
2.2. Adjectivul..... 42
2.2.1. Clasificarea adjectivelor..... 43
2.2.2. Alternanţe fonetice..... 46
2.2.3. Gradele de intensitate..... 47
2.2.4. Schimbarea valorii gramaticale a adjectivului..... 49
2.2.5. Funcţiile sintactice ale adjectivului..... 50
2.3. Pronumele..... 51
2.3.1. Pronumele personale..... 52
2.3.1.1. Pronumele personal propriu-zis..... 52
2.3.1.2. Pronumele de politeţe..... 55
2.3.1.3. Pronumele şi adjectivul pronominal de întărire... 56
2.3.1.4. Pronumele reflexiv..... 58
2.3.1.5. Pronumele şi adjectivul pronominal posesiv..... 59
2.3.2. Pronumele nepersonale..... 62
2.3.2.1. Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ..... 62

Scanned with OKEN Scanner

2.3.2.2. Pronumele de cuantificare..... 65
2.3.2.3. Pronumele și adjectivul pronominal interogativ.. 68
2.3.2.4. Pronumele și adjectivul pronominal relativ..... 69
2.4. Numeralul..... 72
2.4.1. Numeralul cardinal..... 72
2.4.2. Numeralul ordinal..... 76
2.4.2.1. Numeralul colectiv..... 77
2.4.2.2. Numeralul multiplicativ..... 78
2.4.2.3. Numeralul fracționar (partitiv)..... 79
2.4.2.4. Numeralul distributiv..... 79
2.4.2.5. Numeralul adverbial (de repetare) 80
2.5. Verbul..... 82
2.5.1. Clasificarea verbelor..... 82
2.5.2. Clasificarea verbelor în conjugări..... 88
2.5.3. Categoriile gramaticale ale verbului..... 90
2.5.3.1. Diateza..... 90
2.5.3.2. Modul..... 92
2.5.3.3. Timpul..... 97
2.5.3.4. Persoana..... 107
2.5.3.5. Numărul..... 108
2.5.3.5. Genul..... 108
2.5.4. Funcțiile sintactice ale verbului..... 108
2.5.5. Verbe cu flexiune neregulată. Modele de conjugare.. 109
2.5.6. Raportul verbului cu alte clase lexico-gramaticale... 114
3. PĂRȚILE DE VORBIRE NEFLEXIBILE..... 117
3.1. Adverbul..... 117
3.1.1. Clasificarea adverbelor..... 118
3.1.2. Gradele de intensitate..... 121
3.1.3. Funcțiile sintactice ale adverbului..... 122
3.2. Prepoziția..... 123
3.2.1. Clasificarea prepozițiilor..... 123
3.3. Conjuncția..... 126
3.3.1. Clasificarea conjuncțiilor..... 127
3.4. Interjecția..... 130
3.4.1. Clasificarea interjecțiilor..... 131
4. APLICAȚII CU ROL EVALUATIV..... 134

BIBLIOGRAFIE..... 143

Scanned with OKEN Scanner

1. NOȚIUNI GENERALE

1.1. Gramatica

Gramatica este un ansamblu de reguli referitoare la modificarea cuvintelor şi la îmbinarea lor în enunţuri în procesul comunicării. Părţile constitutive ale gramaticii sunt: **morfologia**, care studiază cuvântul, în calitatea sa de semn lingvistic stabil, modificările sale formale, corelate cu valorile gramaticale care rezultă din aceste modificări, şi **sintaxa**, studiul enunţului, ca asociere de cuvinte şi produs final al activităţii verbale, formă de bază a comunicării umane*.

Cele două părţi constitutive ale gramaticii formează un mecanism integrat, unitar, încât practic o parte nu se poate studia fără referire la cealaltă, deoarece structura cuvintelor se modifică în funcţie de combinaţiile sintactice în care acestea apar în enunţ. „Morfologia nu are existenţă independentă de sintaxă, căci formele cuvintelor ar fi indiferente, mai bine-zis nici n-ar exista, dacă nu ar avea o întrebuinţare sintactică, tot aşa cum sintaxa n-ar exista dacă nu i s-ar pune la dispoziţie cuvinte pe care să le organizeze în fraze. De aceea nici nu ne trebuie o morfologie care să nu ţină seama de întrebuinţarea formelor, după cum nu ne-ar servi la nimic o sintaxă care n-ar porni de la formele existente ale cuvintelor"(Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 29). Influenţele reciproce dintre morfologie şi sintaxă duc la integrarea părţilor gramaticii în morfosintaxă.

Gramatica are legături strânse şi cu celelalte compartimente ale limbii: vocabularul, formarea cuvintelor, fonetica etc.

Raporturile dintre gramatică şi vocabular se reflectă în chiar noţiunea de cuvânt ca unitate lexicală, cuvântul fiind de fapt materialul de construcţie al gramaticii. Formele şi sensurile cuvintelor se descoperă în combinarea cu alte cuvinte şi corespund unor

---

*În *Gramatica limbii române*, ediţia din anul 2005, se impun ca unităţi de bază ale limbii *Cuvântul* şi *Enunţul*.

Scanned with OKEN Scanner

întrebuinţări sintactice diferite. Un cuvânt nu rămâne la forma-tip, ci are toate formele gramaticale pe care le poate lua în timpul flexiunii, forme care pot fi foarte deosebite între ele (de exemplu, verbele neregulate).

Sistemul gramatical este în relaţie de interdependenţă şi de complementaritate cu sistemul lexical, preluând de la acesta inventarul morfemelor independente şi constituind părţile fundamentale ale sistemului limbii. Cuvintele devin categorii lexico-gramaticale diferenţiate între ele semantic, morfologic, sintactic şi deictic.

Raporturile dintre gramatică şi formarea cuvintelor privesc procedeele folosite: derivarea, compunerea, schimbarea valorii gramaticale, care sunt mijloace gramaticale prin excelenţă. Unii specialişti consideră formarea cuvintelor un domeniu de graniţă între compartimentele limbii.

Legătura dintre gramatică şi fonetică se referă la folosirea cu valoare gramaticală a unor elemente de ordin fonetic: accentul, intonaţia, pauza, alternanţele fonetice etc., de care se folosesc atât morfologia, cât şi sintaxa.

Gramatica este de asemenea legată de stilistică, în toate variantele sale, întrucât abaterea, diversificarea şi individualizarea stilistică se constată şi se analizează numai prin raportarea la normele gramaticale ale limbii literare.

Ajutând la dezvoltarea gândirii logice şi fiind definită metaforic „gimnastică a minţii", gramatica este strâns legată de logică, mulţi gramaticieni socotind-o interfaţa lingvistică a gândirii, dar este falsă ideea că se poate pune semn de egalitate între logică şi gramatică.

Gramatica influenţează regulile scrierii, ortografia şi punctuaţia („auxiliarul grafic al sintaxei"). Normele ortografice actuale se bazează pe două principii gramaticale: principiul morfologic şi principiul sintactic.

Toate aceste legături ale gramaticii cu celelalte părţi constitutive ale limbii au ca numitor comun însuşirea corectă a cuvintelor atât sub aspectul formei şi al conţinutului, cât şi al tuturor combinaţiilor în care intră într-un enunţ.

În funcţie de perspectiva teoretico-metodologică, de destinaţie şi de scopul propus, gramaticile pot fi: istorice (diacronice), care urmăresc evoluţia sistemului fonetic, a morfologiei şi a sintaxei de-a lungul timpului, descriptive (sincronice), care se limitează să descrie realitatea lingvistică şi structurile diferitelor ipostaze ale limbii, fără a interveni în ierarhizarea normativă. Gramatica normativă stabileşte

Scanned with OKEN Scanner

regulile exprimării corecte, punând accentul pe formele şi construcţiile corecte, iar gramatica corectivă atrage atenţia asupra formelor sau construcţiilor neacceptate de norma literară. Acestea sunt gramatici cu destinaţie generală, pentru publicul larg, dar sunt şi gramatici de diferite tipuri adresate specialiştilor şi, în funcţie de metodele folosite, acestea pot fi tradiţionale sau moderne. În realitate, nu există tipuri „exclusive" de gramatici, ci tipuri predominante.

Lucrarea de faţă are un caracter descriptiv, dar şi normativ-aplicativ, urmărind cu precădere problemele de corectitudine/incorectitudine gramaticală.

1.2. **Morfologia**

Morfologia este partea gramaticii care cuprinde reguli privitoare la forma cuvintelor şi la modificările acesteia în vorbire şi în scriere. Din perspectivă modernă, este ştiinţa care are drept obiect de studiu cuvântul sau morfemul (în calitatea sa de semn lingvistic minimal din structura unui cuvânt). Este compartimentul limbii cu cea mai complexă sistematizare, iar structura morfologică este partea cea mai stabilă a unei limbi, determinând în mare măsură specificul acesteia.

Cuvântul *morfologie* este împrumutat în limba română din limba franceză (*morphologie*), având la origine gr. *morphé* „formă" şi *logos* „ştiinţă, studiu, cercetare".

Studiul morfologiei este organizat în clase lexico-gramaticale numite **părţi de vorbire**, caracterizate prin anumite trăsături generale, formale şi de conţinut şi care se definesc pe baza a trei criterii: criteriul semantic, morfologic şi sintactic. Aceste criterii se regăsesc în definiţiile clasice ale părţilor de vorbire, în care se arată ce exprimă clasa respectivă (sensul lexical), caracteristicile de formă (flexiunea în raport cu diverse categorii gramaticale) şi funcţiile sintactice ale cuvintelor, rolul acestora într-un enunţ. Din definiţiile unor părţi de vorbire poate lipsi sensul lexical (este vorba de cuvintele asemantice: prepoziţia şi conjuncţia) sau funcţia sintactică (la substantiv, pronume, numeral, verb, unde acestea sunt multiple şi mai mult sau mai puţin specifice); singurul element constant în definirea părţilor de vorbire este cel morfologic, care se referă la modificarea structurii cuvintelor, adică la flexiune.

Gruparea în părţi de vorbire asigură încadrarea oricărei unităţi lexicale într-un număr de clase diferenţiate prin particularităţile

Scanned with OKEN Scanner

specifice care condiționează și permit cuprinderea lor în organizarea comunicării.

În gramaticile românești sunt înregistrate următoarele părți de vorbire: **substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția**. Dintre acestea, primele cinci se grupează în categoria cuvintelor **flexibile**, adică pot prezenta modificări formale, iar adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția în cea a cuvintelor **neflexibile**, care participă la realizarea comunicării într-o unică formă, în general neanalizabile la nivel morfematic, cu mențiunea că adverbul ocupă o poziție intermediară, deoarece cunoaște categoria gramaticală a intensității, prin care se apropie de cuvintele flexibile, dar variațiile în raport cu această categorie sunt exprimate perifrastic, prin urmare forma cuvântului rămâne nemodificată.

Facem precizarea că *Gramatica limbii române*, ediția din 2005, notată în continuare GALR, ia în considerație particularitățile flexionare și selecțiile asociative în delimitarea părților de vorbire *substantiv*, *adjectiv*, *pronume*, *verb*. *Numeralul*, clasă eterogenă, cu particularități gramaticale profund diferite, este încadrat în clasa semantică a **cantitativelor**, care reunește unitățile lingvistice a căror semnificație implică informații „cantitative" referitoare la număr, cantitate, dimensiune, durată, intensitate etc.

Flexiunea substantivului, adjectivului și a numeralului se numește **flexiune nominală** sau **declinare**, pronumele are un tip propriu de flexiune, **pronominală**, foarte apropiată de cea nominală prin unele categorii comune; verbul, care se deosebește radical de celelalte părți de vorbire flexibile, are o **flexiune verbală**, cunoscută sub numele de **conjugare**.

Criteriul semantic privește semnificația generală a unei clase de cuvinte și împarte părțile de vorbire în două categorii: cuvinte autosemantice, care exprimă noțiuni, obiecte, circumstanțe și pot fi părți de propoziție (substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, interjecția) și cuvinte asemantice, care nu denumesc ceva din realitate, dar stabilesc relații în limitele enunțului – între cuvinte, la nivelul grupului de cuvinte, între grupuri de cuvinte la nivelul propoziției și al frazei –, având rol de lianți sau instrumente gramaticale. Aici sunt încadrate în mod tradițional prepozițiile și conjuncțiile.

Cuvintele cu sens lexical de sine stătător sau autosemantice au un inventar bogat, deschis, supus înnoirii atât prin împrumuturi, cât și

Scanned with OKEN Scanner

prin formaţii interne (este vorba mai ales de substantive, adjective, verbe), pe când cuvintele asemantice (prepoziţia, conjuncţia, unele adverbe de mod) au un inventar restrâns, închis, stabil, cu caracter abstract şi preponderent gramatical.

Criteriul sintactic are în vedere funcţiile sintactice îndeplinite de părţile de vorbire în propoziţie. Se disting astfel: părţi de vorbire apte de a îndeplini o funcţie sintactică proprie (substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul şi adverbul) şi cuvinte care nu reprezintă unităţi sintactice (nu funcţionează ca părţi de propoziţie), ci ajută la exprimarea funcţiilor sintactice, ca elemente de relaţie în propoziţie şi în frază (prepoziţia, conjuncţia, interjecţiile şi unele adverbe).

Între părţile de vorbire nu există o graniţă precisă, fiind posibile treceri de la o parte de vorbire la alta prin procedeul numit conversiune sau schimbarea valorii gramaticale, transpoziţie lexico-gramaticală sau derivare improprie etc. Acest transfer dintr-o parte de vorbire în alta se realizează fără modificări ale formei cuvintelor, cu exemplificări în cele ce urmează: substantiv devenit prepoziţie: „*A reuşit* **graţie** *talentului său*”, substantiv devenit adverb: „**Vara** *călătoreşte mult*”, „*Doarme* **buştean**”, „*Singur* **cuc**”, adjective devenite substantive: „**Bătrânii** *sufereau de frig*”; „**Un nenorocit** *i-a tăiat calea*”; „**Cel isteţ** *se descurcă întotdeauna*”; „**Obraznicul** *mănâncă praznicul*”, pronume relativ-interogativ devenit adverb: „**Ce** *frumos*!”, adverb devenit adjectiv: „*Un domn* **bine**”, „*Un* **aşa** *afront*”, „*Haine* **gata**”, prepoziţie devenită conjuncţie: „*El* **cu** *ea formează un cuplu reuşit*”, numeral devenit adverb: „**Întâi** *ascultă, după aceea vorbeşte*” etc.

Prin articulare, practic, orice parte de vorbire poate fi substantivată: „**Albastrul** *de Voroneţ*”, „**Eul** *din noi*”, „**Zecele** *primit la examen l-a făcut fericit*”, „**Plimbatul** *de dimineaţă*”, „**Binele** *făcut nu se uită uşor*”, „*A subliniat* **un „pe”** *din text*”, „*E* **un „dar”** *la mijloc*”, „**Oful** *nostru dintotdeauna*”. Multe părţi de vorbire devin foarte adesea adjective: *artist* **cetăţean**, *femeie* **cosmonaut**, *băiatul* **acesta**, **a sa** *mamă*, **prima** *iubire*, *om* **instruit**, *rană* **sângerândă**, *o* **asemenea** *faptă* etc.

Interjecţii provenite din substantiv la cazul vocativ: *Doamne!*, *mamă!*, *soro!*, *nene!*, *dom'le*!; din verbe la modul imperativ: *uite!*, *păzea*!; din numeral: (argotic) *şase!*

Trecerile de la o parte de vorbire la alta pot fi uneori doar ocazionale sau limitate contextual. De exemplu, adverbul *binişor*

Scanned with OKEN Scanner

devine substantiv numai în locuţiunea: *cu binişorul*, după cum adjectivul şi adverbul *clar* este substantiv doar în *clar de lună*.

1.3. **Locuţiunile părţilor de vorbire**

Locuţiunile sunt definite, aproape în toate gramaticile, ca grupuri de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate, care au înţeles unitar şi care se comportă, din punct de vedere gramatical, ca o singură parte de vorbire. Dintre particularităţile semnificative ale locuţiunilor pot fi menţionate: pierderea totală a autonomiei unui element component, în situaţiile în care acesta nu mai există independent în limbă (*a da brânci*, *a nu avea habar*, *a da ortul popii*, *a se da de-a berbeleacul*), conservarea unor forme flexionare ieşite din uz (*a bate câmpii*, *a merge ca pe roate*, *a băga în boale*, *câte bordeie*, *atâtea obicee*), forme care îşi schimbă comportamentul gramatical: verbe tranzitive la origine se construiesc prepoziţional (*a da de ştire*, *a băga de seamă*, *a avea de gând*, *a prinde de veste*), păstrarea unor arhaisme lexicale şi gramaticale (*fără noimă*, *pe îndelete*, *pe sponci*, *în pofida*, *de prisos*), ordinea fixă a elementelor care alcătuiesc locuţiunea şi imposibilitatea de a fi dislocate din punct de vedere sintactic (*a o lua la sănătoasa*, *a duce la bun sfârşit*, *a băga de seamă*, *a ţine minte*, *cât pe ce*, *odată ce*).

După clasa morfologică ale cărei caracteristici gramaticale le preiau, locuţiunile pot fi: substantivale *(părere de rău*, *aduceri aminte/aduceri-aminte*, *bătaie de cap*, *nod în papură)*, adjectivale (*de excepţie*, *cu sânge rece*, *cu scaun la cap*, *slab de înger*) pronominale (*cine ştie cine*, *te miri ce*, *nu ştiu care*, *Măria Sa*, *Excelenţa Sa*, *Majestatea Sa*), verbale *(a băga de seamă*, *a da năvală*, *a da buzna*, *a ieşi la lumină*, *a scoate din sărite)*, adverbiale (*zi de zi*, *din când în când*, *cu noaptea în cap*, *în dreapta*, *în urmă*, *pe de rost)*, prepoziţionale (*în ciuda*, *odată cu*, *în mijlocul*, *în caz de*, *de-a lungul*), conjuncţionale *(chiar dacă*, *cu toate că*, *din moment ce*, *în caz că)*, interjecţionale *(Doamne păzeşte!*, *ia te uită!*, *nu zău?!*, *pe naiba!)*. Adjectivele, verbele, adverbele, prepoziţiile şi conjuncţiile au cele mai multe locuţiuni, pentru celelalte părţi de vorbire, numărul acestora este nesemnificativ.

Cu toate că au fost cercetate sub multiple aspecte, locuţiunile gramaticale nu au fost prezentate sistematic într-un studiu special sau în vreo gramatică şi de aici dificultatea diferenţierii lor de expresii, de îmbinările libere de cuvinte şi de cuvintele compuse, cu implicaţii în

Scanned with OKEN Scanner

studiile de vocabular şi de gramatică, de cultivare a limbii. Recunoaşterea sau nerecunoaşterea statutului locuţional al unui grup de cuvinte are repercusiuni în analiza sintactică a propoziţiei şi a frazei, mai ales când este vorba de locuţiunile prepoziţionale şi conjuncţionale.

1.4. Categoriile gramaticale

Categoriile gramaticale sunt modalităţi prin care se realizează flexiunea părţilor de vorbire. În limba română lista lor cuprinde: **genul**, **numărul**, **cazul**, **determinarea**, **gradul de intensitate**, **persoana**, **diateza**, **modul** şi **timpul**.

Genul, cu cele trei specii ale sale, masculin, feminin şi neutru, este o categorie gramaticală proprie substantivului, adjectivului, pronumelui, numeralului şi verbelor la participiu şi gerunziu. De reţinut că substantivele nu-şi schimbă forma după gen (*copil* şi *copilă*, de exemplu, nu sunt două forme ale aceluiaşi cuvânt, ci două cuvinte diferite), dar celelalte părţi de vorbire amintite mai sus îşi schimbă forma (*frumos-frumoasă*, *doi-două*, *acesta-aceasta*, *citit-citită* nu sunt două cuvinte diferite, ci numai două forme gramaticale ale aceluiaşi adjectiv, numeral, pronume, verb). Toate cele trei genuri gramaticale se manifestă, în general, prin desinenţe la toate părţile de vorbire care au această categorie gramaticală.

Numărul gramatical, divizat în singular şi plural, apare în flexiunea tuturor părţilor de vorbire flexibile, cu excepţia numeralului (la care ideea de număr este exprimată lexical). El indică un exemplar sau mai multe, în cazul substantivului, adjectivului, pronumelui şi numeralului. La verb se manifestă pentru a indica dacă acţiunea este făcută de un singur autor sau de mai mulţi.

Cazul se realizează în limba română prin cinci valori: nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ, marcate prin desinenţe. Este o categorie gramaticală proprie substantivului, pronumelor şi numeralelor cu valoare de substantiv, iar la celelalte părţi de vorbire (adjectiv, forma de participiu) cazul se explică prin acord.

Gradul de intensitate, cu varietăţile pozitiv, comparativ (cu subdiviziunile: de superioritate, de egalitate, de inferioritate) şi superlativ (cu subdiviziunile: relativ şi absolut) este o categorie gramaticală comună unei mari părţi din adjectivele calificative (cu anumite excepţii) şi unei părţi din adverbe (în special celor de mod),

Scanned with OKEN Scanner

care nu se exprimă niciodată în limba română prin terminații gramaticale (cu excepția neologismelor de origine savantă), ci prin cuvinte auxiliare: *mai*, *tot așa*, *foarte*, *prea* etc.

Persoana se manifestă în flexiunea unor pronume (personale, reflexive, de întărire, de politețe, posesive) și în flexiunea verbului (în cadrul modurilor personale), realizându-se în trei valori: persoana I – vorbitorul, persoana a II-a – conlocutorul și persoana a III-a – o altă persoană despre care se vorbește; valorile sunt marcate fie prin forme supletive, în cazul pronumelui (*eu*, *tu*, *el*; *al meu*, *al tău*, *al său* etc.), fie prin desinențe, în cazul verbului (*alerga***m**, *alerga***i**, *alerga***u** etc.). La verb și la pronumele care au persoană, această categorie este asociată cu valorile de număr.

Diateza, cu speciile activă, reflexivă, pasivă, **modul**, cu speciile indicativ, conjunctiv, condițional, prezumtiv, imperativ, infinitiv, gerunziu, participiu, supin, și **timpul**, cu speciile prezent, trecut, viitor – sunt categorii gramaticale specifice verbului, exprimabile prin mijloace variate, uneori diferite de terminațiile de tipul desinențelor, și anume prin sufixe gramaticale, pentru unele moduri (infinitiv, gerunziu, participiu) sau pentru unele timpuri (prezentul unor verbe, imperfectul și perfectul simplu, mai-mult-ca-perfectul tuturor verbelor). Prin urmare, flexiunea verbului, numită conjugare, constă în schimbarea formei cuvintelor din această clasă după diateză, mod, timp (categorii specifice clasei), persoană și număr (categorii comune verbului cu alte părți de vorbire), făcând ca verbul să aibă cel mai mare număr de forme gramaticale dintre toate părțile de vorbire flexibile.

Categoria determinării este specifică grupului nominal, exprimând diferite grade de individualizare; se realizează prin următoarele valori: nedeterminat (*student*), determinat nehotărât (*un student*), determinat hotărât (*studentul*), marcate cu ajutorul articolului, care reprezintă modalitatea gramaticală afixală de integrare enunțiativă cu implicare în flexiunea nominală.

1.5. Morfemul

Toate elementele componente ale unui cuvânt (radicalul, tema, prefixele, sufixele, desinențele, accentul și intonația) poartă denumirea generală de **morfeme**.

Morfemul este noțiunea definitorie a morfologiei, căreia îi dă și numele, și reprezintă unitatea minimală de expresie dotată cu semnificație lexicală sau gramaticală.

Scanned with OKEN Scanner

Ca semn lingvistic minimal, morfemul poate reprezenta un cuvânt (*la*, *gata*, *şi*, *deci*, *vai*) şi chiar un enunţ (*Marş!*). Cel mai adesea însă, morfemul participă la comunicare ca parte componentă a cuvântului şi a enunţului.

Se deosebeşte de fonem, care este unitatea fundamentală a fonologiei, având capacitatea de a diferenţia cuvintele (**o**ră/**e**ră, dar/**d**or, fo**c**/fo**r** etc.) fără a avea un sens propriu, şi de cuvânt prin faptul că nu are autonomie funcţională, morfemul fiind de fapt un component al structurii cuvântului. Formei unui morfem îi corespunde o valoare gramaticală (de exemplu, – **i** din *elevi* reprezintă semnul pluralului). Aceeaşi valoare, de plural, poate fi redată, în funcţie de contextul fonetic sau morfologic, şi prin alte forme: **-e** *(fete*, *creioane)*, **-le** *(basmale*, *sandale)*, **-uri** *(râuri*, *mătăsuri)* etc., morfemul reprezentând, din această perspectivă, o clasă de variante, numite **alomorfe**. Clasa de alomorfe poate fi reprezentată de un număr variabil de variante şi are o relevanţă specială în descrierea morfemelor gramaticale. De exemplu, unităţile morfematice **-ă**, **-e** fac parte din aceeaşi clasă de alomorfe (ale morfemului de „singular"), după cum **-e**, **-i** reprezintă morfemul de „plural", pentru că participă la opoziţia singular/plural (*mamă/mame*, *carte/cărţi*, *perete/pereţi*). Invariantele (morfemele) se realizează în poziţii în care toate celelalte variante sunt excluse. Foarte rar sunt admise mai multe variante în variaţie liberă: *nivel*-**e**/*nivel*-**uri**, *item*-**i**/*item*-**e**/*item*-**uri**, *căpşun*-**e**/*căpşun*-**i**, *copert*-**e**/*coperţ*-**i** etc., semnificaţia cuvântului rămânând aceeaşi, spre deosebire de *band*-**ă**/*benz*-**i**/ *band*-**e**, *vis*-**e**/*vis*-**uri** etc.

Morfemele se realizează prin anumite alomorfe în funcţie de contextul fonetic sau de cel morfologic. De exemplu, alomorfele **-i**, întâlnit după un **i** aton: *indici*-**i**, *sacrifici*-**i** şi **-ă**, realizat numai după un radical în vocală labială: *ou/ou*-**ă** sunt considerate alomorfe fonetice.

Alomorfele se realizează (destul de rar) în contexte care nu pot fi caracterizate fonetic sau morfologic: *om/oam*-**eni**, *râs/râs*-**ete**, *cap/cap*-**ete**. Asemenea alomorfe se plasează la nivelul alomorfelor lexicale.

Ca şi cuvintele, unităţile morfematice cunosc fenomenul de omonimie, adică aceeaşi unitate fonică poate funcţiona ca suport al unor semnificaţii complet diferite, dezambiguizarea realizându-se prin contextul morfematic şi prin participarea la sisteme diferite de opoziţii. De exemplu, **-ă** din *arip*-**ă**, **-i** din *tax*-**i**, **-e** din *part*-**e** sunt morfeme de singular în flexiunea nominală, spre deosebire de **-ă** din

Scanned with OKEN Scanner

adun-**ă**, **-i** din *sar*-**i** şi **-e** din *spun*-**e**, expresie a persoanei în flexiunea verbală. Omonimia se poate manifesta şi în interiorul aceluiaşi tip de flexiune: **-e** asociază singularul din *cart*-**e** cu pluralul din *templ*-**e**, şi chiar în flexiunea aceluiaşi cuvânt: **-e** din *fet*-**e**-*le* este alomorf al morfemului de plural, dar exprimă genitiv-dativul singular în *fet*-**e**-*i*; în această situaţie, dezambiguizarea se face după cel de-al doilea component al flectivului.

Morfemele pot fi constituite din unităţi fonetice **segmentale** (vocale şi consoane), care sunt reprezentate prin foneme propriu-zise (*floare*), **suprasegmentale**, reprezentate prin accent şi intonaţie, care pot diferenţia atât cuvinte (*áfin-afín*, *mozáic-mozaíc)*, cât şi forme gramaticale omografe: nominativ-vocativ (*Petre – Petre!*), vocativ-genitiv/dativ plural (*fraţilor!-fraţilor)*, imperativ-indicativ prezent (**Stai** *cuminte!- Tu* **stai** *cuminte)* şi **morfemul zero** (Ø), care reprezintă o marcă a valorilor gramaticale, este purtătorul unei informaţii gramaticale, opunând, între ele, diferite forme dintr-o paradigmă: *alb-Ø /alb-ă*, *pom-Ø /pom-i*; *cânta-Ø /cânta-m*, *cânta-i*.

Clasificarea morfemelor se face după diverse criterii. Unul dintre aceste criterii este reprezentat de posibilitatea de combinare a acestora. Unele morfeme pot apărea singure sau combinate cu un morfem zero: *cap*, *frig*, *loc*, *om*, *vânt* şi nu pot comuta cu zero. Alte morfeme sunt dependente (sufixele, prefixele, desinenţele), ele se ataşează unui morfem independent: *copil*-**aş**, **re**-*vedere*, *cânt-a-se-ră*-**m** şi nu pot comuta cu zero.

În funcţie de conţinutul exprimat, morfemele pot fi **lexicale** şi cuprind morfeme-rădăcină *(student-*, *cas-)* şi afixe derivative (*ne-*, *des/dez-*, *stră-*; *-ar*, *-esc*, *-mente* etc.) şi morfeme **gramaticale** (totdeauna dependente), din care fac parte sufixele, care exprimă la verbe modul şi timpul (*gând*-**esc**, *cânt*-**a-se**, *văz*-**ând)** şi desinenţele, care exprimă persoana şi numărul verbului (*striga*-**m**), genul, numărul şi cazul în flexiunea nominală (*şcoal*-**a**, *elev*-**i**, *frumoas*-**ei** *cas*-**e**).

La acestea se mai poate adăuga o altă clasă, aceea a morfemelor **lexico-gramaticale**, care au atât valoare gramaticală, dar pot forma şi cuvinte noi. Este cazul prefixelor *arhi-*, *extra-*, *hiper-*, *ultra* – etc., care marchează superlativul, formând în acelaşi timp şi cuvinte noi: *arhiplin*, *extrafin*, *hipersensibil*, *ultracentral*, şi sufixelor substantivale moţionale *-ă*, *-iţă*, *-easă*, *-oare* etc., care sunt atât sufixe lexicale, formând cuvinte noi: *student-studentă*, *pictor-pictoriţă*, *bucătar-bucătăreasă*, *regizor-regizoare*, dar şi sufixe gramaticale, exprimând

Scanned with OKEN Scanner

categoria gramaticală a genului. O poziție intermediară o are sufixul lexico-gramatical cu valoare de superlativ *-isim (rarisim)*.

Morfemele mai pot fi clasificate și în funcție de poziția față de morfemul independent. Se disting morfeme dependente **antepuse** (prefixe: **co**-*raport*, afixe mobile sau morfeme libere de tipul verbe auxiliare, adverbe, prepoziții, conjuncții, pronume reflexive etc.: **am** *auzit*, **foarte** *rău*, **a** *cânta*, **să** *ascult*, **se** *duce*) și morfeme dependente **postpuse** (sufixele, desinențele, articolul ca mijloc de determinare nominală: *ac*-**ar**, *cânt*-**a-se**, *student*-**ei**, *fat*-**a**).

După structura expresiei morfemele sunt **continue** (formate dintr-un șir neîntrerupt de foneme: *copil*-**aș**, *ani*-**lor**, *român*-**esc**), **discontinue**, care, la rândul lor, pot fi repetate *(fată harnică)* și întrerupte (întâlnite mai ales la formele de infinitiv ale verbelor: **a** *alerga* și la formele genitivale: **al** *studentului*) și **interne** (alternanțele din rădăcină: **a/ă** – *zare/zări*, **d/z** – *stradă/străzi*, **z/j** – *obraz/obraji*, **l/i** – *colonel/colonei*, *chel/chei*, **sc/șt** – *bască/băști*, forme supletive, nedetașabile din structura rădăcinii: *eu*, *mă*, *mie*; *sunt*, *ești*, *eram*, *fusei*, *fost*).

Unii lingviști consideră că **topica** poate juca rol de morfem gramatical. În enunțul *Oamenii fac greșeli* subiectul este exprimat prin substantivul articulat, iar obiectul prin cel nearticulat, indiferent de topică, pe când într-un enunț ca *Șoricelul vede pisica* cuvintele *șoricelul* și *pisica* sunt, pe rând, subiect sau complement direct, în funcție de poziția în enunț.

1.6. Structura morfematică a cuvântului

În strânsă legătură cu unele categorii gramaticale și, implicit, cu flexiunea, se află structura morfematică a cuvintelor care poate cuprinde următoarele componente: **radicalul**, **tema**, **prefixele**, **sufixele** și **desinențele**. Ultimele trei (prefixele, sufixele și desinențele) sunt denumite, cu un termen generic, afixe. Alături de aceste componente, în structura cuvintelor sunt prezente alternanțele fonetice, accentul și intonația, care contribuie la exprimarea unor valori gramaticale.

Structura morfologică a unui cuvânt precum *descântasei* poate cuprinde următoarele componente: morfemul-rădăcină *cânt-* (partea fixă a unui cuvânt, nedivizibilă și neanalizabilă în părți componente, bază a derivării), prefixul *des-* care, împreună cu sufixul *-a*, formează

Scanned with OKEN Scanner

un verb de la substantiv, sufixul *-a-* (sufix al timpurilor trecute pentru verbele de conjugarea I), sufixul *-se-* (sufix al mai-mult-ca-perfectului) şi desinenţa *-i* (exprimă categoria de persoană şi număr, în cazul de faţă persoana a II-a, numărul singular).

Rădăcina şi afixele lexicale constituie împreună **radicalul**, partea care apare constant în tot cursul flexiunii şi asigură unitatea cuvântului. Se poate reduce la o singură unitate morfematică (reprezentând un morfem independent): **cart**-*e*, **mas**-*ă*, ori poate fi reprezentat printr-o grupare de morfeme lexicale cuprinzând şi unul sau mai multe morfeme lexicale dependente (*păt*-**uţ**-*ul*, **re-în**-*tiner-i*).

Tema este o structură morfematică complexă, alcătuită din rădăcină şi unul sau mai multe afixe (sufixe şi prefixe). De exemplu *prelucra-* poate fi tema perfectului, *prelucrase-* este tema mai-mult-ca-perfectului. După unii specialişti (v. Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, p. 353) tema este identică cu radicalul atunci când în structura acestuia intră rădăcina + sufixe şi prefixe.

Sufixul gramatical împreună cu desinenţele reprezintă **flectivul**, partea cuvântului în care se manifestă modificările flexionare, componenta variabilă: *prelucra*-**se-m**, **voi** *alerga*, **am** *intr*-**a-t**, *cas*-**e-le**. În flexiunea nominală, flectivul asociază unităţi morfematice reprezentând categoriile de număr, caz, determinare, dar şi de gen (în formele adjectivului); flectivul verbal este alcătuit din unităţi morfematice purtătoare ale valorilor de număr şi persoană (desinenţe), de timp şi mod (sufixe gramaticale).

De regulă, topica structurii morfologice a cuvintelor în limba română este radical + sufix gramatical + desinenţă: *cred-ea-m*, dar pot apărea, mai ales la verbe, forme amplificate: radical+sufix$_1$+sufix$_2$+ desinenţă$_1$+desinenţă$_2$: *ven-i-se-ră-m*.

Separarea radicalului de flectiv se face adesea cu dificultate, datorită alternanţelor fonetice care pot apărea în radical (*soartă-sorţi*, *fată-fete*, *cal-cai)* sau între radical şi flectiv (*cred*, *creadă*, *crezi)*.

Există situaţii în care radicalul prezintă în cursul flexiunii forme supletive, la verbele neregulate (**f**-*i*, **f**-*u-se-i*, **er**-*a-m*, **fos**-*t*, **est**-*e*, **eşt**-*i*; **ar**-*e*, **av**-*ea-m*, **aib**-*ă*, **ia**-*u*, **lu**-*a* etc.) sau la unele pronume personale *(eu*, *mie*, *el*, *lui* etc.) sau reflexive *(sie*, *şi*, *îşi*, *se* etc.).

Alternanţele fonetice marchează, pe lângă mijloacele flexionare propriu-zise, unele categorii gramaticale (genul, numărul, persoana, cazul) şi apar de regulă în corpul rădăcinii (*fată-fete*, *arăt-arată)* sau al sufixelor lexicale (*nedreptate-nedreptăţi*), iar cele

Scanned with OKEN Scanner

consonantice apar mai ales în partea finală a cuvântului, la granița cu desinența (*student-studenți*, *obraz-obraji*, *românesc-românești)*.

Accentul poate marca, mai rar, diferite categorii gramaticale atât în flexiunea nominală, cât și în cea verbală *(nóră-nuróri*, *zéro-zeróuri*, *aprópie-apropié)*.

Intonația constituie în flexiunea nominală o marcă a cazului vocativ (*frate!*, *laşilor!)*, iar în cea verbală o marcă a modului imperativ (*încetează!*, *staţi!*).

În limba română sunt şi părți de vorbire neanalizabile (adverbe, prepoziții, conjuncții, interjecții) la care nu se pot detaşa părți componente, deci nu pot fi analizate din punct de vedere morfematic.

Scanned with OKEN Scanner

2. PĂRȚILE DE VORBIRE FLEXIBILE

2.1. Substantivul

Substantivul este partea de vorbire flexibilă care denumește clase de obiecte în sens larg: ființe (*om*, *părinte*, *fată*), lucruri (*carte*, *sac*, *loc*), fenomene ale naturii (*ceață*, *vânt*, *zăpadă*), acțiuni (*scriere*, *urcare*, *vedere*), stări (*criză*, *bucurie*, *tristețe*), însușiri (*frumusețe*, *bunătate*, *înțelepciune*), relații (*prietenie*, *rudenie*, *dușmănie*).

Genul, numărul, cazul și determinarea sunt categoriile morfologice ale substantivului; dintre acestea genul este fix, prin urmare substantivul se schimbă numai după număr și caz, realizând ceea ce se numește declinare. Flexiunea substantivului se realizează sintetic, prin desinențe, prin articolul definit, precum și prin alternanțe fonetice care modifică radicalul substantival. Categoriile gramaticale se exprimă și analitic, prin prepoziții, prin articolul nedefinit sau prin mărcile de caz proclitice *lui*, *al*.

Ca centru al grupului nominal, substantivul se asociază cu adjuncți specifici – determinanți (copil*ul*, *un* copil, *acest* copil, *trei* copii, *asemenea* copil), adjuncți genitivali (casa *părinților*) și cu adjuncți nespecifici – adjectivali (băiat *isteț*), prepoziționali (râu *de munte*), verbali (carte *de citit*, rană *sângerândă*) sau propoziționali (satul *în care trăiesc*).

Forma-tip, adică forma sub care se găsește substantivul în dicționare este cea de nominativ-acuzativ, singular, nearticulat.

Dintre toate părțile de vorbire, substantivele sunt cuvintele folosite cel mai frecvent în vorbire, sunt cele mai numeroase și în permanentă înnoire, datorită numărului mare de obiecte care trebuie denumite, cu împrumuturi care se adaptează mai mult sau mai puțin la sistemul fonetic și morfologic al limbii române. Alături de verb, substantivul este implicat în definirea celorlalte clase lexico-gramaticale.

Scanned with OKEN Scanner

2.1.1. *Clasificarea substantivelor*

Substantivele limbii române se clasifică după mai multe criterii.

O primă clasificare a substantivelor este cea după **natura denumirii** şi priveşte dihotomiile **substantive comune (apelative) – substantive proprii**.

Substantivele comune

Substantivele comune denumesc obiecte de acelaşi fel, fără a le distinge (*copil*, *casă*, *pom*, *afacere*, *francez*, *râu*, *primăvară*), obiecte concrete, animate sau inanimate, numărabile (discrete). Constituie categoria cea mai numeroasă, considerată prototipică; se scriu întotdeauna cu iniţială mică.

Substantivele proprii

Substantivele proprii denumesc numai anumite obiecte individualizate pentru a le deosebi de altele din aceeaşi categorie. Numele proprii alcătuiesc un sistem de denominaţie suplimentară, fiind atribuite unor obiecte desemnate prin numele comun, generalizator al clasei din care face parte şi, spre deosebire de numele comune, sunt intraductibile. Ele se încadrează în numeroase grupe semantice. Pot fi individualizate nume proprii de persoane sau antroponime (prenume: *Ion*, *Maria*, *Grigore*, nume de familie: *Popescu*, *Ştefănescu*, *Vasiliu*, supranume: *Nababu*, *Păstorel*, personaje literare: *Harap-Alb*, *Păcală*, *Scufiţa-Roşie*), nume de locuri sau toponime (urbanonime: *Iaşi*, *Cluj*, *Craiova*, hidronime: *Argeş*, *Dunărea*, *Târnave*, oronime: *Carpaţi*, *Bucegi*, *Buila*, oiconime: *Româneşti*, *Cincu*, *Tunari*, nume de străzi şi cartiere: *Râul Doamnei*, *Măgauricea*, *Primăverii*), nume de aştri sau astronime: *Saturn*, *Carul-Mare*, *Gemenii*, inclusiv *Luna*, *Pământul*, *Soarele*, nume de animale sau zoonime: *Grivei*, *Lăbuş*, *Joiana*, nume de întreprinderi şi instituţii: *Întreprinderea de Echipamente Aerospaţiale*, *Facultatea de Litere*, *Ministerul Afacerilor Externe*, organe şi organizaţii de stat, politice sau de altă natură, naţionale sau internaţionale: *Guvernul României*, *Uniunea Scriitorilor din România*, *Teatrul Naţional*, *Editura Academiei*, *Organizaţia Naţiunilor Unite*, numele marilor epoci istorice şi numele unor evenimente cultural-istorice: *Antichitatea*, *Evul Mediu*, *Renaşterea*, *Reforma*, *Unirea Principatelor*, *Congresul Internaţional de Onomastică*, *Primul Război Mondial*, nume de sărbători: *Crăciun*, *Bobotează*, *Paşte*, *Schimbarea la Faţă*,

Scanned with OKEN Scanner

1 Decembrie, *Anul Nou*, numele unor publicații: *Studii și cercetări lingvistice*, *România literară*, titlurile unor opere de tot felul: *O noapte furtunoasă*, *Simfonia a VI-a*, *Dicționarul toponimic al României*, *Legea învățământului*, nume de produse industriale: aparat foto *Nikon*, televizor *Philips*, țigări *Snagov*, vin *Busuioacă de Bohotin*, nume de vehicule și ambarcațiuni: rapidul *Orient Expres*, crucișătorul *Aurora*.

Numele proprii se transferă de multe ori dintr-o subclasă onomastică în alta, în funcție de necesitățile denominative. Apartenența unui nume propriu la o anumită subclasă onomastică este determinată contextual. Prin figura de stil numită antonomază, substantivele proprii pot deveni substantive comune variabile în număr și articulate cu articol nehotărât: *un cotnar*, *o dacie*, *un iuda*, *o caiafă*, *un cresus*, *un hercule*, scrise cu inițială mică; fac excepție numele proprii ale unor creatori folosite pentru a denumi operele sau forma de prezentare a acestora: *un Sadoveanu* (volum), *un Lipatti* (disc), *un Rembrandt* (tablou). Prezența articolului nedefinit marchează conversiunea numelui propriu în substantiv comun. Și substantivele comune devin proprii prin procedeul numit onimizare: *Ciobanu*, *Ursu*, *Cataramă*, *Brumă*, *Ghiocel*.

Substantivele proprii prezintă toate categoriile gramaticale ale substantivelor: gen, număr, caz, determinare, cu unele particularități explicabile prin specificul lor denominativ. Principala distincție între substantivele proprii și cele comune, în scris, este de natură ortografică: numele proprii se scriu cu inițială majusculă.

În plan gramatical, distincția între numele propriu și cel comun se face prin câteva particularități ale substantivelor proprii: au o singură formă de număr, fie singular: *Craiova*, *Bacău*, *Dunărea*, *Crișul*, *Popescu*, *Cantemir*, *Cantacuzino*, *Ioana*, *Maria*, *Toma* etc. (pot apărea și la plural doar numele proprii de grup: *Popeștii*, *Cantemireștii*, *Cantacuzinii*, *Mariile*, *Tomii*), fie plural: *Videle*, *Dragoslavele*, *Roșiori*, *Carpați*, *Anzi*, *Canare*, *Florii*, *Sânziene*, *Rusalii*, *Saturnalii*, *Gemenii* etc. (din motive stilistice, metaforice sau metonimice, există tendința de refacere a singularului: *Carpatul*, *Bucureștiul*, *Iașiul*, *Galațiul*). În general, numele proprii se comportă ca substantive nonnumărabile și se încadrează în cele două clase ale substantivelor defective de număr: singularia tantum și pluralia tantum.

În ce privește genul, substantivele proprii au, ca și cele comune, trei genuri: masculin, feminin și neutru. Fixarea lor la o anumită clasă de gen se face fie după genul substantivului comun care desemnează

Scanned with OKEN Scanner

obiectul: *acest Buila* (munte), *această Bobotează* (sărbătoare), *acest Unirea* (magazin), fie după forma lor, mai ales dacă numele proprii provin de la cele comune: *această Măgura*, *acest Frăsinet*, *această Padina* sau acelaşi nume propriu prezintă variante de gen: *acest/această Cioaca* (deal), *acest Neptun/această Neptun* (staţiune). Genul gramatical nu corespunde întotdeauna genului natural atât la antroponime (nume de familie, prenume, dar mai ales hipocoristice): *acest Popescu/această Popescu*, *acest Toma/această Toma*, *acest Gabi/această Gabi*, *acest Saşa/această Saşa*, cât şi la zoonime: *acest Mişca/această Mişca*, *acest Zdreanţă/ această Zdreanţă* etc. Ele se încadrează în aşa-numitul gen comun.

Flexiunea cazuală a numelor proprii preia, în general, modelul flexionar al numelor comune, dar unele tipuri de nume proprii au şi alte particularităţi. De exemplu, numele persoană (nume de familie, prenume, supranume) şi numele de animale realizează genitiv-dativul cu ajutorul afixului proclitic *lui*: *lui Ionescu*, *lui Badea*, *lui Vlad*, *lui Gurău*, *lui Azorică*, *lui Chichirichi* (articulare proclitică neadmisă de norma literară la numele feminine, cu excepţia celor cu terminaţie nespecifică de gen precum: *Catrinel*, *Carmen*, *Calipso*, *Ingrid*, *Lili*, *Miriam*, *Zizi*). Numele proprii feminine terminate în **-ca**, **-ga** au forme diferite de genitiv-dativ faţă de substantivele comune cu aceeaşi terminaţie: *Puica-Puicăi/Puichii*, *Draga-Dragăi*, *Floarea-Floarei* faţă de *puica-puicii*, *draga-dragii*, *floarea-florii*. La acuzativ substantivele proprii primesc prepoziţia **pe**: *O văd pe Ana*, *Îl ascult pe Radu*, *Îl citează pe Cosma*.

Includerea unor substantive în categoria numelor comune sau în cea a numelor proprii este adesea nesigură, ezitantă, datorită faptului că mai există substantive cu „statut" intermediar, insuficient marcat. În această situaţie se află, de exemplu, numele lunilor anului, numele unor rase de animale sau specii de plante, numele unor dansuri populare, epitete afective. Dacă pentru numele lunilor anului regulile sunt unice (cu iniţială mică: *decembrie*), la celelalte regulile nu sunt întotdeauna ferme (de exemplu, se recomandă scrierea cu majusculă pentru: *Bazna*, rasă de porci, *Gloria*, soi de grâu, dar cu iniţială minusculă pentru: *creţesc*, *ionatan*, *domnesc*, *merinos*, *căluşul*, *brâul*, *alunelul* etc.).

Din punct de vedere sintactic, substantivul propriu, ca şi cel comun, poate fi centru al grupului nominal, atrăgând diferite tipuri de adjuncţi. Astfel, numele propriu se poate asocia cu articolul hotărât şi nehotărât: *un Ploieşti/Ploieştiul*; cu adjuncţi adjectivali antepuşi şi

Scanned with OKEN Scanner

postpuşi: *bătrânul Vasile/Vasile cel bătrân*; cu adjuncţi nominali sau pronominali: *Măriuca moşului/a lui*; *Sibiul anului 2007/nostru*; cu adjuncţi prepoziţionali: *Ana de la ţară*; cu adjuncţi verbali: *Joiană de muls*. Are aceleaşi funcţii sintactice ca şi substantivul comun.

După **structura morfematică** substantivele se clasifică în **substantive simple, substantive compuse** şi **locuţiuni substantivale**.

Substantivele simple, comune şi proprii, sunt formate dintr-un singur cuvânt. Ele pot fi cuvinte de bază, nederivate (*carte, stilou, Ana*), cuvinte derivate cu sufixe (*copilaş, pădurar, aluniş, bostănărie, cânepişte, făget, clujean, junimist, geamgiu, îndrăzneală, agerime, policioară, Victoraş, Ionuţ, Argeşel, Ialomicioara*), cu prefixe (*antevorbitor, arhiepiscop, copreşedinte, consătean, contracandidat, interfaţă, nelinişte, nonvaloare, postcalcul, reapariţie, străbunic, suprasolicitare, ultrasunet*) sau rezultate prin derivare regresivă, formate de la verbe sau de la substantive (*auz<auzi, cânt <cânta, joc<juca*; *balneolog<balneologie, sculptor<sculptură, pictor<pictură, cais<caisă*; *alun<alună*). Formaţiile parasintetice sunt mai puţine: *inconvenient, incompatibilitate, desconsiderație, înveşmântare* etc.

Substantivele compuse atât comune, cât şi proprii, sunt unităţi provenite din minimum două morfeme independente, care pot exista în limbă şi separat. Convergenţa se face prin alăturare şi se scriu aproape întotdeauna cu cratimă (*bloc-turn, decret-lege, câine-lup, redactor-şef, rea-credinţă, prim-ministru, prim-plan, prim-solist, prim-balerin(ă), primă-doamnă, bun-simţ, daco-roman, floarea-soarelui, viţa-de-vie, cal-de-mare, cuvânt-înainte, zgârie-nori, papă-lapte, lasă-mă-să-te-las, Cluj-Napoca, Târgu-Jiu, Turnu-Severin, Sfarmă-Piatră, Făt-Frumos*) sau prin contopire (*dacoromân, bunăvoinţă, blocnotes, bunăstare, fărădelege, triplusalt, surdomut, primadona, mărinimie, concertmaistru, scurtmetraj, valvârtej, vinars, untdelemn, Câmpulung, Dacoromania, Întregalde, Delavrancea*).

Alte substantive compuse sunt formate numai din elemente tematice – sufixoide şi prefixoide – (*agorafobie, caligrafie, cacofonie, democraţie, pinacotecă, toponimie, xenomanie*) sau prin abreviere. Acestea sunt de dată recentă şi pot fi realizate prin combinarea unor silabe din cuvintele componente (*PLAFAR=Plante farmaceutice*), din silabe şi cuvinte (*ROMARTA=Arta românească)*, din iniţiale de cuvinte (*ACR, ONU, SUA*) sau din iniţiale şi fragmente de cuvinte (*TAROM=Transporturile Aeriene Române*). Substantivele compuse din iniţiale de cuvinte se pot scrie cu sau fără punct după fiecare literă şi se pronunţă cu accent pe ultima silabă.

Scanned with OKEN Scanner

Substantivele compuse prezintă o serie de particularităţi în flexiune şi pun frecvent probleme de ortografie, mai ales scrierea cu cratimă sau fără cratimă.

Locuţiunile substantivale

Locuţiunile substantivale sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar şi comportament morfologic de substantiv. Spre deosebire de substantivele compuse, al căror grad de sudură este foarte avansat, substantivele care alcătuiesc locuţiunea substantivală îşi pierd individualitatea semantică şi ocupă o ordine fixă în grupul locuţional. Exemple: *aducere aminte/aducere-aminte*, *aprindere de plămâni*, *bătaie de joc*, *dare de mână*, *făcător de bine*, *nod în papură*, *orbul găinilor*, *părere de rău*, *rău de mare*, *tragere de inimă* etc. Locuţiunile substantivale provin din conversiunea unor locuţiuni verbale: *aducere aminte/aducere-aminte<a-şi aduce aminte*, *părere de rău<a-i părea rău*, *tragere de inimă<a-l trage inima*, *bătaie de joc<a-şi bate joc*, *ţinere de minte<a ţine minte* etc. sau, mai rar, din grupări ce includ pronume: *un nu ştiu cine/ce*, *un te miri cine/ce*. Locuţiunile substantivale de origine verbală sunt frecvent nume de acţiune sau de stare: *bătaie de joc*, *ţinere de minte*. Mai puţine locuţiuni sunt nume de agent: *băgător de seamă* (locuţiune substantivală şi adjectivală).

Locuţiunile substantivale conţin în structura lor cel puţin un substantiv şi au comportamentul gramatical al substantivului: flexionează, se articulează, îndeplinesc funcţii sintactice, excepţie fac cele străine, care se utilizează ca atare: *mea culpa*, *coup de foudre*, *dolce farniente*, *axis mundi* etc. Locuţiunile substantivale provenite din izolări (cf. *un nu ştiu cine/ce*, *un te miri cine/ce*) nu conţin substantive şi provin din combinarea cu articolul nehotărât în forma de singular.

Ca şi substantivul corespunzător, locuţiunea substantivală poate fi centrul unui grup nominal, polarizând în jurul său determinanţi nominali: *aducerile-aminte ale copilăriei*, adjectivali: *dureroasele aduceri-aminte*, adverbiali: *aduceri-aminte pentru totdeauna* etc.

După **criteriul etimologic** substantivele româneşti sunt **substantive moştenite** din latină: *cap*, *casă*, *floare*, *frate*, *frunte*, *gură*, *moară*, *ochi*, *pâine*, *soare* etc. şi din substrat: *abur*, *barză*, *brad*, *buză*, *coacăză*, *grumaz*, *mazăre*, *mânz*, *strungă*, *sâmbure*, *urdă*, *viezure* etc; **substantive împrumutate** din diverse limbi şi în perioade diferite: din vechea slavă: *boier*, *milă*, *muncă*, *nădejde*, *noroc*, *obraz*, *ogradă*,

Scanned with OKEN Scanner

plug, *podgorie*, *praf*, *slugă*, *vreme* etc.; din maghiară: *aldămaş*, *belşug*, *chin*, *gazdă*, *gând*, *hotar*, *meşter*, *oraş*, *tâlhar*, *vamă* etc.; din turcă: *baclava*, *basma*, *cafea*, *cataif*, *cearşaf*, *chibrit*, *cioban*, *nufăr*, *pilaf*, *rachiu*, *şerbet*, *şalău* etc.; din neogreacă: *calapod*, *călimară*, *hârtie*, *mirodenie*, *piper*, *prăvălie*, *prosop*, *sindrofie*, *trandafir*, *zahăr*, *zodie* etc.; din germană: *bliţ*, *boiler*, *capelmaistru*, *container*, *crenvurşt(i)*, *cufăr*, *dictat*, *halbă*, *laitmotiv*, *matriţă*, *ventil* etc.; din franceză: *automobil*, *bacalaureat*, *balon*, *comedie*, *convoi*, *coşmar*, *diviziune*, *fotograf*, *pension*, *septicemie*, *sergent* etc.; din italiană: *ancoră*, *acont*, *bariton*, *basorelief*, *capodoperă*, *chitară*, *partitură*, *spaghete*, *stagiune*, *tenor*, *teracotă*, *valută* etc.; din engleză: *baschet*, *bypass*, *corner*, *dispecer*, *display*, *fotbal*, *gentleman*, *handicap*, *meci*, *spicher*, *suporter*, *transplant* etc.; **substantive formate în limba română** prin derivare: *băieţel*, *copilandru*, *stejăriş*, *frăsinet*, *arinişte*, *strămoş*, *necredinţă*, *imoralitate*, prin compunere: *binecuvântare*, *bunăvoinţă*, *rea-voinţă*, *rea-credinţă*, *miazănoapte*, *portţigaret*, *scurtmetraj*, prin schimbarea categoriei gramaticale: *aproapele*, *binele*, *frumosul*, *alesul*, *plimbatul*, *doiul*, *eul*, *sinele*, *ofu*l.

Criteriul **semantico-gramatical** împarte substantivul în **substantive abstracte**, **substantive masive**, **substantive colective**, **substantive „verbale" şi „adjectivale"**.

Substantivele abstracte sunt o subclasă de substantive care denumesc entităţi abstracte, neperceptibile senzorial. Referenţii substantivelor abstracte sunt însuşiri (*bunătate*, *cinste*, *consecvenţă*, *curaj*, *demnitate*, *isteţime*), relaţii sau atitudini (*proprietate*, *posesie*, *vecinătate*, *prietenie*, *duşmănie*), acţiuni (*cântare*, *vedere*, *alegere*, *venire*, *coborâre*), noţiuni teoretice (*dreptate*, *adevăr*, *minciună*, *conştiinţă*) etc. Unele sunt substantive nonnumărabile (*calm*, *curaj*, *onestitate*, *cinste*, *lene*, *teamă*, *importanţă*) şi nu se combină de regulă cu articolul nehotărât decât în situaţia în care există un determinativ (*un mare curaj*, *o teribilă teamă*). Spre deosebire de substantivele singularia tantum, abstractele nonnumărabile nu se pot asocia cu *nişte* (*teamă*, *calm* etc.). Substantivele abstracte devin numărabile în anumite situaţii: când se asociază cu referenţi de tip concret (*satisfacţii imediate*, *politici monetare*, *tinereţile mele*), la formaţiile cu prefix negativ (*imoralitate/imoralităţi*, *infidelitate/infidelităţi*, *discordie/ discordii*) sau în anumite formule (*răbdări prăjite*, *respectele mele*). Substantivele abstracte numărabile sunt mai apropiate de cele concrete şi admit asocierea cu *nişte* numai la plural (*nişte aptitudini*), niciodată la singular partitiv (*o aptitudine*).

Scanned with OKEN Scanner

Substantivele masive sunt, conform GALR, o subclasă semantică de substantive comune care desemnează materia nediferențiată, care nu poate fi împărțită în entități discrete *(alamă, apă, aur, vin, nisip, sânge* etc.). Particularitățile semantice ale masivelor sunt continuitatea și omogenitatea. Ca să fie „continue", masivele au nevoie de un suport, de o măsură sau de o raportare la altă entitate *(o halbă de bere, un kilogram de zahăr, un litru de ulei)*, iar caracterul „omogen" constă în faptul că partea păstrează calitatea întregului (exemplu: *o parte din aur* este tot *aur*, pe când *o parte dintr-un pom* nu mai este *pom*, sau, rezumând, *aur+aur=aur*, un *pom*, adăugat altui *pom*, înseamnă *doi pomi*). Caracterul „masiv" este marcat de un determinativ cantitativ de tipul: *mult, puțin, destul, niște* sau *Ø (fier, argint, sare, orez)*. Masivele sunt nonnumărabile, cu formă unică de singular (*aur, fier*) sau de plural (*tăieței, confeti*), dar este frecventă trecerea másivelor spre nonmasive, implicând modificări semantice (*brânză-brânzeturi, blană-blănuri, fier-fiare*), sau invers, de la nonmasive spre masive.

Substantivele colective reprezintă o subclasă de substantive caracterizate semantic prin referirea la o entitate prezentă ca ansamblu de unități, repartizate în diferite clase lexicale: *neam, popor, familie, armată, cler, barou, flotă, juriu, ligă, trib, clan, dinastie, harem, droaie, cireadă, haită, stol, roi, hoardă, recif, brădet, zmeuriș, tufiș, ariniște, maldăr, morman, serie, divizie, pereche, duzină, cvartet, triumvirat* etc.

Pot primi accepție colectivă, în utilizări metaforice, și alte substantive comune: *elită, cremă, drojdie* (a societății).

Substantivele „verbale" și „adjectivale" sunt subclase de substantive care au caracteristici gramaticale de substantiv și de verb (nume de acțiuni: *cântare, alergat, mers*, nume de activități: *săpat, cules, navigație*, nume de stări: *bucurie, tristețe*, nume de agent: *vânzător, fumător, purtător, băutor*) sau caracteristici de substantiv și de adjectiv, referitoare la stări sau însușiri (*atenție, bunătate, înălțime*). Atât substantivele „verbale", cât și cele „adjectivale" au flexiune de tip nominal: au mărci specifice de gen, număr și caz (*rugă/rugi*), morfeme de determinare *(intuiție/intuiția/o intuiție)*.

Majoritatea substantivelor „verbale" și „adjectivale" sunt feminine (*citire, dispariție, tristețe, voioșie*) sau neutre (*cules, ales, zăcut, dezgust*), foarte puține sunt masculine (numele de agent). Cele mai multe au forme de plural (*plecări, mustrări, atenționări, triști, bucurii, răutăți*).

Scanned with OKEN Scanner

2.1.2. *Flexiunea substantivului*

Categoriile gramaticale ale substantivului sunt **genul**, **numărul**, **cazul** şi **determinarea**.

2.1.2.1. Genul substantivului

Genul substantivelor este fix (substantivele nu flexionează după gen) şi constituie principalul reper pentru formarea pluralului şi a cazurilor. Substantivele se organizează în trei genuri: **masculin**, **feminin** şi **neutru**. Genul masculin admite contextele *un-doi* sau *acest-aceşti* (*copil*, *înger*, *copac* – *copii*, *îngeri*, *copaci*), substantivele feminine admit contextele *o-două* sau *această-aceste* (*fată*, *şcoală*, *salcie* – *fete*, *şcoli*, *sălcii*), neutrele admit contextele *un-două* sau *acest-aceste* (*popor*, *nume*, *tablou* – *popoare*, *nume*, *tablouri*). La singular neutrul este identic, formal, cu masculinul (*un creion-un om*), iar la plural cu femininul (*două case-două scaune*).

Masculinele şi neutrele au la singular următoarele terminaţii identice:

- **consoană** (*pom*, *sac*; *tren*, *lac*);
- **u** silabic (*codru*, *ministru*; *teatru*, *tabu*);
- **u** nesilabic (*leu*, *bou*; *muzeu*, *hublou*);
- **i** vocalic accentuat (*colibri*; *taxi*);
- **i** semivocalic (*pui*, *tei*; *cui*, *roi*);
- **e** accentuat (*bebe*; *piure*);
- **e** neaccentuat (*frate*, *perete*; *apendice*, *pântece*);
- **o** (*picolo*; *radio*, *studio*);
- **a** accentuat (*papa*; *cinema*).

Masculinele, în plus faţă de neutre, mai pot avea şi terminaţiile: **a** neaccentuat (*paria*, *prâslea*) şi **ă** neaccentuat (*papă*, *popă*), comună, de data aceasta, cu terminaţia femininelor.

Substantivele feminine au următoarele terminaţii:

- **a (-ea)** accentuat şi neaccentuat (*basma*, *sarma*, *acadea*, *stea*; *tuia*, *soia*);
- **ă** (*mamă*, *casă*);
- **e** (*carte*, *idee*);
- **i** accentuat şi neaccentuat (*zi*, *tanti*);
- **o** (*cacao*).

Scanned with OKEN Scanner

Datorită faptului că aceste terminaţii sunt comune mai multor genuri deodată este greu de oferit nişte indicii sigure de stabilire a unor clase onomasiologice. Sunt doar câteva grupări semantice unitare din punctul de vedere al genului, de exemplu: sunt **feminine** numele zilelor săptămânii (*luni*, *marţi* etc.), numele părţilor zilei (*seară*, *dimineaţă* etc.), numele anotimpurilor (*iarnă*, *vară* etc.), numele de fructe (*prună*, *cireaşă*, *coacăză*), dar apar şi excepţii: *măr*, *grepfrut* (neutre), *ananas*, *pepene*, *strugure* (masculine), nume de acţiuni provenite din infinitive verbale (*sosire*, *cântare*, *plecare*), nume de însuşiri (*blândeţe*, *răutate*), nume de stări şi sentimente (*iubire*, *ură*, *teamă*); sunt **masculine** numele lunilor anului (*ianuarie*, *februarie* etc.), numele sunetelor şi al literelor (*a*, *b*, *c*), care au şi variante de genul neutru: *a-uri*, *b-uri*, *c-uri*; numele notelor muzicale (*do*, *re*, *mi* etc.), numele cifrelor (*unu*, *doi*, *trei* etc.), numele de arbori (*nuc*, *stejar*, *cireş*), cu câteva excepţii feminine: *salcia*, *tuia*, *magnolia*; numele de ocupaţii bărbăteşti, cu excepţia unor feminine precum: *călăuză*, *cătană*, *gazdă*, *ordonanţă*, *patrulă*, *santinelă*.

Genul **neutru** prezintă o anumită regularitate, în ce priveşte înţelesul, deoarece conţine aproape numai substantive inanimate: *creion*, *exemplu*, *indiciu*, *indigo*, *nume*, *vis*, dar are şi excepţii: *animal*, *dobitoc*, *macrou*, *mamifer*, *personaj*, *popor*.

Şi la substantivele proprii terminaţiile formei-tip nu au adesea corespondenţă cu genurile gramaticale. De exemplu, substantivele proprii terminate în **-a/-ea** sau **-ă**: *Luca*, *Toma*, *Costea*, *Oprea*, *Aurică*, *Fănică*, *Gavrilă* sunt masculine, terminate în consoană sau **u** vocalic: *Carmen*, *Irinel*, *Lenuş*, *Lulu* sunt feminine, dar pot fi şi masculine şi feminine nume precum: *Saşa*, *Adi*, *Gabi*, *Vali*, *Jojo*, *Toto*.

Există substantive care au variante paralele de acelaşi gen, norma literară admiţând numai o formă considerată corectă şi foarte rar sunt admise ambele variante. De exemplu, la masculin avem: *berbec/berbece*, *fluture/flutur*, *genunchi/genunche*, *greier/greiere*, *mugur/mugure* (prima formă este corectă). Sunt admise două forme pentru *bulgăr/bulgăre*, *pieptăn/pieptene*; la feminin: *anghină/anghină*, *carafă/garafă*, *caramelă/caramea*, *sarma/sarmală*, *lăcrămioară/lăcrimioară* (floare), *parodontoză/ parodentoză*, *şuşoteală/şoşoteală* (prima formă este corectă). Sunt admise două forme corecte pentru: *corigenţă/corijenţă*, *corvoadă/corvadă*, *dicţie/dicţiune*, *lăscaie/leţcaie*, *mănăstire/mânăstire*, *pioneză/pioneză*, *tumoare/tumoră*, *vâlcea/vâlcică*, *vodcă/votcă*; la neutre: *glonţ/glonte*, *itinerar/itinerariu*, *linoleum/linoleu*, *milieu/mileu*, *maiou/maieu*, *salariu/salar*,

Scanned with OKEN Scanner

serviciu/servici, *taxi/taxiu*, *urcior/ulcior* (prima formă este corectă). Se admit două forme corecte pentru: *cartilaj/cartilagiu*, *cearceaf/cearşaf*, *pântec/pântece*, *sandvici/sendviş*, *tobogan/ topogan*.

Uneori, formele diferite din cadrul aceluiaşi gen pot avea sensuri diferite: *bolero* (dans)-*bolerou* „ilic", *file* „muşchi", *fileu* „plasă", *filet* „ghivent".

Există şi substantive care au variante paralele, dar de genuri diferite, neadmise decât în parte de norma literară: *ciorchine/ciorchină*, *foarfecă/foarfece*, *fruct/fructă*, (este corectă prima formă). Sunt admise de normele limbii literare ambele variante în: *colind/colindă* (cântec), *basc/bască* (beretă).

Alte perechi de substantive de genuri diferite au şi sensuri diferite: *fascicul* „mănunchi"/*fasciculă* „parte tipărită dintr-o lucrare", *garderob* „dulap"/*garderobă* „îmbrăcăminte, loc amenajat".

Substantivele nume de fiinţe (animate) se mai disting şi după felul în care genul marchează cele două sexe (masculin şi feminin). Astfel, avem: a) **substantive heteronime**, care au radicale diferite pentru cele două genuri: *băiat-fată*, *bărbat-femeie*, *berbec-oaie*, *cocoş-găină*, *frate-soră*, *ginere-noră*, *moş-babă*, *unchi-mătuşă*; b) **substantive mobile**, care redau cele două sexe prin derivare cu sufixe moţionale. Cel mai adesea, prin moţiune se formează feminine de la masculine: *student-studentă*, *pictor-pictoriţă*, *oltean-olteancă*, *urs-ursoaică*, *croitor-croitoreasă*, *regizor-regizoare* etc. Mai rar se formează substantive masculine de la cele feminine: *cinteză-cintezoi*, *cioară-cioroi*, *vulpe-vulpoi*, *curcă-curcan*, *gâscă-gâscan*; c) **substantive epicene** sunt substantivele (îndeosebi nume de animale, dar şi de persoane) care au o singură formă (de masculin sau de feminin) pentru ambele sexe: *cocostârc*, *crocodil*, *cuc*, *elefant*, *fluture*, *pelican*, *piţigoi*, *rinocer*, *ţânţar*, *uliu*; *custode*, *mecanic*, *ministru*, *rector*, *decan*, *bariton*, *bas*, *tenor*, *cantor*, *papă*, *paşă*, *popă*, *soldat*, *voievod* (masc.); *cămilă*, *girafă*, *lăcustă*, *lebădă*, *cloşcă*, *matcă*, *pupăză*, *veveriţă*, *zebră*; *beizadea*, *calfă*, *călăuză*, *cătană*, *cunoştinţă*, *haimana*, *ordonanţă*, *santinelă*, *soprană*, *gravidă*, *lăuză*, *moaşă*, (fem.) şi nume de animate personale de ambele sexe încadrate la genul neutru: *star*, *vip* etc. În limbajul afectiv sau în vorbirea familiară pot apărea derivate moţionale precum *cămiloi*, *elefăntiţă*, *pupăzoi*; *generălească*, *ministreasă*, care sunt neliterare.

Un număr redus de substantive, derivate sau compuse „afective" pot funcţiona, după caz, atât ca masculine, cât şi ca feminine: *complice*, *găgăuţă*, *gură-cască*, *încurcă-lume*, *mogâldeaţă*,

Scanned with OKEN Scanner

papă-lapte, *terchea-berchea*, *târâie-brâu*, ca şi numele de persoană hipocoristice: *Adi*, *Gabi*, *Ştefi*, *T(h)eo*, *Vali*. La aceste substantive invariabile genul poate fi determinat contextual, fie ca masculin, fie ca feminin: *un/o papă-lapte*. Aceste substantive aparţin unei subclase de interferenţă a masculinului cu femininul, numită **gen comun**.

Arhigenul se referă la substantivele defective care nu au genul precizat prin nicio marcă gramaticală. Astfel, unele substantive defective de plural, din categoria singularia tantum, pot fi interpretate atât ca masculine, cât şi ca neutre, în contextul **acest**: *aur*, *lapte*, *mărar*, *mei*, *orez*, *pătrunjel*, *piper*, *sânge*, *unt* etc. Alte substantive, defective de singular, din categoria pluralia tantum, pot fi la plural feminine sau neutre în contextul **aceste**: *ţie*, *mărunţaie*, *moaşte*, *zori*. Şi unele toponime se regăsesc în cele două arhigenuri: *Buzău*, *Cluj*, *Olt*, *Otopeni*, *Ponoarele*.

2.1.2. 2. Numărul substantivului

Numărul este categoria gramaticală care exprimă distincţia dintre singular şi plural, dintre unitate şi pluralitate în cadrul unei clase de obiecte de acelaşi fel. Substantivele au în mod obişnuit ambele numere, adică participă la opoziţia de număr singular/plural şi se numesc substantive *numărabile* sau *discrete* (GALR). Există şi substantive care se folosesc numai la singular (singularia tantum) sau numai la plural (pluralia tantum), care nu participă la opoziţia de număr, flexiunea lor reducându-se la unul dintre termenii opoziţiei: singular sau plural. Acestea sunt substantivele *nonnumărabile* sau *nondiscrete* (GALR). Sunt singularia tantum: unele substantive nume de materii (*argint*, *mătase*, *miere*, *cimbru*, *unt*, *vată*, *zahăr*), denumiri ale unor discipline, sporturi (*geografie*, *grafică*, *şah)*, substantive abstracte (*inteligenţă*, *frică*, *lene*, *foame*), nume proprii (*Anton*, *Maria*; *Bistriţa*, *Vâlcea*). Au numai formă de pluralia tantum următoarele substantive: nume de materii (*câlţi*, *confeti*), nume care pot prezenta o totalitate *(aplauze*, *moravuri*, *nuri*, *represalii*, *zori*), termeni latineşti folosiţi în publicistică (*addenda*, *miscellanea*), nume de obiecte formate din două părţi identice (*blugi/bluejeans*, *ghilimele*, *ochelari*), nume proprii (*Buşteni*, *Carpaţi*, *Bucureşti*, *Videle*).

Unele forme de plural în **-uri** ale numelor de materii reprezintă substantive colective, care exprimă sorturi, feluri: *alămuri*, *blănuri*, *făinuri*, *verdeţuri*. Alte substantive sunt invariabile, având la ambele numere aceeaşi formă: *arici*, *kamikaze*, *ochi*, *pui*, *tei* (masc.);

Scanned with OKEN Scanner

regizoare, dansatoare, maree, canoe, marți, joi (fem.); *nume, pântece* (neutru).

Desinențele de plural grupate după genuri sunt următoarele:

- masculin: **-i** (*plopi, fii, socri, cheflii*)
- feminin: **-e** (*case, fete, înghețate*)
  -i (*luni, alei, sorți*)
  -le (*osanale, măsele, zile*)
  -uri (*certuri, vremuri*)
- neutru: **-e** (*scaune, teatre*)
  -uri (*dulapuri, lacuri*)
  -i (*exerciții, studii*).

Unele substantive au forme duble de plural. La feminin desinențele **-e** și **-i** sunt uneori în concurență. Sunt corecte formele de plural cu desinența **-e** la următoarele substantive: *dorințe, monede, uzine* și nu *dorinți, monezi, uzini* și au pluralul corect în **-i** substantivele feminine: *boli, coli, duzini, roți* și nu *boale* (cu excepția expresiei „a băga în boale"), *coale, duzine, roate* (cu excepția expresiei „a pune/băga bețe în roate"). Există și situații când ambele forme sunt corecte: *cireși/cireșe, căpșuni/căpșune, coperte/coperți, râpe/râpi, poiene/poieni.*

La neutre desinențele **-e** și **-uri** pot crea forme paralele de plural. Sunt corecte formele cu desinența **-e** în: *bareme, cotidiene, itinerare, morminte, seminare, suvenire* și cu **-uri** în *chibrituri, defileuri, hoteluri, obiceiuri* (cu excepția expresiei „câte bordeie, atâtea obiceie"), *transplanturi.* Sunt corecte ambele forme de plural în: *chipie/chipiuri, nivele/niveluri, tunele/tuneluri, virusuri/viruși* (agent patogen). Alteori, formele diferite de plural marchează diferențe de sens: *bande-benzi, mase-mese, ciubuce-ciubucuri, minute-minuturi, coate-coturi-coți, gheme-ghemuri/game-uri, cămine-căminuri, coarne-corni-cornuri, vise-visuri.*

Alternanțele fonetice

Alternanțele fonetice sunt utilizate, pe lângă desinențe, pentru marcarea suplimentară a opoziției de număr (*fată-fete, seară-seri; mac-maci, frag-fragi, pas- pași*). Uneori, alternanțele fonetice apar cu precădere la cuvintele vechi și foarte rar la neologisme. De aceea apar și probleme de cultivare a limbii. De pildă, este corect *mânz-mânji, obraz-obraji*, dar *diez-diezi, chinez-chinezi; colonel-colonei, miel-miei*, dar *emul-emuli; cană-căni, vamă-vămi*, dar *fabrică-fabrici, stație-stații; mască-măști*, dar *frescă-fresce; sindrom-sindroame*, dar *simptom-simptome.*

Scanned with OKEN Scanner

În limba română sunt foarte puține substantivele cu forme neregulate la plural: *om-oameni*, *nor㠄-nurori*, *soră-surori*, *cap-capete*, *râs-râsete*.

2.1.2.3. Cazul substantivului

Cazul exprimă tipurile de relații și funcțiile sintactice ale substantivului în cadrul enunțului. În limba română există cinci cazuri, definite în funcție de raporturile dintre cuvinte în cadrul propoziției, adică după rolul sintactic: nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ. Se formează cu ajutorul desinențelor, iar cazurile oblice (G, D, Ac.) pot fi însoțite și de anumite prepoziții specializate sau de alți operatori sintagmatici, morfemele: *al*, *a*, *ai*, *ale*. În flexiunea substantivelor, nominativul este întotdeauna omonim cu acuzativul și uneori cu vocativul, iar genitivul cu dativul.

Substantivele masculine și neutre articulate nehotărât au, la singular, o formă cazuală unică (*frate*, *creion*). Substantivele feminine au o formă la nominativ-acuzativ (*carte*, *casă*) și alta la genitiv-dativ (*cărți*, *case*), omonimă cu forma de plural.

La plural, substantivele articulate nehotărât, aparținând celor trei genuri, au o singură formă cazuală (*frați*, *creioane*, *cărți*).

Nominativul este cazul denumirii obiectului văzut ca autor al unei acțiuni și poate îndeplini următoarele funcții sintactice: subiect (*Copilul* aleargă); nume predicativ (Vlad este *regizor*); apoziție (acordată sau neacordată în caz: Ana, *fiica* mea, este studentă; I-am dat Mariei, *prietena* ta, cartea promisă); predicativ suplimentar (A fost trimis ca *observator*).

Funcția sintactică prototipică a nominativului este cea de subiect.

Genitivul este cazul posesiei sau al apartenenței și are funcția sintactică prototipică de atribut genitival pe lângă un substantiv articulat (Coliba *haiducului*). Fără prepoziții poate îndeplini următoarele funcții sintactice: atribut (Carnetul *studentului*); nume predicativ (Livada este *a bunicilor*); complement indirect al unui adjectiv de proveniență verbală (Semne prevestitoare *ale furtunii*); apoziție acordată (Lucrarea lui Mihai, *a prietenului* nostru, este bună); predicativ suplimentar (Ideea o credeam *a profesorului*).

Genitivul prepozițional, cerut de unele prepoziții sau locuțiuni prepoziționale (*asupra*, *contra*, *deasupra*, *împotriva*, *împrejurul*, *înaintea*, *îndărătul*, *în fața*, *în spatele*, *în dreptul*, *în jurul*, *în mijlocul*,

Scanned with OKEN Scanner

din cauza), poate îndeplini următoarele funcţii sintactice: atribut substantival prepoziţional (Triumful *împotriva răului*); complement indirect (Luptă *contra naturii*); nume predicativ (Decizia lor a fost *împotriva legii*); predicativ suplimentar (Victoria o credeam *împotriva anarhiei*); complement circumstanţial de diverse feluri (S-a aşezat *în faţa căminului*; A ajuns *înaintea plecării* trenului; Va primi *pe măsura eforturilor* depuse; A întârziat *din cauza vremii*; A venit *în vederea pregătirii* examenului; *În ciuda frigului* de afară, a plecat fără palton).

În afară de funcţia specifică de atribut, genitivul mai are şi alte valori care sunt subordonate valorii de posesie: genitivul denumirii sau apozitiv (Ţara *Loviştei*, *arta filmului*); genitivul subiectiv (Sosirea *rândunelelor*); genitivul superlativ, devenit o sintagmă similară cuvintelor compuse (*minunea minunilor*, *viteazul vitejilor*).

Dativul, cazul destinaţiei şi atribuirii unei acţiuni, are ca funcţie sintactică prototipică funcţia de complement indirect, determinând un verb (vorbesc *oamenilor*), un adjectiv (credincios *stăpânului*), o interjecţie (*bravo* olimpicilor!). Poate apărea fără prepoziţie (Le scriu *prietenilor*) sau cu una din prepoziţiile: *graţie*, *datorită*, *mulţumită*, *contrar*, *conform*, *potrivit* (A câştigat *datorită perseverenţei*).

În afară de funcţia de complement indirect, dativul mai poate îndeplini următoarele funcţii sintactice: complement circumstanţial de loc numit şi dativul locativ (Stai *locului!*, Ducă-se *pustiului*); complement circumstanţial de mod (A acţionat *conform* indicaţiilor); atribut în dativ (dativul adnominal) al unor substantive nearticulate care desemnează grade de rudenie, funcţii, demnităţi (nepot de frate *mamei*, domn *ţării*, preot *deşteptării* noastre) sau provenite din verbe care păstrează regimul cazual din care provin (acordarea de burse *studenţilor*, trimiterea de ajutoare *bătrânilor*); apoziţie acordată (I-am telefonat Mariei, *prietenei* mele); **nume predicativ** (Vizita era *conform uzanţelor*).

Acuzativul este cazul complementului direct cerut de un verb tranzitiv şi de interjecţii tranzitive (El ascultă *muzică*, Ea culege *flori*; Iată *omul*, Uite *uşa*). Se foloseşte cu precădere însoţit de prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale (*cu*, *de*, *fără*, *în*, *la*, *lângă*, *pe*, *pentru*, *de la*, *fără de*, *împreună cu*, *în loc de* etc.). Poate îndeplini următoarele funcţii sintactice: complement direct (Am cutreierat *ţinutul*; Îl aştept *pe colegul* meu); complement circumstanţial de loc şi de timp (când substantivele redau unităţi de măsură pentru spaţiu şi timp: A parcurs în galop *kilometri*; Are de aşteptat *ani* de zile); complement circumstanţial de mod (E supărat *foc*); complement circumstanţial de

Scanned with OKEN Scanner

cauză (Mă topesc *de* dor); complement indirect (Se apără *de duşmani*); complement de agent (E ascultat *de profesor*); atribut (Pomul *de lângă drum*); atribut apoziţional (Am întâlnit-o pe ea, *pe fata* din film); nume predicativ (Casa este *din bârne*); predicativ suplimentar (L-a propus *ca şef*). Prototipică este funcţia sintactică de complement/obiect direct.

Vocativul este cazul chemării sau al adresării. Substantivul în vocativ poate apărea independent şi atunci formează o propoziţie de sine stătătoare, neanalizabilă (*Marie!*, *Fraţilor!*) sau ca un element incident într-o propoziţie (Ce vrei, *copile*?). Poate fi inclus parantetic într-un enunţ, fără a contracta relaţii sintactice cu celelalte componente. Independenţa cazului vocativ se manifestă prin absenţa funcţiilor sintactice.

Au formă de vocativ numai substantivele animate (*mamă*, *tată*, *frate*, *soră*, *doamnă*, *domnişoară*, *domn*, *prieten*, *amic*, *drac*, *diavol*, *doctor*, *profesor*, *şofer* etc.), dar, prin personificare, şi substantivele nonanimate pot fi folosite la vocativ (Cât de frumoasă te-ai gătit/*Naturo*, tu, ca o virgină (G. Coşbuc), *Codrule*, *codruţule! Oltule*, râu blestemat!).

Topica substantivului în vocativ este liberă (Tu, *Ioane*, vezi-ţi de treabă!, *Ioane*, vezi-ţi de treabă!, Vezi-ţi de treabă, *Ioane!*).

2.1.2.4. Determinarea substantivului

Categoria gramaticală a determinării, specifică substantivului, exprimă gradul de individualizare a referentului şi se realizează prin asocierea substantivului cu forme ale articolului nedefinit (nehotărât) şi ale articolului definit (hotărât) ca morfem al determinării.

Determinarea se exprimă atât sintetic, prin afixe enclitice (formele articolului hotărât), cât şi analitic, prin afixe proclitice (formele articolului nehotărât).

Afixele proclitice, reprezentate de articolul nehotărât sau nedefinit, cunosc următoarele realizări, prezentate într-o formă simplificată astfel: substantivele masculine au câte o formă pentru singular şi plural N-Ac, respectiv G-D: (*un/unui*) *munte* – (*nişte/unor*) *munţi*; (*un/unui*) *pom* – (*nişte/unor*) *pomi*; (*un/unui*) *metru* – (*nişte/unor*) *metri*; substantivele neutre au forme identice cu substantivele masculine la singular şi cu cele feminine la plural: (*un/unui*) *creion* – (*nişte/unor*) *creioane*; substantivele feminine au la singular N-Ac. şi G-D următoarele forme: (*o*) *fată* – (*unei*) *fete* –

Scanned with OKEN Scanner

(*nişte/unor*) *fete*; (*o*) *lampă* – (*unei*) *lămpi* – (*nişte/unor*) *lămpi*; substantivele feminine colective cu pluralul în *-uri*: *blănuri*, *cerneluri*, *mâncăruri*, *verdeţuri*, *vremuri* au trei forme: o formă la N-Ac. singular (*o*) *blană*, o formă la G-D singular (*unei*) *blăni* şi o formă la plural N-G-D-Ac. (*nişte/unor*) *blănuri*.

Afixele proclitice nu sunt fixe, ele se pot afla în imediata vecinătate a substantivului (*un student*, *o casă*, *nişte popoare*) sau la distanţă de acesta, prin intercalarea unor adjuncţi adjectivali ai substantivului (*un bun student*, *o altă casă* etc.).

Afixele enclitice, reprezentate de articolul hotărât sau definit, se realizează prin ataşarea, la forma nearticulată, a articolului hotărât enclitic, cu rol de morfem. Articolul poate fi ataşat la radical, prin înlocuirea desinenţei formei nearticulate sau direct, având următoarele forme:

– *(u)l*, *-le* pentru masculin/neutru, N-Ac., singular: *băiatul*, *scaunul*, respectiv *regele*, *numele*, *indicele* (pentru substantivele cu terminaţie vocalică *-e*);

– *a* pentru substantivele feminine: *şcoala*, *femeia*, *mantaua*, *ideea* şi pentru substantivele masculine cu terminaţie vocalică: *papa*, *tata*, *popa*, *badea*, *nenea* etc.;

– *i*, pentru masculin, N-Ac., plural: *elevii*, *miniştrii*, *puii*, *geamgiii* şi *-le* pentru feminine/neutre: *mamele*, *cărţile*, *ţesătoarele*, *teatrele*, *prenumele* etc.;

– *lui* pentru masculin/neutru, G-D, singular: *învăţătorului*, *domnului*, *nivelului* şi *-i* pentru feminin, G-D, singular: *mamei*, *cărţii*, *ţesătoarei*;

– *lor* pentru masculin, feminin, neutru, G-D, plural: *învăţătorilor*, *domnilor*, *nivelurilor/nivelelor*, *mamelor*, *cărţilor*, *ţesătoarelor*.

Afixele enclitice sunt fixe şi nu se disociază de forma substantivului pe care îl determină. Ele au şi funcţia suplimentară de indice al categoriilor de număr şi caz. Afixele determinării permit rezolvarea unor omonimii (*o/unei învăţătoare-nişte/unor învăţătoare)* şi dezambiguizează sincretismele de număr şi caz la substantivele invariabile (*un/unui pui-nişte/unor pui*) etc.

Probleme de articulare apar mai ales la substantivele compuse, întrucât flexiunea propriu-zisă şi articularea lor depind de gradul de sudură dintre termenii constitutivi şi de structura internă a formaţiei.

Pot fi variabile şi articulabile la ultimul termen următoarele tipuri de substantive compuse: *scurtmetrajului*, *binecuvântării*, *prim-*

Scanned with OKEN Scanner

ministrului, la primul termen: *florii-soarelui*, *bunului-simţ*, *situaţiei-limită*, *viţei-de-vie*, la ambii termeni: *apei-negre*, *bunei-credinţe*, *caprei-negre*; invariabile, dar articulabile: *tata-mare*, *lui tata-mare*; invariabile şi nearticulabile: *vorbă-lungă*, *coate-goale*, *maţe-fripte*, *încurcă-lume*, *lasă-mă-să-te-las* etc. Sunt incompatibile cu mărcile gramaticale enclitice compusele devenite nume proprii de familie: *Şaptefraţi*, *Barbăneagră*, *Fruntelată* etc.

Substantivele compuse cu elemente tematice: *filantrop*, *psiholog*, *microfilm*, *cineast*, *fotofobie*, *xenomanie*, *cronofag* etc., se comportă ca orice substantiv, având flexiune şi articulare enclitică. La fel se comportă şi substantivele compuse parasintetic (formate prin compunere şi sufixare): *mărinimia-mărinimiei*, *incompatibilitate-incompatibilităţi* şi cele compuse din abrevieri: *gostat*, *aprozar*, *aragaz*, *ONG*, *DNA*, *INM*, *CNN*, *CNSAS* etc. Substantivele compuse din abrevieri realizează flexiunea prin ataşarea la finală a afixelor flexionare: *gostatul*, *aprozarul*, *aragazul*, *ONG-uri*, *DNA-ul*, *INM-ul*, *KGB-ul*, *CNN-ul*, *CNSAS-ul* etc. La unele substantive provenite din abrevieri există în prezent tendinţa de a le folosi nearticulat, ca nume proprii: *O.N.U./ONU a admis...*

Substantivele însoţite de adjective posesive conjuncte: *maică-mea*, *taică-meu*, *fiică-mea* prezintă anumite particularităţi morfologice: substantivul (care indică de obicei relaţii de rudenie) este nearticulat (cf. *soră-mea*, *frate-său*); la substantivele masculine cazurile G-D sunt marcate proclitic prin morfemul *lui*: *lui taică-meu/său* (faţă de *tatălui meu/său*); la substantivele feminine formele speciale ale adjectivului posesiv la G-D sunt: *-mei/-mii*, *-tei/-tii*, *-sei/-sii*, iar la vocativ *-meo! (maică-mii*, *soră-tii*, *fiică-sii*, *noră-meo*). Folosirea afixului proclitic *lui* şi la substantivele feminine (*lui maică-mea*, *lui cumnată-mea*) caracterizează vorbirea neîngrijită.

Articolul hotărât enclitic, singular şi plural, se leagă cu cratimă în împrumuturile a căror finală prezintă deosebiri între scriere şi pronunţare: *site-ul*, *show-ul*, *puzzle-ul*, *acquis-ul*, în împrumuturile care au finaluri grafice neobişnuite la cuvintele vechi din limba română: *lobby-ul*, *dandy-ul*, *party-ul*, *hippy-i*, *playboy-i*, *story-uri*, la cuvintele greu flexionabile: *x-ul*, *10-le*, *11-le*, *pH-ul* (v. DOOM^2).

Scanned with OKEN Scanner

2.1.3. *Clasificarea substantivelor în declinări*

Gramatica tradiţională distinge trei declinări ale substantivului, identificate după terminaţia formei de singular la N-Ac, şi anume:

Declinarea I cuprinde substantivele comune terminate în: *-ă* (fem. şi masc): *fată*, *tată*, *-á*: *pijama*, *-eá*: *şosea* şi substantivele *zi* şi *cacao*.

Declinarea a II-a cuprinde substantivele masculine şi neutre terminate în consoană: *pom*, *unchi*; *scaun*; *-u* (accentuat şi neaccentuat): *codru*; *atu*, *râu*; *-i* (vocalic şi semivocalic): *taxi*, *crai*, *arici*; *-ó*: *studio*; *-é (soté)*. Articolul specific pentru substantivele acestei declinări este *-l*.

Declinarea a III-a cuprinde substantivele masculine, feminine şi neutre terminate în *-e* neaccentuat: *frate*, *parte*, *codice* şi primele cinci zile ale săptămânii: *luni*, *marţi*, *miercuri*, *joi*, *vineri*.

În GALR sunt zece declinări, stabilite după alte tipare flexionare, pe care le redăm mai jos:

Declinarea I cuprinde substantive feminine terminate la N-Ac. singular în *-ă (fată)* şi *Ø (sarma, stea, zi)* şi la plural în *–e* şi –le *(fete, sarmale, stele, zile)*.

Declinarea a II-a cuprinde substantive feminine terminate la N-Ac. singular în *-ă (şcoală)* şi la plural în *-i (şcoli)*.

Declinarea a III-a cuprinde substantive feminine terminate la N-Ac. singular în *-e (carte)* sau *-ie (femeie, baie)* şi la plural în *-^{i}* (scurt), *-ĭ* şi *Ø (cărţi, familii, băi)*.

Declinarea a IV-a cuprinde substantive masculine terminate la N-Ac. singular în *-u (codru)*, *-ŭ (erou)* sau *Ø (elev)* şi la plural în *-i*, *-ĭ*, *-^{i}* (scurt) (*codri, eroi, elevi*).

Declinarea a V-a cuprinde substantive masculine terminate la N-Ac. singular în *-e (câine)* şi la plural în *–i* scurt *(câini)*.

Declinarea a VI-a cuprinde substantive neutre terminate la N-Ac. singular în *-u (cadru)*, *-ŭ (brâu)* sau *Ø (scaun)* şi la plural în *-e*, *-ie*, *-ii (cadre, scaune, brâie, consilii)*.

Declinarea a VII-a cuprinde substantive neutre terminate la N-Ac. singular în *–u (lucru)*, *-ŭ (cadou)* sau *Ø* (*drum, alibi, radio*) şi la plural în *-uri (lucruri, cadouri, drumuri, alibiuri, radiouri)*.

Declinarea a VIII-a cuprinde substantive feminine cu trei forme: *-ă* la N-Ac. singular (*lipsă*), *-e* la G-D singular (*lipse*) şi *-uri* la plural (*lipsuri*).

Scanned with OKEN Scanner

Declinarea a IX-a cuprinde substantive feminine cu trei forme: *-ă* la N-Ac. singular (*treabă*), *-ĭ* la G-D singular (*trebi*) şi *-uri* la plural (*treburi*).

Declinarea a X-a cuprinde substantivele invariabile, cu o singură formă la

N-Ac-G-D singular şi plural, terminate în: *-ĭ (pui)*, *-ˈ* (scurt) (*luni*), consoană palatală (*ochi*) şi pe cele terminate în *-e* la singular şi plural (*învăţătoare*).

Există şi alte tipuri de clasificări, destul de complicate şi greoaie, adesea inoperante. Modelele de declinare pe genuri propuse de Mioara Avram în *Gramatica pentru toţi*, Humanitas, 1997, considerăm că sunt cele mai adecvate şi le prezentăm în continuare.

Substantive masculine nearticulate

Singular

N.G.D.Ac. (şi V.)	*tată*	*frate*	*cumătru*	*erou*	*bărbat*	-
V. (forma specială)	-	-	*cumetre*	-	*bărbate*	-

Plural

N.G.D.Ac.V.	*taţi*	*fraţi*	*cumetri*	*eroi*	*bărbaţi*	-

Substantive masculine articulate

Singular

N.Ac. (şi V.)	*tata*	*fratele*	*socrul*	*eroul*	*puiul*	*şeful*
G.D.	*tatei*	*fratelui*	*socrului*	*eroului*	*puiului*	*şefului*
V.(formă specială)	-	-	*socrule*	*eroule*	*puiule*	*şefule*

Plural

N.Ac.(şi V.)	*taţii*	*fraţii*	*socrii*	*eroii*	*puii*	*şefii*
G.D.(şi V.)	*taţilor*	*fraţilor*	*socrilor*	*eroilor*	*puilor*	*şefilor*

Scanned with OKEN Scanner

Substantive feminine nearticulate

Singular

N.Ac. (şi V.)	*fetiţă*	*ţară*	*basma*	*pâine*	*femeie*	*vie*
G.D.	*fetiţe*	*ţări*	*basmale*	*pâini*	*femei*	*vii*
V.(formă specială)	*fetiţo*	-	-	-	-	-

Plural

N.G.D.Ac.V.	*fetiţe*	*ţări*	*basmale*	*pâini*	*femei*	*vii*

Substantive feminine articulate

Singular

N.Ac.(şi V.)	*fetiţa*	*ţara*	*basmaua*	*pâinea*	*femeia*	*via*
G.D.	*fetiţei*	*ţării*	*basmalei*	*pâinii*	*femeii*	*viei*

Plural

N.Ac. (şi V.)	*fetiţele*	*ţările*	*basmalele*	*pâinile*	*femeile*	*viile*
G.D. (şi V.)	*fetiţelor*	*ţărilor*	*basmalelor*	*pâinilor*	*femeilor*	*viilor*

Substantive neutre nearticulate

Singular

N.G.D.Ac (şi V.)	*loc*	*suflet*	*bici*	*lucru*	*studiu*	*tablou*	*butoi*	*schi*
V.(formă specială)	–	*suflete*	–	–	–	–	–	–

Plural

N.G.D.Ac (şi V.)	*locuri*	*suflete*	*bice*	*lucruri*	*studii*	*tablouri*	*butoaie*	*schiuri*

Scanned with OKEN Scanner

Substantive neutre articulate

Singular

N.Ac. (şi V.)	*locul*	*sufletul*	*bi-ciul*	*lucrul*	*studiul*	*tabloul*	*cuiul*
G.D.	*locului*	*sufletului*	*biciului*	*lucrului*	*studiului*	*tabloului*	*cuiului*
V.(formă specială)	*locule*	*sufletule*	–	–	–	–	–

Plural

N.Ac. (şi V.)	*locurile*	*sufletele*	*bicele*	*lucrurile*	*studiile*	*tablurile*	*cuiele*
G.D. (şi V.)	*locurilor*	*sufletelor*	*bicelor*	*lucrurilor*	*studiilor*	*tablourilor*	*cuielor*

Nu toate substantivele sunt grupate în clase de declinare cu flexiune regulată. Sunt şi substantive neregulate sau cu flexiune neregulată care priveşte variaţia radicalului, desinenţele, poziţia accentului. De exemplu: *om/oameni*, *cap/capete*, *ou/ouă*, *noră/nurori*, *soră/surori*, *oaspe/oaspeţi*, *frate/fraţi/frăţâni*, *tată/tătâni*, *caro/carale*, *marfă/mărfuri*, *vreme/vremuri*, *tată/tatei*, *popă/popii*, *papă/papei*, *favoare(a)/favorii/favoruri*,*grandoare(a)/grandorii/grandori*, *rândunică/rândunele*, *şa(ua)/şei* etc.

2.1.4. *Raportul substantivului cu alte clase lexico-gramaticale*

Între substantive şi celelalte clase lexico-gramaticale se produc foarte adesea transferuri de unităţi. Substantivele pot proveni din alte părţi de vorbire prin conversiune, prin derivare sau compunere.

Conversiunea, prin care se formează substantive de la orice parte de vorbire, este un proces productiv în limba română. Între diferitele tipuri de conversiune, substantivarea/substantivizarea este procesul cel mai extins din punctul de vedere al numărului şi al varietăţii formelor transferate.

Verbul este substantivizat în limita unor forme modale nepersonale: infinitivul lung (*cântare*, *trecere*, *pornire*, *coborâre*), participiul şi supinul (*cântat/cântatul*, *trecut/trecutul*, *cules/culesul*, *pornit/pornitul*, *urât/urâtul*), gerunziul (*intrând/intrândul/ un intrând*, *suferind/suferindul/un suferind*); adjectivul şi locuţiunile adjectivale se substantivizează: *roşul/un roşu*, *Roşu* (nume de familie şi nume de localitate), *dreptul/un drept*, *albul/un alb*, *Albul* (nume de familie),

Scanned with OKEN Scanner

Alba (nume de localitate), *negrul/un negru*, *Negru* (nume de familie), *bogatul/un bogat*, *săracul/un sărac*, *galben-verzuiul/un galben-verzui*, *un slab de înger*, *un greu de cap*; conversiunea pronumelui se limitează la câteva forme izolate ale pronumelui personal: *eul*, ale pronumelui reflexiv: *sinea*, *sinele*, ale pronumelui nehotărât: *un altul*, *un oarecare*, ale pronumelui negativ: *nimicul/un nimic*; numeralul se substantivizează total în cazul numeralului partitiv: *doime*, *treime*, *pătrime* etc. şi oarecum accidental în cazul celorlalte forme de numeral: *doiul*, *unsprezecele*, *secundul*, *un terț*, *opturi*; adverbele sunt parțial o clasă supusă transferului în clasa nominală: *binele*, *răul*, *aproapele*, *curmezişul*; interjecțiile se substantivizează prin articulare enclitică sau proclitică: *oful*, *vaiul*, *bisul*; substantivarea prepozițiilor şi a conjuncțiilor ține de formele de metalimbaj, este autonimică: *Lipseşte „la" din text*; *Îl şterg pe „iar"*.

Trecerea substantivului în altă clasă lexico-gramaticală, prin conversiune, este un fenomen mai rar întâlnit în limba română.

Adverbializarea substantivului apare mai ales în construcțiile eliptice, cu valoare modală: *alb (ca o)* **colilie**, *a dormi (ghemuit ca un)* **covrig**, *singur (ca un)* **cuc**, *a ieşi (ca un)* **glonț** etc.; sunt adverbializate substantivele care se referă la momente sau intervale de timp: *ziua*, *noaptea*, *dimineața*, *duminica*, *vara*, *iarna* etc.

Adjectivizarea substantivului are caracter excepțional: *Câini mai* bărbați, *femeie* **cosmonaut**, *artist* **cetățean**, „*zilele-mi* **copile**", „**copila**-*mi murmurare*" (Eminescu).

În mod excepțional substantivul devine prepoziție: **Grație** *talentului ei a luat premiul I.*

Au un statut morfologic incert, de substantiv sau de interjecție, cuvinte precum: *Doamne!*, *Mamă!*, *Soro!*, *Salut! / Noroc!*

Scanned with OKEN Scanner

2.2. Adjectivul

Adjectivul este partea de vorbire flexibilă care exprimă o însuşire calitativă sau cantitativă a unui obiect. El este subordonat substantivului (sau unui substitut al lui) cu care se acordă în gen, număr şi caz.

Categoriile gramaticale care asigură flexiunea adjectivului sunt genul, numărul, cazul, determinarea şi comparaţia sau gradele de intensitate, care se exprimă prin mijloace analitice.

Adjectivul poate fi (doar formal) articulat enclitic când este antepus substantivului, articolul fiind de fapt al substantivului: *frumoasa fată*, *întregul univers*. Determinarea este exprimată o singură dată, prin ataşarea articolului definit la primul dintre componenţii sintagmei nominale, aducând o informaţie semantico-gramaticală şi individualizând obiectul, şi nu calitatea (*vechiul oraş=oraşul vechi*).

Forma-tip a adjectivului este cea de masculin-neutru singular nearticulat.

2.2.1. *Clasificarea adjectivelor*

În funcţie de **conţinutul** exprimat şi de **tipul informaţiei semantice** adăugate regentului, adjectivele sunt: **calificative (propriu-zise** sau **descriptive**), care exprimă caracteristici variate ale obiectelor denumite de substantiv: *bun*, *frumos*, *tânăr*, *bătrân*, *urât*, *mare*, *mic*, *alb*, *negru*, *dulce*, *amar* etc., îndeplinind funcţia sintactică de atribut, în calitate de constituenţi ai grupului nominal, dar pot fi şi nume predicative sau predicative suplimentare atunci când sunt constituenţi ai grupului verbal (*Femeia este/rămâne singură*), **determinative**, iar după GALR, **pronominale** şi **cantitative** (de fapt pronume, numerale, verbe cu valoare adjectivală: *acel* om, casa *mea*, *orice* lucru, *însăşi* mama, *niciun* pom, *două* tablouri, rană *sângerândă*, bilete *vândute*), **categoriale**, care caracterizează referentul denumit de substantiv şi îl încadrează într-o anumită clasă: *centru şcolar* faţă de *centru sportiv*, *cultural*. Această categorie de adjective aparţine mai mult limbajului tehnico-ştiinţific: *divizor comun*, *triunghi isoscel*, *tensiune arterială*, *acid clorhidric* etc. Se deosebesc de adjectivele calificative prin faptul că nu au grade de intensitate, nu se substantivizează şi nu se adverbializează, sunt aproape întotdeauna postpuse. În anumite contexte acestea pot interfera cu adjectivele calificative. De exemplu, adjectivul *comun* („banal") este calificativ în *figură comună*, dar categorial când are sensul „general" în *opinie comună*, *divizor/numitor comun*.

Scanned with OKEN Scanner

După **formă**, adjectivele calificative se clasifică în **simple**: *bun, cinstit, mic, alb, vioi* etc., **compuse** prin contopire sau sudare: *atotputernic, binevoitor, cumsecade, răuvoitor* şi prin alăturarea elementelor componente: *roşu-aprins, verde-brotăcel, galben-pai, gol-goluţ, nou-născut, sus-menţionat, cultural-artistic, ştiinţifico-fantastic* etc. şi **locuţiuni adjectivale**.

Locuţiunile adjectivale sunt grupuri de cuvinte cu înţeles unic, care echivalează cu un adjectiv. Cel mai adesea în structura lor intră o prepoziţie şi un substantiv: *cu judecată, de ispravă, din topor, fără cap* etc., substantiv + prepoziţie + substantiv: *burduf/tobă de carte, soră cu moartea*, prepoziţie + substantiv + adjectiv: *de modă veche, de uz intern, cu punga groasă, cu sânge rece* etc. Sunt locuţiuni care au în structura lor un pronume: *de nimic, câte şi mai câte, tot unul şi unul*.

Locuţiunile adjectivale nu conţin, de regulă, în structura lor un adjectiv. Din acest motiv, ele sunt invariabile, nu se acordă în gen, număr şi caz cu determinatul, iar din punct de vedere sintactic au valoarea unui atribut substantival prepoziţional sau pronominal, nu adjectival: priveliştе *de vis*, oameni *de nimic*.

Există şi locuţiuni adjectivale variabile, care se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat: *răi de gură/clanţă, daţi dracului, bătuţi de Dumnezeu, slabi de înger, plini de importanţă, supuşi* etc. Unele locuţiuni adjectivale pot avea grade de comparaţie: un om *de treabă*, un om *foarte de treabă*, iar altele pot avea ele însele sensuri de superlativ: *de excepţie, de milioane, de mai mare dragul*.

După **flexiunea** completă a adjectivelor calificative, acestea se grupează în **adjective variabile/flexibile** şi **adjective invariabile/neflexibile**.

Adjective variabile

Adjectivele variabile se pot grupa după numărul de forme flexionare în adjective cu **patru forme**, acestea constituind majoritatea adjectivelor: *curat-curată-curaţi-curate, aspru-aspră-aspri-aspre, ambiguu-ambiguă-ambigui-ambigue, mititel-mititea-mititei-mititele*; **cu trei forme**, adjective care nu disting genul la plural: *nou-nouă-noi, drag-dragă-dragi, larg-largă-largi, adânc-adâncă-adânci, roşu-roşie-roşii, argintiu-argintie-argintii, prietenesc-prietenească-prieteneşti*, adjective care nu disting numărul la feminin: *fumător-fumători, fumătoare*, adjectivul atipic *june* cu o singură formă pentru m.sg. şi f.pl.: *june*, f.sg. *june*, m.pl. *juni*; **cu două forme**, adjective care nu disting genul: *mare-mari, dulce-dulci, verde-verzi,*

Scanned with OKEN Scanner

limpede-limpezi, adjective care nu disting numărul: m.sg. şi pl.: *vioi, rotofei – f. sg. şi pl. vioaie, rotofeie*, adjective care nu disting genul, iar la feminin nici numărul: *dibaci-dibace, stângaci-stângace, tenace-tenaci, rapace-rapaci, sagace-sagaci, vorace-voraci.*

Un grup de adjective, care arată cantitatea nedefinită: *mulţi, puţini, destui, numeroşi, feluriţi, diverşi, anumiţi, toţi* au **cinci forme** flexionare: *(mult, multă, mulţi, multe, multor)*; când sunt antepuse, acestea au la G-D plural o flexiune dublă: sintetică, cu desinenţe ca orice adjectiv (*atragerea multor/numeroşilor/diverşilor/anumitor clienţi)*, şi analitică (cu prepoziţiile **a** şi **la**: *angajarea a mulţi/numeroşi/feluriţi/diverşi tineri, a comunicat la mulţi/anumiţi/diverşi prieteni)*. Combinarea celor două tipuri duce la forme incorecte de tipul *opiniile a multor oameni.*

Adjective defective

Adjective defective sunt acele adjective a căror paradigmă este incompletă, deoarece ele figurează în sintagme fixe, în limbaje specializate: ţesut *adipos*, staţiune *balneară* (nu au formă de m. pl.); foc *bengal*, substantiv *epicen* (au numai forme de neutru sg. şi pl.), glandă *tiroidă*, lire *sterline* (au numai forme feminine de sg. şi pl.).

Adjective invariabile

Adjective invariabile sunt cele cu o formă unică pentru singular şi plural, indiferent de gen, număr şi caz. Sunt mult mai puţine decât cele variabile şi pot fi cuvinte vechi: *ferice, gata, ditai/ditamai, coşcogeamite, sadea, doldora, cumsecade, otova*, dar sunt mai ales neologisme: *bej, kaki, lila, roz, bleumarin, forte, pane, şic, ad-hoc/ad hoc, atroce, eficace, feroce, locvace, motrice, propice, perspicace, vivace.*

Numeroase prefixoide, abrevieri şi trunchieri sunt folosite adjectival în limba actuală: muzică *disco*, coafură *afro*, serviciu *O.K.*, cupluri *gay*, nivel *macro/micro*, mălai *extra*, modă *retro* etc. Tot invariabile sunt şi adjectivele formate cu prefixe de la substantive: vestă *antiglonţ*, echipament *antişoc*, pastă *anticarie*, etapă *postconflict* etc.

Adjectivele capătă forme de gen, număr şi caz prin acord cu substantivul.

Oferim câteva modele de declinare a adjectivelor variabile nearticulate.

Scanned with OKEN Scanner

Adjective cu patru forme

	m.n.sg.	f.sg	m.pl.	f.n.pl.
N.Ac.	*bun: acru, rău*	*bună, acră, rea*	*buni, acri, răi*	*bune, acre, rele*
G.D.	*bun, acru, rău*	*bune, acre, rele*	*buni, acri, răi*	*bune, acre, rele*

Adjective cu trei forme

	m.n.sg.	f.sg	m.pl.	f.n.pl.
N.Ac.	*drag, roditor*	*dragă, roditoare*	*dragi, roditori*	*dragi, roditoare*
G.D.	*drag, roditor*	*dragi, roditoare*	*dragi, roditori*	*dragi, roditoare*

Adjective cu două forme

	m.n.sg.	f.sg	m.pl.	f.n.pl.
N.Ac.	*tare, dibaci*	*tare, dibace*	*tari, dibaci*	*tari, dibace*
G.D.	*tare, dibaci*	*tare, dibace*	*tari, dibaci*	*tari, dibace*

Nu toate adjectivele au forme de vocativ. Dintre cele care au vocativ, unele, masculine, se termină, la singular, în **-e** şi **-ule**: *iubite prieten!*, *tinere domn!*, *scumpule copil!*, *bătrânule codru!*; altele, feminine, se termină la vocativ în **-ă**: *dragă mamă!*, *scumpă fată!* La plural, masculin şi feminin, flectivul specific de vocativ este **-lor**: *bătrânilor munţi!*, *frumoaselor câmpii!* În limba literară sunt preferate însă formele de vocativ identice cu nominativul: *prieten scump!*, *dragul meu prieten! iubită mamă!*

2.2.2. *Alternanţe fonetice*

Alternanţele fonetice constituie un mijloc suplimentar de marcare a valorilor gramaticale de gen, număr şi caz, exprimate, în primul rând, prin desinenţe. Alternanţele care afectează radicalul adjectival, comune şi substantivului, marchează opoziţia de gen, de număr şi de caz.

Prezentăm mai jos alternanţele vocalice care afectează mai ales silaba accentuată a radicalului: **e/ĕa**: *întreg-întreagă*, *negru-neagră*, *des-deasă*, *sec-seacă*, dar adjectivele neologice îl menţin pe *e* neschimbat: *dens-densă*, *integru-integră*, *intrinsec-intrinsecă*; **o/ŏa**: *frumos-frumoasă*, *domol-domoală*, *gol-goală*, dar adjectivele neologice îl menţin pe *o* nealterat: *baroc-barocă*, *ipohondru-ipohondră*, *major-majoră*, *monoton-monotonă*, *patriot-patriotă*; **e/a**: *biet-biată*, *deşert-deşartă – deşerţi*, *deşarte*, dar *e* rămâne nealterat în *desuet/desuetă*; **â/i**: *tânăr-tineri*, *vânăt-vineţi* etc. Derivatele cu sufixul

Scanned with OKEN Scanner

vechi *-esc* cunosc alternanța *e/ea* în *românesc-românească*, *strămoșesc-strămoșească*, pe când cele cu sufixul neologic omonim nu o aplică: *dantescă*, *livrescă*, *romanescă*, *carnavalescă*, *grotescă*, *burlescă*; face excepție *pitorească*.

Alternanțele consonantice se produc între consoane simple sau între grupuri de consoane: **c/č**: *mic-mici*, *adânc-adânci*, *sărac-săraci*, *flasc-flasci*, *basc-basci*, *osc-osci*; **g/ğ**: *stâng-stângi*, *nătâng-nătângi*, *vitreg-vitregi*; **s/ş**: *des-deşi*, *ales-aleşi* şi în grupurile consonantice *st*: *trist-trişti*, *prost-proşti*, *capitalist-capitalişti*, *str*: *albastru-albaştri*, *terestru-tereştri*, *ecvestru-ecveştri*, *ilustru-iluştri*, *ks* scris *x*: *fix-ficşi*, *ortodox-ortodocşi*; **d/z**: *crud-cruzi*, *cald-calzi*, *scund-scunzi*, *surd-surzi*; **z/j**: *breaz-breji*, *treaz-treji*, *viteaz- viteji*, *dârz-dârji*, dar nu se aplică alternanța la *ursuz-ursuzi* (apare în variație liberă la *mofluz-mofluzi/mofluji*), precum şi la neologisme: *confuz-confuzi*, *obez-obezi* sau la cele care arată apartenența etnică: *englez-englezi*, *chinez-chinezi*, *francez-francezi*; **l/i**: *gol-goi*, *moale-moi*, *sătul-sătui*, *chel-chei*, *frumuşel-frumuşei*, *mişel-mişei*, dar *domol-domoli*, *fudul-fuduli*.

Ca o concluzie în legătură cu alternanțele fonetice, trebuie reținut că unele alternanțe existente în flexiunea adjectivelor din fondul vechi şi popular nu se mai aplică, sau nu se mai aplică în mod regulat, la adjectivele neologice.

2.2.3. *Gradele de intensitate*

Comparația, numită şi categoria intensității (GALR), este categoria morfologică specifică adjectivului, în grupul nominal, şi adverbului, în grupul verbal, care exprimă raporturi cantitative sau calitative între obiecte sau procese care au o însuşire comună. Sunt trei grade de comparație: **gradul pozitiv**, **gradul comparativ**, **gradul superlativ**.

Gradul pozitiv reprezintă nivelul de referință, baza la care se raportează gradele de comparație propriu-zise, fără stabilirea vreunui raport de comparație: *apă rece*, *munte înalt*.

Gradul comparativ, exprimat analitic cu ajutorul unor adverbe sau locuțiuni adverbiale devenite morfeme ale gradelor de intensitate, are trei forme: **comparativul de egalitate**, **de superioritate**, **de inferioritate**.

Comparativul de egalitate se formează cu morfemele *la fel de*, *tot aşa de*, *tot atât de*, *deopotrivă de* aşezate în fața adjectivului la gradul pozitiv, iar termenul al doilea al comparației este introdus prin

Scanned with OKEN Scanner

ca (şi), *cât (şi)*, *la fel ca (şi)*, *întocmai ca (şi)*: Fiica este *la fel de frumoasă ca şi* mama.

Comparativul de superioritate foloseşte ca morfeme pentru termenii de comparaţie adverbele de mod *mai*, *decât*, *ca* (ultimele două funcţionând ca prepoziţii):

El este *mai bun decât/ca* ea.

Comparativul de inferioritate foloseşte morfemul *mai puţin* + adjectivul cu forma gradului pozitiv şi adverbele (cu funcţie de prepoziţie) *decât*, *ca*: El este *mai puţin rezistent decât/ca* ea.

Gradul superlativ exprimă o însuşire aflată la un grad extrem şi este de două feluri: **superlativ relativ** şi **superlativ absolut**, fiecare dintre acestea putând fi **de superioritate** şi **de inferioritate**.

Superlativul relativ se formează de la comparativul de inegalitate, precedat de aformantul (*cel*, *cea*, *cei*, *cele*) acordat în gen, număr şi caz cu substantivul determinat. Termenul al doilea al comparaţiei, când există, foloseşte prepoziţiile *din* + singularul, *dintre* + pluralul, *de* + un adverb. De exemplu: El este *cel mai bun din* sat; El este *cel mai bun dintre* toţi; El este *cel mai bun de* aici (superlativ de superioritate) şi El este *cel mai puţin favorizat* din clasă; El este *cel mai puţin favorizat dintre* toţi; El este *cel mai puţin favorizat de* acolo (superlativ de inferioritate).

Superlativul absolut se exprimă cu ajutorul adverbului gramaticalizat (devenit morfem) *foarte* pentru superlativul de superioritate şi *foarte puţin* pentru superlativul de inferioritate. În afară de această formă literară gramaticalizată, se mai utilizează adverbul popular şi familiar *tare*: *tare puţin*, adverbele cu sens intensiv: *colosal*, *extraordinar*, *fantastic*, *formidabil*, *groaznic*, *grozav*, *nemaipomenit*, *nespus*, *prea*, *teribil*, *uimitor*, *uluitor* (majoritatea urmate de prepoziţia *de*) şi unele locuţiuni adverbiale populare: *peste măsură*, *din cale-afară*, *(de) mai mare dragul*, *de mama focului*, *mai mare ruşinea*, *nevoie mare* etc.

În anumite expresii populare apar unele substantive adverbializate cu sens superlativ: *îngheţat* **tun**, *gol* **puşcă**, *plin* **ochi**, *singur* **cuc**, *supărat* **foc**.

Superlativul mai poate fi redat şi prin alte mijloace, cum ar fi: lungirea vocalelor sau a consoanelor: *greeu*, *maare*, *acruu*; *rrău*, *gallben*; despărţirea în silabe: *în-cân-tat*; repetarea adjectivului: *frumos*, *frumos*; *slab*, *slab*; *vechi*, *vechi*; repetarea substantivului, în cazul genitiv: *minunea minunilor*, *voinicul voinicilor*, *frumoasa frumoaselor* sau diverse construcţii exclamative echivalente semantic

Scanned with OKEN Scanner

cu superlativul: *Aşa frumoasă s-a făcut! Ce băiat deştept! Bună treabă!* De asemenea, superlativul absolut mai poate fi exprimat cu ajutorul unor prefixe neologice: *arhi-, extra-, hiper-, super-, ultra- (arhiplin, extrafin, hipersensibil, superdotat, ultraregalist)* sau a sufixului neologic *-isim* (*rarisim)*. Mai trebuie adăugate la acestea şi unele prefixe vechi: *prea-, răs-, stră- (preacurată, răstălmăcit, străbun*).

Sunt şi adjective care nu au categoria comparaţiei: adjectivele pronominale şi numerale („determinative") şi adjectivele provenite de la verbe (ex. ţigară *fumegândă*); adjective cu sens absolut, care nu poate fi comparat: *absolut, bărbătesc, complet, definitiv, desăvârşit, egal, etern, final, general, infinit, iniţial, mort, oral, perfect, pozitiv, pulmonar, strămoşesc, unic, veşnic, viu* etc.; adjective cu formă de pozitiv, dar al căror sens indică gradul absolut al însuşirii: *colosal, excelent, extraordinar, genial, splendid, superb, teribil, uriaş, veşnic*; adjective care sunt la origine (în latină) comparative sau superlative: *anterior, posterior, ulterior, exterior, interior, inferior, superior, major, minor*; *optim, maxim, minim, proxim, suprem, infim, extrem, ultim.*

2.2.4. *Schimbarea valorii gramaticale a adjectivului*

Schimbarea valorii gramaticale a adjectivului se realizează prin: substantivarea adjectivului cu ajutorul articolului hotărât propriu-zis enclitic (*Leneşul* mai mult aleargă), al articolului nehotărât (*Un necunoscut* s-a apropiat de el), al pronumelui semiindependent *cel* (*Cel înţelept* ascultă), prin adverbializarea adjectivului pe lângă un verb: cântă *frumos*; doarme *liniştit.* Singurul adjectiv cu formă distinctă de cea a adverbului este adjectivul *bun*, spre deosebire de adverbul *bine*, iar adjectivul *singur* nu poate deveni adverb (el stă *singur*, ea stă *singură)*, prin urmare, funcţia lui sintactică va fi întotdeauna de predicativ suplimentar.

Clasa adjectivelor se îmbogăţeşte în permanenţă cu cuvinte aparţinând altor clase gramaticale sau chiar pe baza unor afixe independente. Astfel, se formează adjective de la substantive prin procedeul derivării cu sufixe, de la substantive sau de la verbe: *studenţesc, dialectal, cenuşiu, chefliu, codaş, caritabil, hipiot, fructuos, regulat*; *grăitor, convingător, certăreţ, citibil, admirabil, electrizant* etc.; prin compunere cu un substantiv: *cuminte, verde-brotăcel, galben-pai*; prin conversiune: *femeie cosmonaut, artist*

Scanned with OKEN Scanner

cetățean, câini mai bărbați; prin trunchiere: *marfă super, zahăr extra, revistă porno, cupluri homo, cameră video* etc. Adjective provenite de la verbe: *copii supradotați, carte citită, câmpii înverzite, rană sângerândă, mâncare aburindă, temperaturi crescânde, stele tremurânde* etc. Adjective provenite de la adverbe și locuțiuni adverbiale: *vorbe aiurea, figură aparte, așa om, lucru anapoda, asemenea oameni, anume formă; acord de facto, măsuri in extremis, discurs ex cathedra, comentariu in extenso* etc.

2.2.5. *Funcțiile sintactice ale adjectivului*

Adjectivul îndeplinește următoarele funcțiuni sintactice: atribut adjectival (inclusiv la vocativ): Cad frunzele *ruginii*; Te aștept, d*ragă* mamă; nume predicativ: El este *deosebit*; predicativ suplimentar: Ea vine *singură*; complement indirect: *Din încrezător* a devenit pesimist; complement circumstanțial: de mod comparativ: E mai mult isteață *decât deșteaptă*; de timp: *De mică* citea mult; de cauză: Plângea *de necaz*; de relație: *De bun*, e bun, dar degeaba.

Scanned with OKEN Scanner

2.3. **Pronumele**

Pronumele este partea de vorbire flexibilă care se declină şi ţine locul unui substantiv, preluând unele caracteristici gramaticale ale acestuia. Este o parte de vorbire cu sens foarte abstract, reprezintă indicatorul unui obiect sau al unei persoane şi poate substitui orice substantiv, deoarece apare în aceleaşi contexte cu acesta.

Pronumele este o subclasă de proforme, „forme care «stau pentru» alte entităţi din discurs, evocându-le sau substituindu-le" (GALR): *Oamenii au înţeles*, **unii** *sunt bucuroşi*, **alţii** *trişti*; *Am strigat-o pe Maria*, **ea** *nu m-a auzit*.

Majoritatea pronumelor flexionează după gen, număr şi caz, iar pronumele personale, reflexive, de întărire şi cele posesive au şi categoria persoanei.

Pronumele este o clasă închisă de forme, cu frecvenţă mare în vorbire, foarte neomogenă, cu multe forme neregulate, supletive, accentuate şi neaccentuate, cu diferenţe între forma pronumelui şi cea a adjectivului corespunzător. Toate pronumele fac parte din vocabularul fundamental al limbii, provin din latină sau sunt formate în limba română din cuvinte latineşti.

Exceptând pronumele personale şi cele reflexive, celelalte specii de pronume pot deveni adjective pronominale pe lângă un substantiv sau un alt pronume cu care se acordă în gen, număr şi caz, uneori cu modificări de formă. De exemplu *altul* – pronume nehotărât, *alt* – adjectiv pronominal nehotărât; *niciuna* – pronume negativ, *nicio* adjectiv pronominal negativ.

În limba română pronumele se clasifică în următoarele subclase semantice:

a) **pronume personale**: pronume personale propriu-zise, pronume de politeţe, pronume de întărire, pronume reflexive, pronume posesive;

b) **pronume nepersonale**: pronume demonstrative, pronume de cuantificare (pronume nehotărâte, pronume negative), pronume relative, pronume interogative, pronume hibride (pronume relativ-interogative, pronume relativ-exclamative).

Scanned with OKEN Scanner

2.3.1. *Pronumele personale*

2.3.1.1. Pronumele personal propriu-zis

Pronumele personal propriu-zis desemnează diferite persoane în funcţie de autorul unui enunţ: persoana I sg. *(eu)* arată persoana care vorbeşte (locutorul), iar la plural (*noi*) un grup care include şi locutorul; persoana a II-a sg. (*tu*) arată persoana căreia i se adresează vorbitorul (interlocutorul), iar la plural (*voi*) un grup care-l cuprinde şi pe interlocutor; persoana a III-a sg. (*el/dânsul/însul*, *ea/dânsa/însa*), plural (*ei/dânşii/înşii*,*ele/dânsele/însele*) arată persoanele sau obiectele despre care se vorbeşte, când acestea sunt altele decât interlocutorii. Doar pronumele de persoana I şi a II-a se referă strict la persoane, cele de persoana a III-a se referă atât la persoane, cât şi la obiecte.

Flexiunea pronumelor personale propriu-zise este complicată şi neregulată: primele două persoane îşi schimbă forma după persoană, număr şi caz, iar persoana a III-a şi după gen; la dativ şi acuzativ apar forme paralele: accentuate sau nonclitice şi neaccentuate sau clitice; nominativul este, din punct de vedere formal, diferit de acuzativ. Pronumele personal devine astfel singura parte de vorbire la care se întâlnesc cuvinte care diferenţiază formal nominativul de acuzativ (*eu-mine*, *mă*, *tu-tine* etc.).

Tabloul formelor pronumelui personal propriu-zis este următorul:

	1 sg	**2 sg.**	**3 sg.**	
			m. şi n.	**f.**
N.	*eu*	*tu*	*el*	*ea*
G.	-	-	*lui*	*ei*
D. acc. (nonclitice)	*mie*	*ţie*	*lui*	*ei*
D. neacc. (clitice)	*îmi, mi îţi, ţi*		*îi, i,*	*îi, i*
	mi-,-mi,-mi-	*ţi-,-ţi,-ţi-*	*î-,-i,-i-*	*i-,-i,-i-*
A. acc. (nonclitice)	*mine*	*tine*	*el*	*ea*
A. neacc.	*mă*	*te*	*îl*	*o*
	mă-,-mă, -mă-,m-,-m-	*te-,-te,-te-*	*l-,-l,-l-*	*o-,-o,-o-*
V.	-	*tu!*	-	-

Scanned with OKEN Scanner

	1 pl.	2 pl.	3 pl.	
			m.	f. şi n.
N.	*noi*	*voi*	*ei*	*ele*
G.	-	-	*lor*	*lor*
D. acc. (nonclitice)	*nouă*	*vouă*	*lor*	*lor*
D. neacc. (clitice)	*ne, ni*	*vă, vi*	*le, li*	*le, li*
	ne-,-ne,-ne-, ni-,-ni-	*vă-,-vă, -vă-,v-,-v- vi-,-vi-*	*le-,-le,-le-, li-,-li-*	*le-,-le,-le-, li-, -li-*
A. acc. (nonclitice)	*noi*	*voi*	*ei*	*ele*
A. neacc. (clitice)	*ne*	*vă*	*îi*	*le*
	ne-,-ne,-ne-	*vă-,-vă,-vă-,v-*	*i-,-i,-i-*	*le-,-le,-le-*
V.	-	*voi!*	-	-

Numai persoana a III-a (singular şi plural) are forme de genitiv, la persoana I şi a II-a pronumele personal este preluat de pronumele posesive (*al/a...meu/mea...*; *al/a...tău/ta...*; *al/a...nostru/noastră...*; *al/a...vostru/voastră...*). Uneori se confundă formele de genitiv ale pronumelui personal de persoana a III-a (*lui*, *ei*, *lor*) cu formele adjectivului posesiv.

La acuzativ, formele nonclitice sunt însoţite de prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale (*pe*, *la*, *în*, *despre*, *pentru*, *în loc de*, *împreună cu*).

Formele clitice, care reiau sau anticipează un complement (*Îl vede pe el*, *Pe el îl întâlneşte*) şi care apar de obicei în aceleaşi propoziţii cu cele nonclitice, pot fi conjuncte *(-)mi(-)*, *(-)ţi(-)*, *(-)i(-)*, *(-)ne(-)*, *(-)ni(-)(-)vi(-)*, *(-)le(-)*, *(-)li(-)*, *-mă*, *-o*, *-vă* (de ex. *luîndu-mi*, *mi-a dat*, *apucând-o* etc.) sau independente (cu *î* protetic): *îmi*, *îţi*, *îl*, *îi*.

În combinaţie cu *nu* şi *să* sunt recomandate formele conjuncte (*nu-l*, *nu-i*, *să-mi*, *să-ţi*, *să-l* etc.), nu cele independente (*nu îl*, *nu îi*, *să îmi*, *să îl*).

Cliticele de dativ şi acuzativ intră în două structuri sintactice cu semnificaţie posesivă: **dativul posesiv** şi **acuzativul posesiv**.

Dativul posesiv este cazul dativ, folosit postpus, cu valoare posesivă pe lângă un substantiv articulat sau un adjectiv cu care este conjunct, cu rol sintactic de atribut pronominal în dativ: *Pe faţa*-**mi** *tristă*, *În frumoasa*-**ţi** *casă*; pe lângă un verb care se referă la un

Scanned with OKEN Scanner

substantiv articulat, antepus sau postpus verbului, liber sau conjunct: **Îmi** *ajut mama*, *Ajutându*-**mi** *mama*, **Ți**-*am cumpărat discul*; **Îți** *apreciez talentul*; pe lângă o prepoziție sau locuțiune prepozițională din clasa celor care se construiesc cu genitivul: *în fața*-**mi**, *asupra*-**i**, *în juru*-**i** etc.

Structurile cu dativ posesiv verbal tind să înlocuiască structurile corespondente cu posesiv, care sunt emfatice. Astfel, în loc de *Am cumpărat discul tău*, *Au venit rudele sale* sunt preferate formele *Ți-am cumpărat discul*, *I-au venit rudele*.

Dativul posesiv „cliticizat" pe substantiv sau adjectiv reprezintă în limba actuală o construcție învechită, artificială, admisă cu precădere în poezie.

Acuzativul posesiv reprezintă acele structuri sintactice care conțin un clitic de acuzativ cu valoare posesivă pe lângă un substantiv articulat, mai rar un pronume: *Mă bate pantoful*, *Mă roade invidia*, *M-a controlat la ochi*.

Formele clitice şi cele nonclitice pot apărea în ipostaza de expletive: au doar rol stilistic (în enunțuri colocviale, populare, argotice), nu au funcție sintactică.

Dativul etic (participativ sau **al interesului afectiv**) se referă numai la cliticele expletive de pers. I şi a II-a sg. şi exprimă participarea afectivă a vorbitorului şi a ascultătorului la acțiune: **Mi**-*l ia de urechi şi fuge*, **Mi ți**-*l apucă de mână*, *Când* **mi**-*ai venit?* Cliticele pot apărea pe rând sau concomitent (**Mi**-*l aruncă cât colo*/ **Ți**-*l aruncă cât colo*/**Mi ți**-*l aruncă cât colo*). Este singura situație când două clitice de acelaşi caz pot apărea în aceeaşi structură sintactică, necoordonate.

Dativul cu valoare neutră priveşte formele clitice expletive ale pronumelui personal de persoana a III-a la dativ singular **(î)i** întâlnite mai ales în construcții cvasilocuționale: *Dă*-**i** *înainte*, *Dă*-**i** *cu bere*, *dă*-**i** *cu vin*, *Ce să*-**i** *faci*, *asta e!* **Îi** *dă mâna să vorbească*.

Acuzativul cu valoare neutră se referă la formele clitice expletive (**o**, **le**) ale pronumelui personal de persoana a III-a, singular şi plural, feminin, cazul acuzativ care intră ca formanți în structura unor construcții populare fixe: *A luat*-**o** *la sănătoasa*, *Au făcut*-**o** *lată*, **O** *ține una şi bună*, *A sfeclit*-**o**, *A* **o** *da în bară*, *A băgat*-**o** *pe mânecă* şi în construcții argotice de tipul: **Le** *are cu fumatul*, **Le** *vede bine la matematică*, **Le** *nimerește bine* etc.

Pronumele personale propriu-zise pot dobândi valori discursive suplimentare: **valoare generală (nedeterminată)** are în vedere

Scanned with OKEN Scanner

folosirea persoanei a II-a singular pentru orice persoană: *Nici tu una, nici tu alta*; *Ce ţie nu-ţi place...*; **pluralul autorului**: *Noi am analizat subiectul...*; **pluralul maiestăţii**: *Noi, domnul Moldovei*; **pluralul autorităţii**: *Noi, prefectul judeţului*; **pluralul modestiei**: *Facem şi noi ce putem.*

Formele paralele de persoana a III-a, sinonime cu pronumele personal *el* sunt: *însul/însa, înşii/însele*, care era un pronume nedeterminat în limba veche, azi se foloseşte numai după prepoziţiile *întru, dintru, printru* (cu eliziunea lui *-u*): *într-însul, dintr-însul, printr-însul.*

Pronumele *dânsul* reprezintă un compus care a rezultat din prepoziţia *de* + pronumele personal *însul*. Are o flexiune simplă, care se schimbă după gen, număr şi caz: *dânsul/dânsa*; *dânsului/dânsei*; *dânşii/dânsele*; *dânşilor/dânselor.*

Dânsul nu înlocuieşte decât un nume de persoană (nu nume de alte fiinţe sau lucruri) şi nu este sinonim cu *dumnealui.*

Pronumele personal propriu-zis formează câteva derivate: *a tutui, eu (*propriul *eu, eul* din noi), non-*eu(l).*

Funcţiile sintactice ale pronumelui personal propriu-zis

Pronumele personal propriu-zis poate îndeplini funcţiile sintactice pe care le îndeplineşte şi substantivul: subiect: **Ea** *mă ajută cel mai mult*; nume predicativ: *Nădejdea me este* **el**; apoziţie: *Participanţii, adică* **ei**, *vin mâine*; atribut pronominal genitival: *Sosirea* **lor** *mă bucură*; atribut pronominal în dativ: *Nepot lui Mihai* **nouă**; atribut pronominal prepoziţional: *Scrisoarea* **de la voi** *a fost ca un balsam*; complement direct: **Îl** *văd venind singur*; complement indirect: *Nu* **le** *dau de ştire*; complement prepoziţional: *Se ascunde* **de voi**; complement de agent: *Muzica a fost compusă* **de el**; circumstanţial de diverse tipuri: *Mergi* **cu noi**; *Locuieşti* **lângă** *mine*; *A luat startul* **înaintea noastră** etc.

2.3.1.2. Pronumele de politeţe

Pronumele de politeţe (de reverenţă) reprezintă o subclasă a pronumelor personale care exprimă o atitudine de reverenţă faţă de persoana cu care sau despre care se vorbeşte. Are forme numai de persoana a II-a sau a III-a singular şi plural: *dumneata* (cu formele familiare *mata, matale, mătălică, mătăluţă, tălică*), *dumneavoastră*; *dumnealui, dumneaei* (mai rar *dumneasa), dumnealor.*

Scanned with OKEN Scanner

Flexiunea pronumelui de politețe este foarte săracă: doar două dintre ele au genitiv-dativ (*dumitale*, *dumisale*), restul având aceeași formă (la toate cazurile).

Gradul de politețe exprimat de acest pronume este diferit în funcție de persoană și de număr. De exemplu, *dumneata* exprimă un grad redus de politețe, având un caracter familiar, mai intim, pe când *dumneavoastră* exprimă un grad mai înalt de politețe, oficial, distant.

Locuțiunile pronominale de politețe sunt utilizate în stilul oficial, solemn: *Domnia Ta/Lui/Ei/Sa/Voastră*, *Domniile Voastre/Lor*. Alte locuțiuni pronominale de politețe sunt folosite ca formule protocolare, pentru persoane de diferite ranguri. De exemplu: *Maiestatea/Majestatea Ta/Sa/Voastră* pentru regi, regine, împărați și împărătese, *Alteța Sa/Voastră* pentru prinți și prințese, *Excelența Sa/Voastră* pentru șefi de stat, de guvern, ambasadori, *Sanctitatea Sa/Voastră* pentru papă și pentru patriarhi, *Înalt Preasfinția Sa/Voastră* pentru patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvioșia Ta/Sa/Voastră*, *Măria Ta/Sa/Voastră* pentru domnitorii români și soțiile lor, *Magnificența Sa* pentru rectori etc.

Abrevierea în scris a pronumelor de politețe se face astfel: *dumneata*: *d-ta*; *dumitale*: *d-tale*; *dumnealui*: *d-lui*; *dumneaei*: *d-ei*; *dumneasa*: *d-sa*; *dumisale*: *d-sale*; *dumneavoastră*: *dv.*, *dvs.*, *d-voastră*; *dumnealor*: *d-lor*.

Locuțiunile pronominale de politețe mai uzuale se abreviază astfel: cele din seria cu *Domnia*: *D-Ta (D-Tale)*, *D-Lui*, *D-Ei*, *D-Sa (D-Sale)*, *Dvs.* sau *Dv.*, *D-Lor*; *Maiestatea/Majestatea Sa*: *M.S.*; *Excelența Sa*: *E.S.*; *Înalt Preasfinția Sa*: *Î.P.S.* etc.

2.3.1.3. Pronumele și adjectivul pronominal de întărire

Pronumele de întărire (de identificare) este pronumele care are rolul de a sublinia persoana la care se referă, identificând-o cu precizie. Ca pronume, în limba română actuală, se folosește foarte rar: *A remarcat însuși*; *Voi lămuri însămi faptele*; el funcționează cu precădere ca adjectiv pronominal de întărire, însoțind un pronume: *eu însumi/însămi*, *aceștia înșiși*, *pe sine însuși* sau un substantiv, în antepoziția sau postpoziția acestuia: *însăși directoarea/directoarea însăși*; foarte rar poate însoți și un adjectiv pronominal posesiv: *un manuscris al tău însuți*; *o semnătură a ta însăți*.

Echivalentele sale semantice sunt: *chiar*, *tocmai*, *personal*, *singur*, *propriu (el însuși/chiar el/el singur/el personal/tocmai el)*.

Scanned with OKEN Scanner

Pronumele şi adjectivele pronominale de întărire sunt compuse din formele pronumelui personal învechit: *însu, însă, înşi, înse* + formele clitice de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv: *mi, ţi, şi, ne, vă, şi, le*. La origine este pronumele latinesc de întărire *ipse*. Româna este singura dintre limbile romanice care păstrează în structura sa acest pronume latinesc.

Prezentăm mai jos paradigma completă a formelor pronumelui/adjectivului de întărire:

Pers. 1 sg. m.	**fem. sg.**
N. Ac. *(eu, mie, pe mine) însumi*	*(eu, pe mine) însămi*
G. D. -	*(mie) însemi*
Pers. 2 sg. m.	**fem. sg.**
N. Ac. *(tu, ţie, pe tine) însuţi*	*(tu, pe tine) însăţi*
G. D. -	*(ţie) înseţi*
Pers. 3 sg. m. n.	**fem. sg.**
N. Ac. *(el, lui, sie, pe sine) însuşi*	*(ea, pe sine) însăşi*
G. D. -	*(ei, sie) înseşi*
Pers. 1 pl. m.	**fem. pl.**
N. Ac. *(noi, nouă) înşine*	*(noi, nouă) însene*
G. D. -	-
Pers. 2 pl. m.	**fem. sg.**
N. Ac. *(voi, vouă, dvs.) înşivă*	*(voi, vouă, dvs.) însevă*
G. D. -	-
Pers. 3 pl. m.	**fem. şi neutru pl.**
N. Ac. *(ei, lor) înşişi*	*(ele, lor) înseşi/însele*
G. D. -	-

Pronumele de întărire are o flexiune bogată, marcând opoziţiile de persoană, număr, gen, caz. În marcarea acestor opoziţii sunt antrenate ambele componente din structura compusului: *îns-u-mi, înş-i-ne, îns-e-ţi, îns-e-le*.

Categoria cazului se manifestă prin patru valori: nominativ, acuzativ, genitiv, dativ. Nu are forme de vocativ. La masculin apare omonimia comună masculinelor nearticulate (N=Ac=G=D): *el însuşi=lui însuşi*; la feminine apare omonimia comună femininelor nearticulate (N=Ac≠G=D): *ea însăşi=ei înseşi*; la plural apare omonimia specifică substantivelor nearticulate (N=Ac=G=D): *ei înşişi=lor înşişi; ele însele=lor însele*. Opoziţia N=Ac/G=D este

Scanned with OKEN Scanner

marcată doar la formele de feminin singular, prin flexiune internă la primul dintre componente: *însămi/însemi, însăți/înseți, însăși/înseși.*

De reținut că la feminin, pers. a III-a plural sunt corecte două forme: *înseși/însele*, iar variația după caz se face doar la feminin singular, formele de G.D. (*mie însemi/ție înseți, ei înseși).*

Trebuie evitate construcțiile pleonastice din sintagme precum: *eu însumi personal, chiar ea însăși.* Pronumele apare frecvent în sintagme cvasilocuționale: *stima de sine însuși/de tine însuți* și nu participă la procese lexicale de compunere sau conversiune.

Când este folosit ca pronume, funcția sintactică este aceea de subiect: *Însuși s-a orientat în viață*, iar ca adjectiv, are funcția sintactică de atribut adjectival: *Ele însele au recunoscut greșeala*; *Autorul însuși a făcut observații.*

2.3.1.4. Pronumele reflexiv

Pronumele reflexiv apare exclusiv pe lângă un verb (fiind la aceeași persoană cu acesta) și exprimă identitatea dintre subiectul verbului și complementul direct sau indirect. Are numai cazurile dativ și acuzativ și forme proprii numai la persoana a III-a, nediferențiate după număr și după gen:

D. acc. (nonclitice)	*sie, sieși*
D. neacc. (clitice)	*își, și, și-, -și, -și-*
Ac. acc. (nonclitice)	*sine*
Ac. neacc.(clitice)	*se, se-, s-, -s-*

La persoana I și a II-a singular și plural, formele sale sunt omonime cu ale pronumelui personal (*îmi, îți...ne, vă*).

Pronumele reflexiv se distinge de pronumele personal prin identitatea dintre persoana pronumelui și a verbului (identitate care nu există la pronumele personal): *mă îmbrac* față de *mă îmbracă*; *îmi cumpăr* față de *îmi cumpără.*

Sunt situații când pronumele reflexiv, formele clitice, funcționează ca substitute ale numelui obiect direct sau indirect și îndeplinesc ele însele funcția de complement direct sau indirect: *se îmbracă, îmi rezerv, își cumpără.* O altă situație este aceea în care pronumele s-a gramaticalizat, devenind marcă a diatezei reflexive, fără să aibă funcție sintactică: *se teme, își închipuie, își revine, mă uit.* Tot aici se încadrează și verbele reflexive impersonale: *se cade, se pare, se întâmplă, se poate* etc., reflexiv-pasive: *se zice, se aude, se*

Scanned with OKEN Scanner

construieşte, *se curăţă* etc. ori reflexivul dinamic sau subiectiv, care exprimă participarea intensă la acţiune: *se gândeşte*, *îşi imaginează* etc. Cele două situaţii se disting prin posibilitatea reluării pronumelor reflexive neaccentuate prin formele accentuate: *se îmbracă pe sine*; *îmi repar mie*, *îşi cumpără sie* şi prin imposibilitatea reluării în celelalte cazuri; nu putem spune *se teme pe sine*, *îşi revine lui*, *îşi închipuie lui*.

Cliticele reflexive de dativ posesiv apar mai rar în comparaţie cu cele personale de dativ posesiv: *îşi vede de lucru*, *îşi cunoaşte lungul nasului*, *îşi ştie interesul* şi favorizează adesea exprimări pleonastice: *Şi-a risipit averea sa*; *Şi-a irosit timpul său*. Există îmbinări cvasilocuţionale în a căror structură cliticele de dativ posesiv sunt obligatorii: *a-şi stăpâni plânsul*, *a-şi muşca limba*, *a-şi clăti privirea*, *a-şi lua inima în dinţi*, iar altele în care cliticul este facultativ: *a(-şi) lua măsuri de precauţie*; *a(-şi) întoarce privirea*, *a(-şi) pune speranţe în cineva*.

Pronumele reflexiv se transferă în clasa substantivului prin două forme articulate hotărât: *sinele* (sinonim cu substantivul provenit din pronumele personal *eul*), şi *sinea*, prezentă în structura unor locuţiuni adverbiale: *în sine*, *în sinea mea/a ta/a sa/a lui*. Uneori, valoarea pronominală evoluează spre o valoare adjectivală: *Afacerea în sine* („propriu-zisă") *era tentantă* sau adverbială: *Acţionează în sine şi pentru sine* („independent").

Pronumele reflexiv face parte din sintagme care au devenit, datorită frecvenţei, clişee: *încredere în sine*, *uitare de sine*, *stăpânire de sine*, *a se minuna de sine*, *de la sine înţeles*, *de sine stătător* etc.

Funcţiile sintactice ale pronumelui reflexiv

Pronumele reflexiv poate avea următoarele funcţii sintactice: atribut pronominal în dativ (reflexivul posesiv): *Şi-a vândut maşina (sa)*; *Îşi invită prietenii (săi)*; atribut pronominal prepoziţional: *Lauda de sine*; complement direct: *Pe sine nu se cunoaşte*; *S-a întrecut pe sine*; complement indirect: *Îşi cumpără o carte*; complement indirect prepoziţional: *Şi-a amintit de sine*; *Are grijă de sine*; complement circumstanţial: *Face totul prin sine*; *Se închide în sine*.

2.3.1.5. Pronumele şi adjectivul pronominal posesiv

Pronumele posesiv este pronumele care exprimă ideea de posesie, substituind atât numele obiectului posedat, cât şi numele posesorului: *Pomul lor a înflorit*, *al meu nu*. În cadrul relaţiei de

Scanned with OKEN Scanner

posesie, obiect posedat – posesor, posesivul este al doilea termen: *casa mea, o casă a mea.* Foarte rar posesorul poate fi antepus obiectului posedat, de obicei în construcţii arhaice sau poetice: *Pe-ale noastre meleaguri, Ale tale gânduri mă înspăimântă.*

Pronumele posesiv este întotdeauna însoţit de pronumele semiindependent (morfemul suplimentar de marcare a relaţiei de posesie) *al* (*a, ai, ale*), care substituie numele obiectului, acordându-se cu acesta în gen şi număr. Când funcţionează ca adjectiv (*caietul meu; cartea mea)*, poate fi folosit fără formantul *al* sau cu acest formant dacă substantivul însoţit are şi alţi determinanţi (*acest caiet al meu; o carte a mea)* ori dacă precedă substantive (*ai noştri colegi).* Are forme deosebite după genul şi numărul obiectului posedat şi după persoana şi numărul posesorului. Flexiunea lui este următoarea:

		Pers. I		Pers. a- II-a	Pers. a III-a
un singur posesor				**forme proprii**	**pron. personal**
a) un singur	**m.n.**	*al meu*	*al tău*	*al său*	*al lui, al ei*
obiect posedat	**f.**	*a mea*	*a ta*	*a sa*	*a lui, a ei*
b) mai multe					
obiecte posedate	**m.**	*ai mei*	*ai tăi*	*ai săi*	*ai lui, ai ei*
	f.n.	*ale mele*	*ale tale*	*ale sale*	*ale lui, ale ei*

mai mulţi posesori					
a) un singur	**m.n.**	*al nostru*	*al vostru*	–	*al lor*
obiect posedat	**f.**	*a noastră*	*a voastră*	–	*a lor*
b) mai multe	**m.**	*ai noştri*	*ai voştri*	–	*ai lor*
obiecte posedate	**f.n.**	*ale noastre*	*ale voastre*	–	*ale lor*

La persoana a III-a pentru un singur posesor, pronumele posesiv are forme proprii: *al său, a sa, ai săi, ale sale*, dar se folosesc şi formele de genitiv singular ale pronumelui personal *al, a, ai, ale lui; al, a, ai, ale ei*; când înlocuieşte numele a mai mulţi posesori, acesta nu are forme proprii şi atunci utilizează forma invariabilă a pronumelui personal *al, a, ai, ale lor.*

De menţionat că doar formele proprii ale pronumelui posesiv pot fi adjective posesive, întrucât se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul pe care-l determină, pe când formele corespondente ale pronumelui personal nu realizează acest acord. Compară: *sora sa* şi *sora lui; surorii sale* şi *surorii lui; surorile sale* şi *surorile lui.* De

Scanned with OKEN Scanner

multe ori forma *sa* ambiguizează enunțul, nu oferă relații despre genul substantivului: *cartea sa* (a lui, a ei?). Pentru claritate se recomandă folosirea pronumelor personale în genitiv: *ei, lui, lor.*

Datorită articolului, pronumele posesiv poate avea o formă de G-D plural: *alor mei/alor noștri/alor săi* și o formă de G-D singular feminin echivalentă cu cea de plural nominativ, când funcționează ca adjectiv postpus substantivului: *fiicei mele/tale/ sale/noastre/voastre.*

Dacă adjectivul la genitiv feminin singular include și articolul posesiv în structura sa, acesta trebuie să aibă forma *a*, singura formă de feminin (nu are formă de genitiv, dar posesivul are această formă). Prin urmare, se spune corect: *Unei prietene a mele*, nu *a mea* sau *ale mele.*

În construcția cu prepoziția *de* (care și-a pierdut sensul partitiv, dobândind sensul „de felul") + pronume posesiv, norma actuală admite atât pluralul, cât și singularul: *Un prieten de-ai mei/de-al meu*; *O prietenă de-ale mele/de-a mea* (cf. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ed. a II-a, 2005).

Pronumele posesiv precedat de o prepoziție sau locuțiune prepozițională care, de regulă, cer genitivul, nu stă în cazul genitiv, ci în acuzativ (*înaintea mea, în jurul său)*, deoarece aceste prepoziții, fiind formal articulate, sunt sinonime substantivului: *cartea mea, romanul său.* În aceste situații întrebarea poate duce la identificări greșite ale cazului.

Asociate cu substantive nearticulate care desemnează grade de rudenie, posesivul se scrie întoteauna cu cratimă: *fiică-mea, taică-meu, soră-sa* etc., inclusiv variantele familiare, alterate: *frate-miu, frat-su, taică-su, tac-su, soru-sa, sor-sa, mă-sa, fie-sa* etc., nerecomandate în limba literară. Comportamentul flexionar al acestor forme este diferit: flexionează doar posesivul (*soră-mii, maică-tii, cumnată-sii*) ori ambele componente (*nevesti-sii*).

Funcțiile sintactice ale pronumelui/adjectivului posesiv

Pronumele/adjectivul posesiv are următoarele funcții sintactice: subiect: *Ai noștri au plecat*; nume predicativ: *Grădina este a voastră*; atribut pronominal: *Am urmărit discursurile alor noștri*; atribut adjectival: *Se vor comenta articolele voastre*; atribut prepozițional: *Într-o regiune de-ale noastre*; complement direct: *Îi întâmpin pe ai noștri*; complement indirect: *Le explic alor săi ce nu e bine*; complement circumstanțial: *Se duce la ai lui*; *Merge cu ai lui.*

Posesivul poate dobândi semnificații particulare în anumite contexte: *ai mei* (=familia mea, părinții mei, copiii mei), *al meu*

Scanned with OKEN Scanner

(=soţul meu), *ai noştri/ai voştri* (=persoane care fac parte dintr-un anumit grup) şi intră în structuri cvasilocuţionale, fixate prin uz: *propria mea persoană, întreaga mea fiinţă* etc.

2.3.2. *Pronumele nepersonale*

Pronumele nepersonale nu prezintă flexiune în raport cu categoria gramaticală a persoanei. Se disting următoarele subtipuri semantice: pronumele demonstrativ, pronumele de cuantificare (pronumele nehotărât şi pronumele negativ), pronumele interogativ, pronumele relativ. În afară de cele patru subclase semantice mai sunt două subclase hibride: pronumele relativ-interogativ şi pronumele relativ-exclamativ.

2.3.2.1. Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ

Pronumele demonstrativ ţine locul unui obiect arătând în acelaşi timp plasarea acestuia în spaţiu sau timp, identitatea, asemănarea sau diferenţierea faţă de alte obiecte sau persoane: *acesta, acela, acelaşi, celălalt.* În funcţie de aceste sensuri, pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ se clasifică în pronume demonstrativ de apropiere, de depărtare, de identitate, de diferenţiere, de calificare.

Pronumele demonstrativ de apropiere are următoarele forme:

	Singular		**Plural**	
	m. şi n.		**m.**	
N. Ac.	*acesta*	*ăsta*	*aceştia*	*ăştia*
G. D.	*acestuia*	*ăstuia*	*acestora*	*ăstora*
	f.		**f şi n.**	
N. Ac.	*aceasta*	*asta*	*acestea*	*astea*
G. D.	*acesteia*	*asteia/ăsteia*	*acestora*	*ăstora*

Aceleaşi forme le au şi adjectivele demonstrative postpuse. Când sunt antepuse, formele adjectivale nu au particula deictică *-a (acest oraş, aceşti oameni)*, iar forma *aceasta/asta* devine *această/astă*: *această/astă copilă.*

Dacă forma pronumelui şi adjectivului pronominal *acest(a)* este livrescă, o caracteristică la limbii scrise, pentru exprimarea orală, colocvială, se foloseşte frecvent forma *asta/ăsta* care a pătruns în limba literară vorbită şi în unele construcţii: *Asta e situaţia! Asta da!*

Scanned with OKEN Scanner

Asta nu se poate! Sau în îmbinări adverbiale temporale: *astăzi*, *astă-toamnă*, *astă-seară* etc.

Pronumele demonstrativ de depărtare are, ca şi pronumele demonstrativ de apropiere, două serii paralele: *acel*, *aceea*, *acei*, *acelea* etc. şi varianta familiară *ăla*, *aia* etc. (cu o nuanţă semantică depreciativă). Formele pronumelui şi ale adjectivului demonstrativ de depărtare postpuse sunt următoarele:

	Singular	**Plural**
	m. şi n.	**m.**
N. Ac.	*acela ăla*	*aceia ăia*
G. D.	*aceluia ăluia*	*acelora ălora*
	f.	**f. şi n.**
N. Ac.	*aceea aia*	*acelea alea*
G. D.	*aceleia ăleia*	*acelora ălora*

La fel ca şi adjectivele demonstrative de apropiere, şi adjectivele de depărtare antepuse pierd pe *a* deictic (*acel elev*, *acei elevi)*, forma feminină *aceea* devine *acea*, iar varianta colocvială *aia* devine *a*: *acea tânără/a tânără*.

Când sunt antepuse, adjectivele preiau forma de caz a substantivului (*acelui om*, *acelei femei)*; în postpunere se acordă cu substantivul în caz (*omului aceluia)*, acord neglijat de multe ori.

Conform GALR, *cel* (forma aferezată a lui *acela*) şi *al* sunt pronume semiindependente, care cunosc mai multe valori contextuale. *Cel* este formant în structura formelor oblice ale numeralelor ordinale şi în structura superlativului relativ, *al* este formant în structura posesivelor/genitivelor şi în structura numeralului ordinal.

Pronumele demonstrativ de identitate este compus din formele pronumelui demonstrativ de depărtare *acela* şi particula invariabilă *-şi*: *acelaşi*, *aceeaşi*, *aceiaşi*, *aceleaşi* etc. Are următoarele forme:

	Singular		**Plural**	
	m./n.	**f.**	**m.**	**f./n.**
N. Ac.	*acelaşi*	*aceeaşi*	*aceiaşi*	*aceleaşi*
G. D.	*aceluiaşi*	*aceleiaşi*	*aceloraşi*	*aceloraşi*

Scanned with OKEN Scanner

Adjectivul corespunzător are aceeaşi formă cu pronumele şi apare numai în faţa substantivului care este nearticulat: *acelaşi spectacol, aceeaşi piesă.*

Pronumele demonstrativ de diferenţiere este un pronume compus, organizat în două categorii: de depărtare: *celălalt*, cu varianta populară *ălălalt*, şi de apropiere: *ăstălalt*, care apare mai mult în limba vorbită în diverse variante: *cestălalt, (a)istalalt, astalalt* etc. a rezultat din compunerea pronumelui demonstrativ cu adjectivul demonstrativ *alt* şi flexionează după gen, număr şi caz. Forma adjectivală veche *alalt* se regăseşte în adverbele *alaltăseară, alaltăieri.* Funcţionează şi ca adjectiv, având aceleaşi forme ca pronumele, atât în antepunere, cât şi în postpunere.

Are următoarele forme flexionare:

	Singular	**Plural**
	m./n. şi f.	**m. şi f./n.**
N. Ac.	*celălalat/cealaltă*	*ceilalţi/celelalte*
	(ălălalt/ailaltă)	*(ăilalţi/alelalte)*
	(ăstălalt/astălaltă)	*(ăştilalţi/astelalte)*
G. D.	*celuilalt/celeilalte*	*celorlalţi/celorlalte*
	(ăluilalt/ăleilalte)	*(ălorlalţi/ălorlalte)*
	(ăstuilalt/ăsteilalte/asteilalte)	*(ăstorlalţi/ăstorlalte)*

Variantele cu *-nt* (*celălant, ailantă*) în loc de *-lt* (*celălalt, ailaltă*) trebuie evitate.

Pronumele demonstrativ de calificare are forma *atare*. Este folosit foarte rar ca pronume şi doar în îmbinarea *ca atare (Omul ca atare părea interesant)*. Foarte adesea apare ca adjectiv pronominal demonstrativ antepus: *atare faptă/eveniment/om; atari fapte/evenimente/oameni.* Au valoare de adjective demonstrative calificative cuvinte precum: *aşa, asemenea, astfel de*, de proveniență adverbială, invariabile şi întotdeauna antepuse: *aşa coleg/colegă/colegi/colege.*

Funcţiile sintactice ale pronumelui demonstrativ

Funcţiile sintactice ale pronumelui demonstrativ sunt comune cu ale substantivului: subiect: *Acesta este binevenit*; nume predicativ: *Omul a rămas acelaşi*; atribut: *Opinia aceluia mă interesează*; complement direct: *Pe acesta îl aşteptam*; complement indirect: *I-am*

Scanned with OKEN Scanner

dăruit-o celeilalte; predicativ suplimentar: *O găsesc aceeaşi, neschimbată.*

2.3.2.2. Pronumele de cuantificare

Din această clasă fac parte, conform GALR, pronumele cu statut de cuantificatori, adică pronumele care exprimă raportul parte-întreg: pronumele nehotărâte şi pronumele negative.

A. PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL NEHOTĂRÂT

Pronumele nehotărât (nedefinit) este pronumele care ține locul unui nume, dar nu oferă indicații precise asupra acestuia. Reprezintă o clasă bogată de pronume, dar eterogenă din toate punctele de vedere (flexiune, sens, structură).

După structura morfematică pronumele nehotărât se clasifică în: **simple** (neanalizabile): *unul, altul, atât(a), cutare, mult, puțin, tot*; **compuse** din elemente de compunere (*ori-, fie-, oare-, alt-, vre-, -va)* şi pronumele relative (*care, cine, ce, cât)*: *oricare, oricine, orice, oricâte*; *fiecare, fiecine, fiece, fiecâte*; *oarecare, oarece, oarecine, oarecâți*; *altcineva, altceva, altcareva*; *vreunul, vreuna, vreunii, vreunele*; *cineva, careva, ceva, câțiva*; formele populare şi învechite se formează şi cu particula *-şi-*: *orişice, orişicare, orişicine, oareşicare, cinevaşi* sau variante construite cu *fite-, fişte-/fieşte-*: *fitecine, fitece, fiştecine, fieştecine, fieştecare*; **locuțiuni pronominale nehotărâte**: *cine ştie cine/ce/care*; *nu ştiu cine/ce/care*; *te miri cine/ce/care*. La toate acestea se adaugă şi adjectivele populare: *alde, niscai, niscaiva, nişte.*

Unele pronume nehotărâte au corespondente adjectivale, altele nu. Au realizări exclusiv pronominale: *cineva, careva, altcineva, altceva, altcareva, altcâtva, oricine, fiecine, oarecine* şi au realizări exclusiv adjectivale: *anumit, anume, alde, nişte, niscai(va)*. Toate celelalte forme au realizări pronominale şi adjectivale. Unele adjective pronominale nehotărâte au forme uşor modificate: *unul* devine *un*, *una* devine *o*, *vreuna* devine *vreo*. Între realizările pronominale şi cele adjectivale ale cuantificatorilor există diferențe de frecvență. Astfel, *ceva, oricât, oricare* se realizează mai frecvent ca pronume şi mai rar ca adjective pronominale, iar *câtva, fiece* se realizează mai frecvent ca adjective pronominale, mai rar ca pronume.

Scanned with OKEN Scanner

Flexiunea pronumelor/adjectivelor nehotărâte este foarte diferită de la un caz la altul. Pronume precum: *unul*, *altul*, *vreunul* şi adjectivele corespunzătoare: *un*, *alt*, *vreun* au flexiune completă (7-8 forme), altele au câte două forme: *cineva*, *altcineva*, *fiecine*, *oricine*, dar şi pronume/adjective invariabile: *altceva*, *ceva*, *careva*, *orice*, *oarecare*, *niscai*, *niscaiva*, *nişte*, *alde*, *fiece*.

Prezentăm ca model de flexiune formele pronumelui *unul* (în paranteză formele adjectivale); la fel se declină şi *altul (alt)*, *vreunul (vreun)*.

	Singular		**Plural**	
	m./n.	**f.**	**m.**	**n./f.**
N. Ac.	*unul (un)*	*una (o)*	*unii (unii)*	*unele (unele)*
G. D.	*unuia (unui)*	*uneia (unei)*	*unora (unor)*	

Alte pronume/adjective nehotărâte au mai puţine forme: *atât, atâta (atâtă), atâţia (atâţi), atâtea (atâte), atâtora (atâtor)*; *câtva, câteva, câtorva*; *cutare, cutăruia (cutărui), cutăreia (cutărei)*; *oricare, oricăreia (oricărei), oricăruia (oricărui), oricărora (oricăror)*; *oricât, oricâtă, oricâţi, oricâte, oricâtor*; *fiecare, fiecăruia (fiecărui), fiecăror*; *cineva, cuiva*.

Unele pronume şi locuţiuni pronominale nehotărâte devin, prin articulare, substantive: *un oarecare, un fitecine, un te miri cine/ce*.

Funcţiile sintactice ale pronumelui nehotărât

Funcţiile sintactice ale pronumelui nehotărât sunt aceleaşi cu ale substantivului: subiect: *Unul a câştigat, altul a pierdut*; nume predicativ: *Cu timpul a ajuns cineva*; atribut: *Nu cunoaştem povestea fiecăruia dintre ei*; complement direct: *Vreau să ajut pe oricine*; complement indirect: *A spus vreunuia dintre voi?*; complement prepoziţional: *Te gândeşti la cineva anume?*; complement circumstanţial: *Vei sosi aici înaintea oricui altcuiva, Lucrează cu câţiva cunoscuţi*; predicativ suplimentar: *Am găsit-o alta acum, mai încrezătoare*.

Pronumele nehotărât este cel mai deschis inovaţiilor lexicale. Cele din seria *mult, puţin, atâta* pot fi derivate cu sufixe diminutivale, rezultând unităţi lexicale populare sau colocviale: *multişor, multicel, multicică, puţinel, puţintel, puţintică, atâtica, atâticuţa*; *cutare, cutărică, cutăriţă, Cutărescu*.

Scanned with OKEN Scanner

Uneori pronumele nehotărât devine substantiv cu sensul „persoană necunoscută, anonimă": *un oarecare, un oarecine, un cineva, un fiştecine, un altul, o alta.* Unii cuantificatori pot fi identificaţi în locuţiuni pronominale de tipul: *cine ştie cine, nu ştiu cine/te miri cine* (=cineva), *cine ştie ce, te miri ce* (=ceva) etc.

B. PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL NEGATIV

Pronumele negativ este pronumele care înlocuieşte un substantiv sau un enunţ prezentat ca inexistent. Apare de obicei singur în enunţ, fără determinări, impunându-i verbului forma negativă, indiferent de poziţia sintactică pe care o ocupă în enunţ: *N-a venit nimeni, N-a reţinut nimic, Niciunul nu este admis.*

După structura morfematică pronumele negative pot fi **simple**: *nimeni* (pentru persoane), *nimic* (pentru obiecte) şi nu pot apărea ca adjective, în schimb se pot substantiviza, prin articulare: *un nimeni; un nimic/nimicul/nimicuri; nimic* este invariabil, *nimeni* are şi forme de genitiv-dativ: *nimănui*; pronume **compuse**: *niciunul, niciuna, niciunuia, niciuneia, niciunii, niciunele, niciunora*, care pot funcţiona şi ca adjective sub formele *niciun, nicio*, iar din punct de vedere semantic se referă atât la persoane, cât şi la obiecte. Au flexiune completă, identică cu a pronumelui/adjectivului nehotărât *unul/un.*

Funcţiile sintactice ale pronumelui negativ

Pronumele negativ poate îndeplini următoarele funcţii sintactice: subiect: *Nimeni nu se îndoieşte de acest lucru*; atribut: *Nu face jocul nimănui*; complement direct: *Nu imită pe nimeni*; complement indirect: *N-a dat nimănui explicaţii*; predicativ suplimentar: *Nu l-au făcut nimic, nici ministru, nici ambasador*; complement circumstanţial: *Se plimbă fără nimeni după el; Nu se înhăitase cu nimeni.*

Pronumele negativ apare în structura unor expresii frazeologice şi paremiologice: *Nimeni nu se naşte învăţat, A nu se da pe nimeni şi pe nimic, Ca la noi – la nimeni; În copacul fără poame nimenea nu aruncă piatra, Când nimeni nimic nu va vorbi de tine, mai bine să te îneci, De moarte şi de nuntă nimeni, niciodată nu e gata.*

Scanned with OKEN Scanner

2.3.2.3. Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ

Pronumele interogativ substituie un cuvânt (substantiv, pronume) aşteptat ca răspuns la un enunţ interogativ. Are următorul inventar: *cine, ce, care, cât, al câtelea.* Cu excepţia lui *cine*, toate celelalte forme funcţionează şi ca adjective. Se caracterizează printr-o intonaţie specifică şi este folosit în propoziţii interogative directe (*Cine vine?*), indirecte (*L-am întrebat cu cine vine*), subordonate: subiective (*Chiar nu se ştie cine va veni?*), predicative (*Întrebarea e cine va fi acolo)*, atributive *(La întrebarea cine a jucat cel mai bine nu aţi răspuns)*.

Pronumele/adjectivele interogative au diferite funcţii semantice: de identificare (*Cine e noul vostru coleg?, La ce concurs participi?, Care este situaţia?*), de categorizare (*Ce este vecinul nostru?*), de selecţie (*Cine vrea să înceapă?, Care dintre voi a văzut filmul?, Ce ţi-a plăcut mai mult?*), de definire (*Ce este teoria consonantistă?*), apreciere cantitativă nonnumărabilă (*Cât zahăr se pune?, Câtă răbdare să ai?*), apreciere numărabilă (*Câţi bani îţi trebuie?*).

Flexiunea acestor pronume este eterogenă, iar folosirea lor este dispersată. Astfel, *cine* presupune un referent personal, este numai pronume, nu şi adjectiv. Nu are flexiune de gen, este folosit numai la singular şi are două forme cazuale supletive: *cine* (N-Ac.), *cui* (G-D). Acordul unui verb cu *cine* subiect se face numai la persoana a III-a singular, chiar dacă răspunsul aşteptat va fi la plural: *Cine a stabilit data plecării, voi?*

Pronumele interogativ *ce* este invariabil, poate apărea ca pronume (*Ce ai luat acolo?)* sau ca adjectiv interogativ întotdeauna antepus substantivului (*Ce maşină ai luat?)*. Ca pronume se referă la inanimate sau are sens general, ca adjectiv nu este specializat semantic (*Ce prieteni invităi? Ce film vezi?)*. În propoziţiile exclamative apare cu sensul „cât", devenind astfel adverb cu sens superlativ sau adverb relativ: *Ce frumoasă te-ai făcut! Ce păcat!*; *Merge ce merge şi se opreşte brusc.* Face parte din locuţiunile adverbiale *din ce în ce* („treptat"), *numai ce* („deodată").

Care este atât pronume, cât şi adjectiv pronominal, prezintă flexiune de gen, număr şi caz. Ca adjectiv este întotdeauna antepus substantivului.

Scanned with OKEN Scanner

2.3.2.3. Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ

Pronumele interogativ substituie un cuvânt (substantiv, pronume) aşteptat ca răspuns la un enunţ interogativ. Are următorul inventar: *cine*, *ce*, *care*, *cât*, *al câtelea*. Cu excepţia lui *cine*, toate celelalte forme funcţionează şi ca adjective. Se caracterizează printr-o intonaţie specifică şi este folosit în propoziţii interogative directe (*Cine vine?*), indirecte (*L-am întrebat cu cine vine*), subordonate: subiective (*Chiar nu se ştie cine va veni?*), predicative (*Întrebarea e cine va fi acolo)*, atributive *(La întrebarea cine a jucat cel mai bine nu aţi răspuns)*.

Pronumele/adjectivele interogative au diferite funcţii semantice: de identificare (*Cine e noul vostru coleg?*, *La ce concurs participi?*, *Care este situaţia?*), de categorizare (*Ce este vecinul nostru?*), de selecţie (*Cine vrea să înceapă?*, *Care dintre voi a văzut filmul?*, *Ce ţi-a plăcut mai mult?*), de definire (*Ce este teoria consonantistă?*), apreciere cantitativă nonnumărabilă (*Cât zahăr se pune?*, *Câtă răbdare să ai?*), apreciere numărabilă (*Câţi bani îţi trebuie?*).

Flexiunea acestor pronume este eterogenă, iar folosirea lor este dispersată. Astfel, *cine* presupune un referent personal, este numai pronume, nu şi adjectiv. Nu are flexiune de gen, este folosit numai la singular şi are două forme cazuale supletive: *cine* (N-Ac.), *cui* (G-D). Acordul unui verb cu *cine* subiect se face numai la persoana a III-a singular, chiar dacă răspunsul aşteptat va fi la plural: *Cine a stabilit data plecării, voi?*

Pronumele interogativ *ce* este invariabil, poate apărea ca pronume (*Ce ai luat acolo?)* sau ca adjectiv interogativ întotdeauna antepus substantivului (*Ce maşină ai luat?)*. Ca pronume se referă la inanimate sau are sens general, ca adjectiv nu este specializat semantic (*Ce prieteni invităi? Ce film vezi?)*. În propoziţiile exclamative apare cu sensul „cât", devenind astfel adverb cu sens superlativ sau adverb relativ: *Ce frumoasă te-ai făcut! Ce păcat!*; *Merge ce merge şi se opreşte brusc*. Face parte din locuţiunile adverbiale *din ce în ce* („treptat"), *numai ce* („deodată").

Care este atât pronume, cât şi adjectiv pronominal, prezintă flexiune de gen, număr şi caz. Ca adjectiv este întotdeauna antepus substantivului.

Scanned with OKEN Scanner

	Pronume		Adjectiv	
	Sg.			Pl.
N. Ac.	*care*	*care*	*care*	*care*
G. m./ n.	*cărui(a)*	*cărui*	*căror(a)*	*căror*
f.	*cărei(a)*	*cărei*		
D. m./n	*căruia*	*cărui*	*cărora*	*căror*
f.	*căreia*	*cărei*		

Acordul unui verb cu pronumele *care* subiect se face numai la persoana a III-a singular sau plural şi nu cu persoana a II-a singular sau plural: *Care (dintre voi) vine mâine?*, nu *Care veniţi mâine?*

Pronumele şi adjectivul interogativ *cât* are forme diferite după gen şi număr, iar la plural şi după caz.

	Singular		Plural	
	m./n.	f.	m.	f./n.
N. Ac.	*cât*	*câtă*	*câţi*	*câte*
G. D.	-	-	*câtor*	

Ca adjectiv pronominal apare întotdeauna antepus substantivului (*Cât timp ai la dispoziţie?*). Pronumele şi adjectivul interogativ *al câtelea, a câta* apare în contextul numeralelor ordinale şi este creat după modelul structural al acestora.

Funcţiile sintactice ale pronumelui interogativ

Funcţiile sintactice ale pronumelui interogativ sunt identice cu ale substantivului: subiect: *Cine cântă?*; nume predicativ: *Ce înseamnă asta?*; atribut pronominal genitival: *A cui e greşeala?*; complement direct: *Pe cine aţi ascultat?*; complement indirect: *Cui i-ai telefonat?*; complement circumstanţial: *Spre ce te îndrepţi?*; complement de agent: *De către cine ai fost admonestat?*

2.3.2.4. Pronumele şi adjectivul pronominal relativ

Pronumele relativ substituie un nume într-o propoziţie subordonată neinterogativă, fiind în acelaşi timp şi element de relaţie între propoziţiile subordonate şi regentele lor. Spre deosebire de conjuncţii, care sunt numai elemente de relaţie subordonatoare, pronumele relative au şi funcţie sintactică, formând o parte de propoziţie în subordonata pe care o introduc.

Scanned with OKEN Scanner

Pronumele relative sunt **simple**: *care*, *cine*, *ce*, *cât*, omonime cu pronumele interogative, numite adesea şi pronume relativ-interogative sau interogativ-relative, **compuse**: *ceea ce*, *cel ce*, *cei ce*, *cele ce* şi forma regională *de* (*Copilul de cântă e colegul meu*).

Pronumele relativ *care*, invariabil după gen şi număr la N-Ac., la G-D are forme variabile după număr, iar la singular şi după gen (*căruia*, *căreia*, *cărora*). Acordul pronumelui în genitiv care precedă substantivul determinat se realizează astfel: pronumele relativ se acordă în gen şi număr cu substantivul substituit din regentă (de care este separat de articolul posesiv), iar articolul posesiv se acordă cu substantivul din atributivă: *Am o prietenă al cărei frate este student*; *Am un prieten a cărui mamă este profesoară*. *Am nişte prieteni ale căror surori sunt studente*.

O greşeală, destul de frecvent întâlnită, constă în exprimarea funcţiei de complement direct a pronumelui relativ *care*, fără prepoziţia *pe*: *Povestea care am auzit-o*, *Fata care am întâlnit-o*, *Omul care l-am cunoscut*, în loc de: *Povestea pe care am auzit-o*, *Fata pe care am întâlnit-o*, *Omul pe care l-am cunoscut*.

Pronumele relativ invariabil *ce* tinde, în limbajul familiar, să-i ia locul lui *care* în propoziţiile atributive. *Cine*, cu două forme cazuale supletive: *cine* (N-Ac.), *cui* (G-D), se foloseşte în propoziţiile atributive numai cu forma de genitiv-dativ: *Mergem pe la casa cui ne are*.

Pronumele relativ compus *cel ce*, format din pronumele demonstrativ semiindependent *cel(acel)* + pronumele relativ *ce*, distinge opoziţii de gen, număr şi caz; nu este niciodată adjectiv. Are următoarele forme:

	Singular		**Plural**	
	m./n.	**f.**	**m.**	**f./n.**
N. Ac.	*cel ce*	*ceea ce*	*cei ce*	*cele ce*
G. D.	*celui ce*	*celei ce*	*celor ce*	

Forma *ceea ce*, socotită de unii cercetători adevăratul pronume relativ compus, are valoare neutră („faptul care"), este invariabilă, iar flexiunea sa se realizează cu ajutorul prepoziţiilor: *a* pentru genitiv şi dativ (*Istorisirea a ceea ce este necesar*; *conform a ceea ce s-a analizat)*; *la* pentru dativ (*Dă atenţie la ceea ce nu trebuie)* sau acuzativ (*Mă gândesc la ceea ce mi-ai spus*). Valoarea neutră a lui *ceea ce* reiese şi din neacordarea sa (*ceea ce era permis*; *ceea ce este necesar)*. Pronumele *ceea ce* nu are corespondent adjectival.

Scanned with OKEN Scanner

Având o frecvență deosebit de ridicată în vorbire, pronumele relative *care*, *cine*, *ce*, *cât(ă)*, *câți*, *câte* intră ca elemente componente în structura unor locuțiuni și expresii: *care mai de care*, *care încotro*, *care pe care*, *să nu care cumva*; *te miri ce*; *de vreme ce*, *din moment ce*, *în vreme ce pe măsură ce*, *îndată ce*, *imediat ce*; *cine știe cine*, *cine știe ce*; *ce mai la deal, la vale*, *ce mai încoace și încolo*; *cât pe ce*, *cât ai bate din palme*, *cât ai zice pește*, *cât ai clipi din ochi*, *cât negru sub unghie*, *câtă frunză*, *câtă iarbă*, *câte verzi și uscate* etc.

Funcțiile sintactice ale pronumelor și adjectivelor pronominale relative

Pronumele relative au funcție sintactică în propoziția subordonată pe care o introduc. Exemple: *Eu văd* **cine** *nu este atent (cine* este subiect al completivei directe pe care o introduce și din care face parte); *El știe* **ce** *nu-ți convine (ce* subiectul propoziției subordonate *ce nu-ți convine)*; nume predicativ: *Eu știu* **ce** *este mama ta*; atribut adjectival: *Eu știu* **ce** *anotimp iubești*; atribut pronominal: *Știu despre* **al cărui** *copil ați vorbit*; complement direct: *Noi știm* **ce** *ai scris*; complement indirect: *Știu* **cui** *ai telefonat*; complement circumstanțial: *Știu spre* **cine** *alergi.*

Scanned with OKEN Scanner

2.4. Numeralul

Numeralul este partea de vorbire flexibilă (cu cea mai redusă flexiune, multe numerale fiind invariabile), care exprimă: un număr (*doi*, *patru*, *zece*), determinarea numerică a obiectelor (*trei case*, *cinci copaci*), ordinea obiectelor prin numărare (*al doilea an*, *a patra grupă*). Face parte din clasa semantică a cantitativelor şi reuneşte, în calitatea lui de „expresie a numărului", cuvinte şi grupări de cuvinte cu trăsături morfologice şi sintactice specifice.

Numeralul este o parte de vorbire eterogenă atât în privinţa diferitelor categorii de componente, cât şi în ce priveşte comportamentul morfologic şi sintactic; el este omogen numai din perspectivă semantică, exprimând un număr definit (nuanţat în direcţia cantităţii sau a ordinii).

Numeralele se clasifică după **structură** şi după **relaţia numerică** exprimată.

După **structură** numeralele sunt **simple** (*unu*, *doi*, *opt)*, **compuse** (*unsprezece*, *douăzeci*, *treizeci şi trei*) şi **derivate** (*doime*, *sutime*, *înzecit*, *înmiit*).

În funcţie de **relaţia numerică** exprimată, numeralele sunt **cardinale**, cu subspeciile: colective, multiplicative, fracţionare, distributive, adverbiale şi **ordinale**.

2.4.1. *Numeralul cardinal*

Numeralul cardinal exprimă ideea de număr în mod direct şi fără alte condiţionări, încadrându-se în contextul *câţi*, *câte* (urmate, după caz, de numele obiectului determinat numeric): *Câţi* sunt prezenţi? *Cinci* (studenţi).

Este clasa cantitativelor numerice cel mai bine reprezentată, de la care se formează, prin diferite procedee, toate celelalte tipuri de numerale.

Numeralele cardinale sunt folosite fie ca adjective (**doi** *studenţi*), fie ca substitute (*Au ascultat toţi studenţii*, *dar* **patru** *au făcut şi comentarii*), fie ca substantive (**Doi** plus **doi** fac **patru**).

După **structură** numeralele cardinale propriu-zise sunt **simple**: de la *unu* la *zece* inclusiv, *sută*, *mie*, *milion*, *miliard*, numeralul „negativ" *zero* care exprimă o mulţime vidă (*zero grade*), şi **compuse**, grupate după mai multe tipare:

Scanned with OKEN Scanner

– numerale de la *unsprezece* la *nouăsprezece* (când numeralul *zece* este legat de alt numeral prin prepoziția *spre*);
– numeralele pentru zeci, sute, mii, milioane etc.: *douăzeci*, *cinci sute*, *trei mii*;
– numerale pentru zeci + unități legate prin conjuncția *și*: *treizeci și opt*;
– numerale savante (puțin folosite): *bilion*, *trilion*, *catralion*, *cvintilion*.

Numeralele simple de la *unu* la *zece* și substantivul *mie* sunt moștenite din latină, *sută*, *milion*, *miliard*, *trilion*, *cvadrilion*, *cvintilion* și *zero* sunt împrumutate.

Numeralul *un(unu)/o (una)* are flexiunea cea mai bogată, prezentând forme diferite pentru valoarea adjectivală, atunci când însoțește un substantiv cu care se acordă (*un* pom, *o* casă); când apare singur are valoare substantivală sau pronominală (articulat). Cu valoare de numeral, *unu* se scrie întotdeauna nearticulat: *unu din doi*, *unu la cinci*, *o mie unu*, *ora unu*. În mod tradițional însă, acesta se articulează în componența unor locuțiuni adverbiale (*până la unul*) sau adjectivale (*tot unul și unul*, *de unul singur*).

Numeralul cardinal, spre deosebire de formele sale omonime, articolul nehotărât sau adjectivul pronominal nehotărât, are numai formă de singular.

Cu valoare de **adjectiv** are următoarele forme:

masc./neutru sg.	**fem. sg.**
N. Ac. *un* elev	N. Ac. *o* elevă
G. D. *unui* elev	G. D. *unei* eleve

Cu valoare de **substantiv**

masc./neutru sg.	**fem. sg.**
N. Ac. *unu(l)*	N. Ac. *una*
G. D. *unuia*	G. D. *uneia*

Numeralul *doi* (masc.)/*două* (fem., neutru) are forme diferite după gen. Cazul este exprimat analitic, cu ajutorul prepozițiilor folosite în fața formelor de acuzativ: prepoziția **a** pentru genitiv (*Mamă a doi băieți/a două fete*) și prepoziția **la** pentru dativ (*Am sunat la doi cunoscuți/la două cunoscute*). Forma sintetică de G-D *duor* nu este literară. Cu valoarea lui *doi* se folosesc uneori substantivele *cuplu*, *pereche*.

Scanned with OKEN Scanner

Numeralele simple cu flexiune de substantiv: *zece, sută, mie* (fem.), *milion, trilion, miliard* (neutre) flexionează după gen, număr, caz, articulare (*zecile, sutelor/ unor sute, milionului, miliardelor*).

Numeralul *zero* este un numeral cardinal negativ cu flexiune de substantiv neutru cu pluralul în *-uri (trei zerouri)*. Când are valoare de numeral are numai formă de singular, chiar dacă după el urmează un substantiv la plural (*zero puncte*). Poate fi antepus: *zero lei, zero câştig*, dar şi postpus: *câştig zero, desinenţa zero, întâlnire de gradul zero*. Când este precedat de un numeral, flexiunea cazuală se realizează analitic: *Extragerea a patru zerouri/a patru (de) zero*.

Numeralele cardinale compuse pun adesea probleme de formă: cele de la 11 la 19 trebuie să păstreze nealterată structura unitate + prepoziţia *spre* + *zece*, exceptând formele (corecte) *paisprezece* (nu *patrusprezece)* şi *şaisprezece* (nu *şasesprezece*). În vorbirea obişnuită se întâlnesc şi variante precum: *unşpe, doişpe, cinşpe, şaişpe* sau *unşpce, şaişpce* etc.

Numeralul corespunzător lui 12 are forme deosebite după gen: *doisprezece* pentru masculin şi *douăsprezece* pentru feminin şi neutru. Prin urmare, sunt corecte formele *douăsprezece mii/milioane, ora douăsprezece, clasa a douăsprezecea*. Cu valoarea lui 12 este folosit substantivul *duzină*, mai ales în limbajul comercial.

Numeralele de la 20 la 90 au structura unitate + zeci: *treizeci, nouăzeci*, unde *zece* este tratat ca substantiv feminin precedat de celelalte numerale cardinale. Face excepţie numeralul *şaizeci* (nu *şasezeci*).

Numeralele *cincizeci* şi *optzeci* prezintă variantele *cinzeci*, respectiv *obzeci*, admise doar în pronunţare. Toate se scriu împreună, fără cratimă.

Numeralele compuse corespunzătoare lui 21-99 au structura: unitate + zeci + conjuncţia *şi* + unitate, scrise în trei cuvinte, cu blanc, fără cratimă (*nouăzeci şi nouă*). Sunt incorecte variantele de tipul: *douăşunu/douăzeşunu, treijdoi/treizejdoi, şaiştrei, patruşopt/paşopt*, doar în derivatul *paşoptist*.

De la 20 în sus numeralele se leagă prin prepoziţia *de* de substantivul nearticulat pe care îl determină atât în forma scrisă, cât şi în exprimarea orală, chiar şi atunci când numeralul este redat prin cifre: *douăzeci şi două/22 de zile; patruzeci şi opt/48 de ore, două sute cincizeci/250 de lei* etc.

Scrierea fără prepoziţia *de* este admisă numai în cazul în care substantivul apare abreviat în scris: *20 m, 34 kg, 120 p*, dar

Scanned with OKEN Scanner

nerecomandabilă în vorbire. La numeralele mai mici de 20 (2-19) prepoziția *de* este tolerată atunci când substantivul însoțit denumește o cifră, o notă muzicală, o literă: *patru (de)* **10**, *doi (de)* **fa**, *trei (de)* **i**.

Pentru exprimarea cazurilor G-D, în afară de câteva numerale care au forme cazuale exprimate sintactic (*unu*, *zece*, *sută*, *mie*, *milion*, *bilion*, *miliard)*, celelalte numerale le exprimă analitic, cu ajutorul prepozițiilor: prepoziția **a** pentru genitiv: *observatori a opt țări*; *tată a doi copii* și prepoziția **la** pentru cazul dativ: *Am făcut daruri la zece copii*. De menționat că în cazul numeralului *unu* G-D poate fi exprimat prepozițional atunci când este corelat cu alte numerale: *Opinia* **a unu** *sau* **(a) doi** *studenți*.

Construcția prepozițională (**a**) se utilizează atât după prepoziții care cer genitivul: *S-au luat măsuri împotriva* **a doi** *colaboratori*, cât și după prepoziții care cer dativul: *Datorită* **a trei** *medici a fost salvat*.

Când numeralele de la *doi* în sus sunt precedate de pronumele semiindependente *cei*, *cele* sau de determinanți ca *aceşti*, *acei*, *ceilalți*, *alți*, aceştia marchează forma cazuală: *Performanțele* **celor** *trei sportivi*; *Părerea acestor/altor* **zece** *inşi contează*; *S-a decis soarta* **celor/acestor** *trei oameni*.

Numeralul nu se acordă, de obicei, în gen cu substantivul, folosindu-se forma de masculin: *Nota/pagina doi*; *Antena 1 [unu]*. Apar adesea ezitări în cazul: *pagina doisprezece*, dar și *pagina douăsprezece*.

În legătură cu indicarea orei, numeralul *unu* și compusele cu *unu* se folosesc la masculin (*ora unu/douăzeci și unu*), dar numeralele cu *doi* și compusele cu *doi*, se folosesc la feminin (*ora două/douăsprezece*, *douăzeci și două*). Este incorectă formularea *ora doisprezece*.

Numeralele cardinale pot fi substantivizate prin articulare: *doiul*, *șaptele*, *unsprezecele*, *suta*, *mia*, *nişte sute*, *nişte mii* sau prin asociere cu alte cantitative: *fiecare sută*, *multe mii* etc. Mai multe numerale cardinale intră în componența unor compuse substantivale: *trei-frați-pătați*, *sângele-de-nouă-frați*, *de-doi* (dans țărănesc), *triunghi*; nume proprii: *Șaptefrați*, *Șapteochi*, *Cincilei* etc. sau în componența unor locuțiuni (mai ales *unu* și *doi*) adjectivale: *oameni tot unul și unul*, *discuție în doi peri*, *bumbac sută la sută*, adverbiale: *sigur sută la sută*, *a vorbi în doi peri*; verbale: *a fi cu ochii în patru*, *a o lua la trei păzește*, interjecție (argotic) *șase!*

Scanned with OKEN Scanner

2.4.2. *Numeralul ordinal*

Numeralul ordinal, spre deosebire de cel cardinal, nu este un cantitativ, ci indică ordinea obiectelor sau a acțiunilor într-o serie numerică. Se încadrează în contextul *al câtelea, a câta*, iar formanții săi sunt *al...lea* (masculin), *a...a* (feminin): *al doilea, al optulea; a doua, a opta*. După numeralul cardinal, numeralul ordinal are frecvența cea mai ridicată și poate avea valoare adjectivală (*Al cincilea concurent nu s-a mai prezentat*), adverbială (*Întâi ascultă, apoi vorbește*), de substitut (*Doi colegi au fost de acord cu mine, al treilea nu*).

Structura tipică a numeralului ordinal este: formantul *al/a* + numeral cardinal propriu-zis + articolul enclitic *-le* + particula deictică *-a*: *al cincilea/a cincea, al treizeci și unulea/a treizeci și una, al o sutălea/a (o) suta, al o mielea/a (o) mia, al (un) milionulea/a milioana, al (un) miliardulea/a miliarda, al două miliardelea/a două miliarda*. Fac excepție: *întâi(ul), (cel) dintâi, primul* (toate corespunzând numeralului 1), *secund, terț* (ca sinonime pentru *al doilea, al treilea*) și *Cvintul*, folosit numai în sintagma *Carol Cvintul*.

Întâi articulat și nearticulat atât în antepunere, cât și în postpunere, este folosit cu valoare adjectivală: *întâiul concurent, întâia concurentă, rândul întâi, banca* ***întâi/întâia*** – în variație liberă (cf. DOOM[2]). Numeralul *întâi* precedat de prepoziția *de* a dat naștere variantei vechi, invariabile *dintâi* care doar în postpunere apare singură: *nevasta dintâi*, iar în antepunere este asociată cu pronumele semiindependent *cel, cea* și are topica liberă: *cea dintâi nevastă/nevasta cea dintâi, cel dintâi om/omul cel dintâi*.

Prim(ul), cu formele: *prim(ul), prima, primi(i), prime(le)*, G-D *primului, primei, primilor, primelor*, are valoare de adjectiv și intră în structura unor cuvinte compuse care, cu excepția lui *primăvară*, se scriu cu cratimă: *prim-ministru, prim-viceprim-ministru, prim-plan, prim-procuror, prim-solist(ă), prim-balerin(ă), primă-doamnă* etc.

Primar(ă) se mai păstrează în limba română actuală numai ca adjectiv în construcțiile *văr primar, vară primară*.

Numeralele ordinale se declină numai articulate: cele sintetice cu articolul hotărât enclitic, cele analitice cu formantul *cel*. Formele lor flexionare sunt următoarele:

Scanned with OKEN Scanner

	Singular		Plural	
	m. şi n.	f.	m.	f. şi n.
N.-Ac.	*întâiul*	*întâia*	*întâii*	*întâile*
G.-D.	*întâiului*	*întâii*	*întâilor*	*întâilor*

	Singular		Plural	
	m. şi n.	f.	m.	f. şi n.
N.-Ac.	*cel de(-)al doilea*	*cea de(-)a doua*	*cei de(-)al doilea*	*cele de(-)al doilea*
G.-D.	*celui de(-)al doilea*	*celei de(-)a doua*	*celor de(-)al doilea*	*celor de(-)al doilea*

Construcţia cu *cel/cea* + prepoziţia *de* + numeral ordinal cunoaşte două variante de scriere, ambele corecte, în funcţie de tempoul rostirii: fără cratimă, pentru un tempo lent: *cel de al doilea băiat, cea de a doua fată*, cu cratimă, într-un tempo rapid: *cel de-al doilea băiat, cea de-a doua fată*. Formantul *cel* îşi schimbă forma după gen, număr şi caz, iar numeralul ordinal variază doar după gen (v. *supra*).

Numeralele ordinale pot fi redate în scris prin litere sau cifre, iar pentru numerele mai mici este specifică acestui numeral notarea cu cifre romane însoţite de formanţii *al, a* (antepuşi) şi *-lea, -a* (postpuşi). În ultimul timp există tendinţa înlocuirii cifrelor romane cu cifre arabe, precum şi a înlocuirii numeralelor ordinale cu cele cardinale, care asigură o exprimare mai rapidă şi economie de spaţiu: *secolul 21, capitolul 3*, în loc de *secolul al XXI-lea, capitolul al III-lea.*

2.4.2.1. Numeralul colectiv

Numeralul colectiv exprimă o grupare determinată de obiecte, iar specificul său este ideea de însoţire: *amândoi/amândouă* (numeral vechi, moştenit din latină), *ambii/ambele* (neologic), *toţi/toate trei, toţi/toate patru, toţi/toate cinci* alături de formele *tustrei/câteşitrei/câteşitrele, tuspatru/câteşipatru, tuscinci/câteşicinci* etc.

Amândoi/amândouă are forme distincte de gen numai la nominativ şi acuzativ. La genitiv-dativ formele *amânduror/amândurora* nu sunt distincte după gen, ci după comportamentul sintactic şi după topică: *amânduror*, fără particulă deictică, când precedă substantivul (*Mama amânduror băieţilor/fetelor; Le-am spus amânduror colegilor/colegelor)* şi *amândurora*, cu particulă deictică, când urmează substantivului (*Le-am propus părinţilor amândurora, Le-am spus amândurora ce era de spus*).

Scanned with OKEN Scanner

Ca adjectiv, fie antepus, fie postpus substantivului, presupune articularea hotărâtă a acestuia: *amândoi copiii/amândouă fetele*; *copiii amândoi/fetele amândouă*.

Ambii/ambele, sinonimul neologic pentru *amândoi/amândouă*, are la G-D formele *ambilor/ambelor*, dar poate fi folosit şi în construcţii analitice cu prepoziţia **la** pentru dativ: *la ambii/la ambele*. Este întotdeauna antepus şi, deoarece dă impresia de articulare, substantivul care îi urmează nu este articulat: *ambii elevi/ambele eleve*.

Pentru numeralele mici (până la 10) se foloseşte – cu precădere în vorbirea populară – o locuţiune formată din *toţi/toate (tus-)* sau *câteşi-* + numeralul cardinal cu valoare de numeral colectiv compus: *toţi/toate patru* alături de *tuspatru/câteşipatru* (*prietenii/prietenele*).

Reproducând modelul lui *amândoi*, în limba vorbită se folosesc şi numeralele colective *amântrei*, *amânpatru*, *amâncinci*, elementul *amân-* provenind din lat. *ambo*.

De subliniat faptul că *duo*, *duet*, *trio*, *terţă*, *terţină*, *tripletă*, *troică*, *treime*, *duzină*, *chenzină*, în pofida sensului pe care îl au (redau o cifră exactă), sunt, din punct de vedere morfologic, substantive.

2.4.2.2. Numeralul multiplicativ

Numeralul multiplicativ arată proporţia în care creşte o cantitate numerică sau o calitate. Este un derivat parasintetic, format de la numeralul cardinal simplu (2-8, 10, 100, 1000) cu prefixul *în- (îm-)* şi sufixul participial *-it*: *îndoit*, *întreit*, *împătrit*, *înzecit*, *însutit*, *înmiit*. Numerale multiplicative neologice sinonime sunt: *dublu*, *triplu*, iar în limbajul ştiinţific *cvadruplu*, *cvintuplu*, *sextuplu*.

Numeralul multiplicativ seamănă ca formă cu adjectivele participiale şi se comportă ca acestea, acordându-se în gen, număr şi caz cu substantivul determinat: *câştig înzecit – câştiguri înzecite*. Când determină un verb acesta devine adverb: *a câştigat îndoit*; cu această valoare este sinonim cu numeralul adverbial corespondent: *de două ori*.

Numeralul *dublu* s-a substantivizat în terminologia sportivă în sintagme precum *dublu mixt*, *dublu fete/băieţi*, iar numeralul *triplu* formează compusul *triplusalt*, *tripletă* etc.

Scanned with OKEN Scanner

2.4.2.3. Numeralul fracţionar (partitiv)

Numeralul fracţionar este numeralul care denumeşte o parte, o fracţiune dintr-un întreg sau dintr-un grup de obiecte. Reprezintă nişte derivate substantivale formate de la numeralul cardinal + sufixul *-ime*: *doime*, *treime*, *sutime* etc., flexionând după gen, număr, caz, determinare. Este un numeral livresc, folosindu-se cu precădere în aspectele specializate ale limbii (muzică, sport, matematică): *doimi*, *pătrimi*, *optimi*, *şaisprezecimi* etc.

Numeralul fracţionar se leagă de determinant prin prepoziţiile *de*, *din*: *optime de secundă*, *o pătrime din suprafaţă*.

În limbajul matematic numeralele cardinale sunt legate prin prepoziţiile *pe* sau *supra*: *doi pe trei*, *patru supra doi*. Popular, sunt folosite şi construcţiile: *pe din două*, *pe din trei*.

În limbajul administrativ este folosită formula numeral cardinal + expresia *la sută*, *la mie*: *şapte la sută/mie*. Cu valoarea lui *la sută*, *sutime* se poate folosi substantivul neutru *procent*, iar cu valoarea lui *la mie*, *miime* se foloseşte substantivul feminin *promilă(e)*.

De multe ori, în exprimarea mai puţin îngrijită, apar construcţii pleonastice de tipul *un procent de doi la sută*, omiţându-se faptul că *procent* înseamnă „la sută".

În uzul curent substantivele *jumătate* şi *sfert*, iar în limba populară substantivul *litră*, au sensul numeralelor fracţionare *doime*, *pătrime*. Acestea pot intra în structura unor locuţiuni adjectivale (cu sens superlativ): *un om şi jumătate* sau adverbiale: *pe sfert*, *pe jumătate (A câştigat doar pe sfert/pe jumătate din sumă)*.

2.4.2.4. Numeralul distributiv

Numeralul distributiv exprimă repartizarea şi asocierea obiectelor în grupuri egale, unitare numeric. Prin alăturarea unor numerale cardinale apropiate ca valoare numerică, numeralul distributiv exprimă aproximaţia: *Au dat câte două, trei răspunsuri şi au plecat*, *Vor răspunde la 7, 8 întrebări*.

Numeralul distributiv este format întotdeauna din adverbul *câte* şi un numeral cardinal (uneori repetat): *câte unu(a)/unu(a) câte unu(a)*, *câte doi/doi câte doi* etc. Mai rar, numeralul distributiv se formează din adverbul *câte* şi un numeral fracţionar: *câte un sfert*, *câte o jumătate*, *câte o pătrime* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Valoarea numeralului distributiv poate fi adjectivală sau substantivală şi are flexiunea numeralului cardinal.

2.4.2.5. Numeralul adverbial (de repetare)

Numeralul adverbial arată de câte ori se repetă o acţiune sau în ce proporţie se află o calitate/cantitate la diferite obiecte sau la acelaşi obiect în ipostaze diferite. Determină un verb, adjectiv sau adverb, iar structura sa cuprinde prepoziţia *de* (după care pot urma adverbe ca *aproximativ*, *circa*, *vreo* sau prepoziţia *peste*) + numeralul **cardinal** de la *doi* în sus + substantivul *ori* (pluralul substantivului *oară*): *de (vreo) două ori*, *de (aproximativ) trei ori* etc.

Numeralul corespunzător lui *unu* este *o dată* „o singură dată", omofon cu *odată* „odinioară" şi cu formaţiile bazate pe *odată/o dată*: *odată cu/odată ce*, *o dată în plus*, *o dată pentru totdeauna*, *dintr-o dată*.

Pot fi constituite formaţii mixte de numerale distributive: *câte o dată* (care s-a sudat în forma adverbului nehotărât *câteodată*), *de câte două ori* etc.

O altă structură a numeralului adverbial cuprinde numeralul **ordinal** + substantivul *oară* (uneori *dată* sau *rând*): *întâia (prima) oară/dată*, *în primul rând*; *a doua oară/dată*, *în al doilea rând*.

Pentru primele trei numerale există şi dublete neologice, cu caracter livresc *primo*, *secundo*, *terţio* (notate în scris 1^0, 2^0, 3^0).

Neologismul *bis*, folosit după un numeral cardinal (număr al unei pagini, al unei case: *9 bis*), are valoare adjectivală; atunci când indică repetarea unui pasaj (muzical, literar) are valoare adverbială, cu semnificaţia „încă o dată". De aici şi verbul derivat *a bisa*; poate fi substantivizat: *A oferit melomanilor două bisuri*.

Din limbajul matematic a pătruns în limbajul familiar pronumeralul *n*, folosit ca numeral adverbial la feminin: *(pentru) a n-a oară*.

Funcţiile sintactice ale numeralului: *nominativ*: subiect: *Doi* aleargă. *Al treilea* priveşte. *Amândoi* sunt mulţumiţi; nume predicativ: Prietenii mei sunt *doi/amândoi*. El a rămas *al cincilea*; predicativ suplimentar: Au plecat *amândoi*. Ea s-a întors *a doua*; atribut apoziţional: Exemplele date, *zece*, sunt suficiente; *genitiv fără prepoziţie*: atribut apoziţional: Sfatul lor, *al celor doi*, a fost bun; atribut substantival: Casa *amândurora* este pe plajă; nume predicativ: Bunurile sunt ale *amândurora*; *genitiv cu prepoziţie*: atribut

Scanned with OKEN Scanner

substantival: Colaborarea *cu ambii* a fost bună; nume predicativ: Suntem *împotriva celor doi*; complement circumstanțial: Au venit înaintea *celor trei*; complement indirect: S-au unit *împotriva primului*; *dativ fără prepoziție*: complement indirect: O să le arăt *amândurora* tabloul; atribut apozițional: Anei, *primei* candidate, i s-au dat explicații; *dativ cu prepoziție*: atribut substantival: Succese datorate *celor doi* învățători; complement circumstanțial: A întârziat din cauza *celor doi*; *acuzativ fără prepoziție*: complement direct: Am cules *trei*; Aleg *două*; predicativ suplimentar: Îl socotim *primul*; *acuzativ cu prepoziție*: nume predicativ: Toți sunt *de zece*; atribut substantival prepozițional: Vorbește despre colaborarea *cu trei* dintre ele; atribut apozițional: Pe Maria și pe Ana, *pe ambele*, le-am întâlnit; complement direct: Îi aplaudăm pe *cei trei*; complement indirect: Se teme *de al treilea*; complement circumstanțial: *Chiar zece* și tot nu-i ajung; *vocativ*: fără funcție sintactică: – Hei, *cei doi*, de acolo!; atribut: – Voi, *amândoi*, veniți aici!

Scanned with OKEN Scanner

2.5. **Verbul**

Verbul este partea de vorbire flexibilă care exprimă acţiuni, stări, procese, evenimente. Este o parte de vorbire bine reprezentată numeric şi care se îmbogăţeşte continuu, constituie centrul grupului verbal şi are rolul de purtător al mărcilor de predicativitate.

Flexiunea verbului, complexă şi mai bogată decât a tuturor celorlalte părţi de vorbire, se numeşte **conjugare** şi se realizează în funcţie de următoarele categorii gramaticale: diateză, mod, timp, aspect, persoană, număr. Categoriile de gen şi caz se limitează doar la formele participiale.

2.5.1. *Clasificarea verbelor*

Se poate face din perspective diferite: semantică, morfologică, sintactică.

În ce priveşte criteriul **semantic**, se disting categorii de verbe foarte diferite: **verbe incoative** (arată începutul unei acţiuni: *a începe, a porni, a demara, a debuta, a înflori, a îmboboci, a înmuguri*); **verbe de declaraţie** (*a întreba, a răspunde, a spune, a zice*); **verbe afective** (*a iubi, a plânge*); **verbe de mişcare** (*a alerga, a fugi, a pleca, a umbla, a veni, a se duce*); **verbe de stare** (*a se afla, a rămâne, a sta, a exista*); **verbe senzitive** (*a auzi, a observa, a vedea*); **verbe volitive** (*a vrea, a dori, a aspira*). Tot aici sunt incluse şi **verbele durative** (exprimă o acţiune care se desfăşoară într-un timp relativ îndelungat: *a curge, a aştepta, a munci, a gândi, a trăi)*; **verbele iterative** (arată că acţiunea se repetă: *a (se) perinda, a repeta, a bătători*); **verbele momentane** (exprimă o acţiune care durează puţin: *a apărea, a se naşte, a muri, a decola, a adormi, a tresări, a intra, a sări, a se îndrăgosti*); **verbele eventive** (arată o modificare a subiectului sau a obiectului: *a se înfrumuseţa, a se îmbogăţi, a se întrista, a se însenina, a se înnegri, a se vesteji*); **verbele dinamice** (arată participarea intensă, cu interes, a subiectului la acţiune: *a se bucura, a se ruga, a se agita*); **verbele factitive (cauzative)** (arată că subiectul determină pe altcineva să facă acţiunea: *a se opera, a se tunde, a se machia*).

Din punct de vedere **morfologic** verbele pot fi clasificate în **verbe regulate** şi **verbe neregulate**, iar din perspectivă **sintactică** acestea se clasifică în **verbe predicative (noncopulative)** şi **verbe nepredicative (copulative)**.

După posibilitatea de a avea un complement direct distingem verbe **tranzitive, verbe intranzitive** şi **verbe ergative**.

Scanned with OKEN Scanner

În funcție de relația verb-subiect, verbele sunt **personale** sau **impersonale**.

O altă clasificare a verbelor privește folosirea lor cu sau fără pronume reflexive clitice (în dativ sau acuzativ) când verbele pot fi **verbe pronominale (reflexive)** și **verbe nepronominale (nereflexive)**.

Sunt verbe care au întotdeauna formă reflexivă: *a se alia, a se autocita, a se bizui, a se căi, a se cicatriza, a se coagula, a se dumiri/dumeri, a se ivi, a se întâmpla, a se mândri, a se poticni, a se pripi, a se ramoli, a se răsti, a se repercuta, a se sfii, a-și asuma, a-și însuși, a-și aroga, a-și reveni* și verbe care sunt numai nereflexive: *a trebui, a merita, a exista, a petrece, a ploua, a răci, a râde*. Altele pot fi pronominale sau nepronominale, în funcție de sens: *a ajunge-a se ajunge, a alege-a se alege, a aminti- a-și aminti, a aștepta-a se aștepta, a duce-a se duce, a exprima-a se exprima, a îmbrăca-a se îmbrăca, a pomeni-a se pomeni, a lăsa-a se lăsa, a uita-a se uita, a stăpâni-a se stăpâni*.

Verbele reflexive pot avea pronumele în acuzativ sau în dativ. Ele pot avea diverse valori semantice: **reflexiv-obiective** – subiectul gramatical face acțiunea pe care tot el o suferă: *a se spăla, a-și închipui, a-și aminti*; **reflexiv-dinamice (participative)** – exprimă participarea intensă a subiectului la acțiune: *a se ruga, a se teme, a se gândi*; **reflexiv-reciproce** – acțiunea este îndeplinită de două sau mai multe subiecte și asupra fiecăruia se răsfrânge acțiunea celuilalt: *se ceartă des, se înțeleg bine, își scriu adesea, își dau palme, se întrepătrund*; **reflexiv-pasive** – subiectul gramatical suferă acțiunea efectuată de complementul de agent: *se construiește, se face curat, se repară, se ia hotărârea*; **reflexiv-impersonale**, folosite numai la persoana a III-a singular, fără sens pasiv: *Se mănâncă bine, Se călătorește prost, Se doarme bine afară*; **reflexiv-eventive** – exprimă transpunerea în altă stare: *Se roșește de furie, S-a îmbolnăvit, S-a însănătoșit*; **reflexiv-posesive** cu pronume reflexiv în dativ, obiectul posedat fiind complement direct/indirect, iar reflexivul corespunzând unui adjectiv posesiv: *Își aranjează părul, Ți-ai văzut copilul?, Vezi-ți de drum!*

Verbe personale

Verbele personale reprezintă clasa cea mai numeroasă și se definesc prin faptul că se combină cu un acant-subiect în nominativ, acordându-se cu acesta în număr și persoană, au o paradigmă completă pentru cele șase persoane: *a cânta, a citi, a învăța, a spune,*

Scanned with OKEN Scanner

a veni, *a urca*: *Mama cântă/citeşte*, *vine* etc. Tot aici sunt incluse şi verbe onomatopeice ca: *a cloncăni*, *a cotcodăci*, *a mârâi*, *a mieuna*, *a necheza* sau verbe ca: *a apune*, *a coincide*, *a germina*, *a izvorî*, *a înfrunzi* etc., care, deşi au paradigma completă pentru cele şase persoane, realitatea lingvistică impune doar persoana a treia singular sau plural şi le conferă caracteristica morfologică a unipersonalităţii.

Verbe impersonale

Verbele impersonale sunt verbele care nu admit un subiect personal: *ninge*, *plouă*, *fulgeră*, *tună*, *burniţează*, *se înseninează*, *se înserează*, *se face ziuă*, *se face cald*.

Există şi verbe personale care au întrebuinţări impersonale la anumite forme sau sensuri, valoarea impersonală reieşind din folosirea lor contextuală. Aceste verbe sunt socotite impersonale improprii şi se pot construi cu un pronume personal în dativ: *a-i plăcea*, *a-i veni*, *a-i folosi*, *a-i ajunge*, *a-i rămâne*, *a-i păsa*, *a-i arde* sau fără pronume în dativ: *trebuie (să)*, *ajunge(că)*, *rămâne (să)*, *merită (să)*, *se cuvine (să)*; verbe construite cu pronumele în acuzativ: *mă priveşte că*, *mă surprinde să*, *mă avantajează să*, *mă miră că*, *mă uimeşte că* etc. Multe dintre aceste verbe oscilează între utilizări impersonale, preponderente ca frecvenţă, şi utilizări personale (cf. *Îmi placi*, *Mă surprinzi*, *Mă uimeşti* etc.). Pronumele personale care însoţesc unele dintre formele de mai sus au funcţie sintactică de complemente indirecte, respectiv complemente directe.

Sunt şi verbe impersonale la diateza reflexivă, numite şi verbe reflexiv-impersonale: *se aude*, *se zice*, *se zvoneşte*, *se impune*, *se cade*, *se cuvine*, *se nimereşte*, *se întâmplă*. În aceste situaţii cliticul *se* nu are funcţie sintactică, ci este doar morfem al diatezei reflexive. Aceste verbe impun o subiectivă introdusă prin *să/că*.

De multe ori, din nevoia de a „subiectiviza" enunţul, apar în uz reorganizări sintactice care „personalizează" verbul, dând naştere la construcţii incorecte de felul: *Eram să alunec*, *M-am întâmplat acolo*, *Trebuiam să ajung la timp*.

Expresii verbale impersonale

Expresiile verbale impersonale sunt alcătuite din verbul copulativ *a fi* şi un adverb de mod ca nume predicativ: *e bine*, *e important*, *e posibil*, *e sigur*. Formează un predicat nominal cu sens impersonal şi se construiesc cu o subiectivă: *E bine să asculţi*. Verbul copulativ poate fi subînţeles: *adevărat (că)*, *bine (că)*, *păcat (că)*. În locul adverbului poate fi o locuţiune adverbială cu valoare de nume

Scanned with OKEN Scanner

predicativ: *e de folos, e de mirare, e de prisos, e cu putință*, sau un supin folosit adverbial: *e de dorit, e de neînțeles, e de văzut* etc. Unele expresii impersonale se pot asocia cu un pronume personal în dativ: *Mi-e bine/rău/greu/cald/frig* etc.

Verbe predicative (noncopulative)

Verbele predicative (noncopulative) sau autonome sunt verbele cu sens de sine stătător şi pot îndeplini singure funcția sintactică specifică, predicația. Ele constituie majoritatea verbelor limbii române.

Verbe nepredicative

Verbele nepredicative nu pot forma singure predicatul. Se împart în două categorii: **verbe auxiliare** şi **verbe copulative**.

Verbe auxiliare

Verbele auxiliare sunt instrumente morfologice, morfeme gramaticale, care ajută la formarea diatezei şi a unor timpuri şi moduri compuse. Acestea sunt verbele: *a fi, a avea, a vrea*.

Verbul auxiliar *a fi* participă la formarea viitorului anterior (*voi fi aşteptat*), a condiționalului perfect *(aş fi aşteptat*), a conjunctivului perfect *(să fi terminat)*, a prezumtivului perfect (*o fi terminat, ar fi terminat, să fi terminat)*, a infinitivului perfect *(a fi terminat)*. *A fi* participă de asemenea la construirea tuturor formelor diatezei pasive (*tu eşti aşteptat, tu erai aşteptat, tu fusesei aşteptat, tu să fi fost aşteptat*).

Verbul auxiliar *a avea* participă la formarea perfectului compus (*am ascultat*), a viitorului (*am să ascult)*, a condiționalului (*aş asculta, aş fi ascultat*).

Verbul auxiliar *a vrea* intră în structura viitorului (*voi merge)* şi a prezumtivului (*voi fi mergând, voi fi mers*).

Există, după opinia unor autori, şi verbe semiauxiliare care pot exprima: posibilitatea (*pot să ascult*), intenția (*vrea să învețe)*, evitarea unei întâmplări iminente (*era să cadă, stă să pice*).

Verbe copulative

Verbele copulative sunt verbele care formează, numai împreună cu un nume predicativ, predicatul nominal. Ele sunt verbe de relație între subiect şi numele predicativ, copule care şi-au pierdut, total sau parțial, sensul lexical. Trăsătura specifică este aceea că ele presupun folosirea în acelaşi timp a două nominative: unul care este subiectul şi

Scanned with OKEN Scanner

celălalt care este numele predicativ (*El este medic*). Sunt verbe intranzitive, nu participă la opozițiile de diateză. Verbele copulative pot fi reduse la două sensuri: „a fi" și „a deveni". Exceptând verbul *a deveni*, care nu poate apărea decât ca verb copulativ, toate celelalte verbe copulative au și utilizări noncopulative. Prin urmare, devin copulative și verbele *a ajunge*, *a se face*, *a ieși* când au sensul „a deveni" (*El a ajuns/s-a făcut/a ieșit învățător*). Inventarul verbelor copulative variază de la autor la autor, de la gramatică la gramatică.

Verbul *a fi* cunoaște toate cele trei ipostaze: auxiliar (*aș fi știut, să fi știut*), copulativ (*Băiatul e inteligent*), predicativ (noncopulativ). Este verb noncopulativ când are următoarele sensuri: „a exista, a se afla": *E acolo un sat uitat de lume*, *Cine-i la telefon?*; „a proveni": *Colegul meu e din Arad*, *Ceaiul e din China*; „a data/a dăinui": *Tabloul e din secolul trecut*; „a se întâmpla": *Era prin toamnă*; „a costa/a valora": *Cât e kilogramul de roșii?*; „a se duce": *Am fost la munte cu trenul*; „a dura": *Cât mai e până sună de intrare?*; „a se petrece": *Totul e doar în vis*; „a pleca/a sosi": *La ce oră e trenul?*; „ a însemna/a prevesti": *Ce e când visezi zăpadă?*; „a se produce": *Pe drum a fost un accident*. În toate aceste situații *a fi* este predicat verbal, iar substantivul sau substitutul adiacent este subiect, nu nume predicativ.

Verbe tranzitive (obiective) și verbe intranzitive

Verbele tranzitive sunt verbele care au sau pot avea un complement direct: *Am citit o carte*, *El spune adevărul*. Sunt situații când complementul direct nu este exprimat (*Acum ascult*, *Citesc zilnic*, *Învăț toată ziua*); în acest caz verbele sunt tot tranzitive, dar folosite în formă absolută.

Unele verbe sunt întotdeauna tranzitive (*a bea*, *a citi*, *a coase*, *a repara*, *a simți*); altele sunt întotdeauna intranzitive, adică nu pot avea un complement direct. Aici intră: verbele copulative: *a deveni*, *a se face*, *a ajunge*, *a ieși*, *a rămâne*, *a însemna*, *a părea*, *a fi*, care cer subiect și nume predicativ (*Ea este/devine/rămâne actriță*, *Viața înseamnă luptă*); verbele de stare: *a exista*, *a sta*, *a ședea*, *a rămâne*, *a locui* etc.; verbele de mișcare: *a merge*, *a alerga*, *a fugi*, *a sosi*, *a ieși*, *a intra* etc.; verbe nereflexive precum: *a cădea*, *a înota*, *a strănuta*, *a transpira*, *a tuși* (*El cade/înoată* etc.) sau verbe reflexive ca: *a se însănătoși*, *a se cuminți*, *a se potoli* etc., care admit un singur nominal, a cărui funcție este de subiect; verbele: *a plăcea*, *a trebui*, *a conveni*, *a ajunge* (*Îmi place/convine situația*, *Îmi trebuie o slujbă*, *Îmi ajung banii*), la care nominalul postverbal este subiect, nu complement

Scanned with OKEN Scanner

direct; verbele: *a conta, a paria, a insista, a stărui, a depinde, a se supăra, a se teme (Ea contează pe părinți, El se teme de examen* etc.), verbe bivalente, construite cu un nominal-subiect și unul complement prepozițional, dar nu și cu un complement direct.

Sunt verbe care pot fi tranzitive sau intranzitive în funcție de context: ex. *Încep lucrul* (tranzitiv) și *Programul începe de dimineață* (intranzitiv); *L-a ajutat pe vecin la bagaje* (tranzitiv) și *I-a ajutat vecinului la bagaje* (intranzitiv), *Îi place de Maria* (intranzitiv cu regim prepozițional), *O place pe Maria* (tranzitiv). Uneori construcția tranzitivă este în variație liberă cu cea intranzitivă: *Mi-l amintesc pe tata* (tranzitiv) și *Îmi amintesc de tata* (intranzitiv).

Unele verbe pot avea două complemente directe (verbe bitranzitive sau dublu tranzitive: *a întreba, a ruga, a examina, a sfătui, a anunța, a sfătui*): unul al persoanei, altul al obiectului: *Mă învață un cântec*; *Îl anunță ceva.* Tranzitivitatea caracterizează doar verbele la diateza activă. La diateza pasivă complementul direct devine subiect: cf. *Maria a citit o carte* și *Cartea a fost citită de Maria.* De multe ori, același verb, tranzitiv la diateza activă, se intranzitivizează când trece la diateza pasivă sau când are formă reflexivă: cf. *Am dat un exemplu* (tranzitiv), *A fost dat un exemplu, S-a dat un exemplu* (intranzitiv).

Verbe ergative (inacuzative)

Verbele ergative (inacuzative), spre deosebire de verbele tranzitive care au actantul un complement direct, acestea au un actant unic, în poziția de subiect, fără ca verbul să fie pasiv: *Florile se usucă, Grânele se coc, Soarele arde.*

Locuțiuni verbale

Locuțiunile sunt combinații de cuvinte în structura cărora intră și un verb, caracterizate prin unitate semantică și gramaticală, care se comportă ca un verb: *a da drumul, a lua loc, a face față, a lua piuitul* (cuiva), *a trage la măsea, a o face lată, a ține piept, a se da de gol, a da bir cu fugiții* etc.

Într-o locuțiune verbul este purtătorul valorii gramaticale (diateză, mod, timp, persoană, număr), celelalte componente contribuind semantic la închegarea locuțiunii. Uneori comportamentul gramatical al locuțiunii verbale poate fi diferit de cel al verbului din structura locuțiunii. Exemplu: *a lua* este verb tranzitiv, dar în locuțiunea *a lua aminte* (la ceva) este intranzitiv; locuțiunea *a face rost* este intranzitivă, dar verbul sinonim *a procura* este tranzitiv.

Scanned with OKEN Scanner

În structura oricărei locuțiuni intră un verb și un substantiv. Verbul are rolul gramatical, realizând flexiunea, iar substantivul are rol semantic, dirijând sensul. Substantivul este întotdeauna invariabil morfologic și este nedeterminabil sintactic (nu poate primi niciun determinant). Ex.: *a da în gropi, a face praf, a trage mâța de coadă, a intra la apă.*

În unele locuțiuni se conservă arhaisme: *a lua la rost, a da sfară în țară, a da ortul popii, a se da în stambă, a da brânci, a veni de hac, a nu avea habar, a lua cu japca, a da târcoale, a o lua razna, a da iama, a da ghes* etc.

De cele mai multe ori locuțiunea verbală are un corespondent verbal (*a o lăsa baltă* = a renunța), alteori nu au un corespondent simplu (*a-l lua gura pe dinainte*).

Multe locuțiuni se caracterizează prin expresivitate: *a-și lua lumea în cap, a-i lăsa gura apă, a se șterge pe bot, a i se aprinde călcâiele, a da cu oiștea în gard, a prinde cu mâța în sac, a-și pune pofta-n cui, a bate apa-n piuă* etc.

Verbele care intră cel mai des în structura locuțiunilor verbale sunt verbe din fondul principal lexical: *a da, a lua, a face, a fi, a sta, a avea, a băga, a ține* etc. Sunt și locuțiuni care provin din calcuri sintactice: *a face față, a face curte, a lua act, a cădea de acord* etc.

2.5.2. *Clasificarea verbelor în conjugări*

Numărul de conjugări a variat de-a lungul timpului în gramaticile românești de la 4 clase (în clasificările tradiționale etimologizante) până la 38 de clase, numărul lor putând crește până la zeci de clase dacă se iau în calcul și verbele neregulate.

Vom prezenta în continuare două clasificări: **a)** o clasificare potrivită cu tradiția gramaticii românești, pornind de la sufixul de infinitiv, dar având în vedere și particularitățile flexiunii în totalitatea formelor verbale, cu 4 grupe mari de conjugări; **b)** forma simplificată de clasificare, realizată de GALR, pe baza criteriului omonimiilor specifice și al afixelor specifice, cu 11 grupe de conjugări.

a) Conjugarea I (tare) cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-a*, fără sufixul *-ez*: *a cînta, a lupta, a mânca* și **conjugarea I (slabă)** care cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-a* cu sufixul *-ez*: *a agrea, a lucra, a mima.*

Scanned with OKEN Scanner

Conjugarea a II-a cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-ea*: *a avea, a cădea, a plăcea, a tăcea, a vrea.*

Conjugarea a III-a cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-e*: *a merge, a conduce, a spune, a face.* Aici se diferențiază verbele **sigmatice** care au sufixul de perfect *-se-* şi sufixul de participiu *-s (a spune, a se duce, a merge, a rămâne)* şi verbele **asigmatice**, cu sufixul de perfect *-u-* şi cu sufixele de participiu *-u-t (a cere, a bate, a face, a începe).*

Conjugarea a IV-a cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-i* şi *-î*: *a auzi, a citi, a iubi, a gândi, a hotărî, a coborî, a urî.*

O caracteristică importantă a acestor verbe priveşte forma de pers. I singular, indicativ, prezent, care, pentru unele coincide cu rădăcina infinitivului: *a fug/i-fug*; *a cobor/î-cobor*, iar pentru altele, aceeaşi formă adaugă rădăcinii sufixul *-esc/-ăsc*: *a dor/i-doresc*; *a hotăr/î-hotărăsc.*

b) Conjugarea I cuprinde clasa verbelor cu sufixul infinitival **-a** şi suf. prez. ind. **Ø**: *a cânta, a ara, a spăla*; *a afla, a intra*; *a apropia, a mângâia, a înjunghia, a continua.*

Conjugarea a II-a cuprinde clasa verbelor cu sufixul infinitival **-a** şi cu sufixul de prezent **-ez, -eaz-**: *a aranja, a avansa, a bloca, a lucra*; *a scânteia, a sublinia*; *a îngenunchea, a veghea.*

Conjugarea a III-a cuprinde verbele cu sufixul infinitival **-î** şi cu sufix de prezent **Ø**: *a coborî, a doborî, a omorî, a vârî.*

Conjugarea a IV-a cuprinde verbele cu sufixul infinitival **-i**, sufix de prezent **Ø** şi omonimia desinențială 3 ind. prez. = 6 ind. prez.: *a acoperi, a diferi, a referi*; *a contribui, a îngădui, a sui.*

Conjugarea a V-a cuprinde verbele cu sufixul infinitival **-i**, sufix de prezent **Ø** şi omonimia desinențială 1 ind. prez. = 6 ind. prez.: *a adormi, a fugi, a pieri, a sări, a veni.*

Conjugarea a VI-a cuprinde verbele cu sufixul infinitival **-i** şi sufixul de prezent **-esc, -eşt-**: *a citi, a isprăvi, a fugări, a frunzări, a mări, a nimeri, a pietrui, a tăgădui.*

Conjugarea a VII-a cuprinde verbele cu sufixul infinitival **-î** şi sufixul de prezent **-ăsc, -ăşt-**: *a hotărî, a pârî, a urî, a zăvorî.*

Conjugarea a VIII-a cuprinde toate verbele regulate cu infinitivul în **-ea**: *a părea, a plăcea, a tăcea, a vedea, a zăcea.*

Conjugarea a IX-a cuprinde verbele cu infinitivul în **-e** (neaccentuat) şi cu sufixul de perfect simplu **-u**, sufix prezent şi la formele de participiu: *a aşterne, a concepe, a face, a începe, a trece.*

Scanned with OKEN Scanner

Conjugarea a X-a cuprinde verbele cu infinitivul în **-e**, cu perfect simplu în **-se-** şi participiul în **-s**: *a arde, a merge, a prinde, a şterge, a trage.*

Conjugarea a XI-a cuprinde verbele cu infinitivul în **-e**, cu perfect simplu în **-se-** şi participiul în **-t**: *a coace, a fierbe, a frânge, a frige, a înfige, a rupe, a sparge.*

GALR operează şi cu alte clasificări ale verbelor regulate: o clasificare în funcţie de variaţia accentuală, privitoare la deplasarea accentului de pe radical pe flectiv, şi o clasificare după criteriul alternanţelor, adică după participarea acestora la realizarea diferitelor distincţii gramaticale.

2.5.3. *Categoriile gramaticale ale verbului*

2.5.3.1. Diateza

Diateza este categoria gramaticală specifică verbului privitoare la raportul dintre acţiune şi autorul ei, şi are valorile: **activă**, **pasivă** şi **reflexivă**. Diatezele cu statut clar sunt diateza activă şi diateza pasivă, cea reflexivă având un statut controversat şi suscitând numeroase dezbateri teoretice şi diferenţe de interpretare.

Diateza activă arată că subiectul gramatical realizează acţiunea: *Eu citesc*; *Tu alergi*, *El scrie*. Nu dispune de mărci specifice şi caracterizează toate verbele şi locuţiunile verbale. Verbele impersonale care nu au sens pasiv sunt considerate, convenţional, prin forma lor, active, deşi nu au subiect: *a ninge*, *a se lumina*. Verbele la diateza activă pot fi tranzitive: *Am citit o carte* şi intranzitive: *Plec acasă*. Tipul specific pentru diateza activă este cel nepronominal.

Diateza pasivă arată că subiectul suportă acţiunea realizată de un autor neprecizat sau desemnat prin complementul de agent: *Piesa este interpretată de un mare pianist*; *Problema a fost rezolvată de către elev.*

Trebuie făcută precizarea că forme de diateză pasivă au numai verbele active nepronominale tranzitive. Sunt şi verbe active tranzitive care nu au diateză pasivă: *a avea* (cu excepţia locuţiunii *a avea în vedere)*, *a vrea*, *a comporta*, *a durea*, *a putea*.

Diateza pasivă are două tipuri formale: un tip specific cu verbul auxiliar *a fi* la forma flexionară de mod, timp, persoană şi număr + participiul verbului de conjugat, variabil în număr şi gen, în funcţie de subiect, cu care se acordă, şi un tip nespecific, aşa-numitul reflexiv-

Scanned with OKEN Scanner

pasiv sau pasiv-reflexiv, reprezentat de verbe reflexive cu pronume în acuzativ: *Aici au fost construite două case* şi *Aici s-au construit două case*. Între cele două tipuri sunt diferenţe stilistice: pasivul cu *a fi* este livresc, celălalt este popular.

Se recunoaşte formal după prezenţa complementului de agent. Prin urmare, complementul direct de la forma activă devine subiect, iar subiectul – complement de agent: *Decizia a fost luată de noi amândoi*. Sunt anumite verbe al căror sens pasiv poate fi redat şi printr-o formă reflexivă: *Muzeul s-a deschis ieri*.

Uneori pot apărea confuzii între predicatul verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă şi predicatul nominal al cărui nume predicativ este un adjectiv provenit dintr-un participiu. Pentru a evita această confuzie, în afara posibilităţii introducerii complementului de agent, trebuie ţinut seama şi de înţelesul construcţiilor respective: în primul se exprimă o acţiune suferită de subiect, în al doilea este vorba de o însuşire a subiectului. A se compara: *Sala este închisă* (de cineva) – *Sala este închisă* (nu deschisă).

Diateza reflexivă este o diateză controversată ca existenţă de către mulţi specialişti. Ea arată că acţiunea este făcută de subiectul gramatical şi suportată de obiectul direct (sau indirect) exprimat prin pronumele reflexiv care reprezintă subiectul: *El se abţine de la băutură*; *Ea îşi asumă riscurile*.

Diateza reflexivă ridică mai multe probleme. Formele verbale precedate sau urmate de pronumele reflexiv *se (s-, -se)* sau *îşi (şi-, -şi)*, precum şi de formele clitice de acuzativ sau dativ împrumutate de pronumele personale, au mai multe valori, dintre care diatezei reflexive îi aparţin numai două: valoarea **dinamică** şi cea **impersonală**. Este vorba de acele construcţii verbale cu pronume reflexive care se limitează la rolul de morfem al diatezei şi nu îndeplinesc funcţiuni de parte de propoziţie.

Valoarea dinamică a diatezei reflexive înseamnă participarea intensă, interesată a subiectului la realizarea acţiunii, deosebindu-se de formele de la diateza activă corespunzătoare. A se compara: *află* cu *se află*, *duce* cu *se duce*, *te rogi* cu *rogi*, *îndură* cu *se îndură*, *a aminti – a-şi aminti*, *a imagina – a-şi imagina*.

Valoarea impersonală a diatezei reflexive este proprie formelor verbale cu pronume reflexiv în acuzativ (*se*, *s-*, *-se*), incompatibile cu un subiect, dar putând subordona o propoziţie subiectivă: *Se confirmă că a sosit*, *S-a crezut că va fi primul*.

Scanned with OKEN Scanner

Există construcții verbale cu pronume reflexiv care au fie valoare pasivă (*Pata se curăță ușor*), fie valoare activă: *mă spăl, te îmbraci*; valoare eventivă: *a se înroși*; valoare reciprocă: *Se insultă adesea, Se sfătuiesc, Vă bateți între voi*; valoare posesivă: *Mi-am luat paltonul, Își găsise carnetul.*

În aceste situații pronumele reflexiv în dativ, neaccentuat, cu valoare posesivă, are funcție sintactică de atribut.

2.5.3.2. Modul

Este categoria gramaticală specific verbală care arată felul în care vorbitorul consideră acțiunea sau starea exprimată de verb. Aceasta poate fi privită ca reală, exprimată prin formele modului **indicativ**, ca posibilă, exprimată prin formele modului **conjunctiv**, condiționată sau dorită, exprimată prin formele modului **condițional**, ca poruncă sau îndemn, exprimată prin formele modului **imperativ**, nesigură, presupusă – prin formele modului **prezumtiv**. Ea mai poate fi privită ca denumire sub forma modului **infinitiv**, în chip de circumstanță a altei acțiuni sau stări sub forma modului **gerunziu**, ca însușire a unui obiect sub forma modului **participiu** sau ca finalitate sub forma modului **supin**.

Modurile indicativ, conjunctiv, condițional, imperativ și prezumtiv sunt **moduri personale (predicative)**. Ele apar independent, își schimbă forma după categoria persoanei și formează predicatul unui enunț.

Verbele la mod personal reprezintă nucleul unei propoziții (independente, regente sau dependente).

Infinitivul, gerunziul, participiul și supinul sunt **moduri nepersonale (nepredicative)**, întrucât sunt dependente de un mod predicativ și de aceea nu pot constitui un predicat și nu au nici categoria persoanei. Doar modul participiu poate exprima categoria genului (asociată cu numărul și cu cazul).

A. **Modurile personale (predicative)**

Indicativul

Indicativul exprimă o acțiune reală și sigură. Nu dispune de mărci formale specifice, apare atât în propoziții principale, cât și în propoziții secundare. Are cele mai multe forme, șapte în total, pentru exprimarea timpului când se petrece acțiunea: prezent, imperfect,

Scanned with OKEN Scanner

perfect simplu, perfect compus, mai-mult-ca-perfectul, viitor I, viitor II (sau anterior).

Conjunctivul

Conjunctivul (numit şi subjonctiv) arată o acţiune posibilă când apare în propoziţii principale (*Să mai trec pe la facultate?*). Cel mai adesea se întâlneşte în propoziţiile subordonate, când valoarea sa se reduce cel mai adesea la denumirea acţiunii, iar această valoare depinde de valoarea verbului regent.

În propoziţiile principale are valoare de imperativ: *Să fii mai ascultător dacă vrei să pricepi.*

Modul conjunctiv are ca marcă distinctă conjuncţia *să* şi se organizează în două serii temporale: prezent şi perfect.

La persoana a III-a, conjunctivul poate apărea uneori fără *să*, fiind suficiente desinenţele specifice pentru a se evita omonimia cu indicativul: *Treacă-meargă!*, *Bată-te norocul!*, *Fie cum o fi!*; *Hotărască singur!*, *Zică ce-o vrea!*, *Ferească Dumnezeu!*, în imprecaţii: *Trăsnească-l Dumnezeu!*

Condiţionalul

Condiţionalul, numit în unele gramatici şi **potenţial**, întruneşte două valori: de condiţie şi de dorinţă. Prima apare în subordonate, cea de-a doua apare cu precădere în propoziţii principale: *Dacă aş putea, aş continua drumul.* Se caracterizează prin forme compuse din verbul auxiliar *a avea (aş, ai, ar, am, aţi, ar)* şi infinitivul verbului autonom. Are două timpuri: prezent şi perfect.

Prezumtivul

Prezumtivul redă o acţiune posibilă, dar nesigură, presupusă. Este un mod folosit mai ales în vorbirea populară (multe gramatici nici nu-l înregistrează). Are o structură perifrastică, organizată în două timpuri: prezent şi perfect. La prezent este constituit din formele de viitor ale verbului auxiliar *a fi*, urmate de gerunziu (*vom fi ştiind)*, iar la perfect aceleaşi forme ale auxiliarului sunt urmate de participiu (*vom fi ştiut)*. Formele prezumtivului perfect coincid cu cele de viitor anterior, condiţional perfect, conjunctiv perfect (*voi fi aflat, aş fi aflat, să fi aflat*). Valoarea de prezumtiv reiese doar din context, prin sensul de prezumţie, de îndoială. Propoziţiile care conţin verbe la prezumtiv au o accentuare specială. Modul prezumtiv nu are diateza pasivă din cauza structurii sale perifrastice.

Scanned with OKEN Scanner

Imperativul

Imperativul redă o acțiune posibilă, voită și care se realizează în nuanțe de ordin *(Fugiți de aici!)*, de îndemn (*Încearcă să asculți*), de rugăminte (*Nu te eschiva*). Se caracterizează printr-o intonație specifică, dispune doar de persoana a II-a singular și plural cu formă afirmativă și negativă.

Imperativul afirmativ (pozitiv) preia la singular forme ale indicativului prezent fie omonime cu persoana a II-a singular (*taci!*, *mergi!*, *fugi!*), fie cu cea de persoana a III-a singular (*ascultă!*, *gândește!*, *hotărăște!*), fie cu ambele (*treci de acolo!* – verb intranzitiv și *trece-l strada!* – verb tranzitiv).

Unele verbe au forme speciale: *du!*, *adu!*, *fă!*, *vino!*, *zi!* și derivatele cu prefixe de la acestea: *condu!*, *revino!*, *prezi!*

Imperativul negativ se formează la singular din adverbul de negație *nu* + infinitivul scurt: *nu alerga!*, *nu coborî!*, *nu duce!*, *nu fi!*

Persoana a II-a plural afirmativă și negativă este omonimă cu persoana a II-a plural a indicativului prezent (*jucați! – nu jucați!*, *rămâneți! – nu rămâneți!*, *fugiți! – nu fugiți!*) cu excepția lui *a fi*: *fiți! – nu fiți!* față de *sunteți*.

Omonimia dintre imperativ și indicativul prezent se rezolvă printr-o intonație specială cu care se asociază imperativul (fiind marcată prin semnul exclamării).

B. **Modurile nepersonale (nepredicative)**

Infinitivul

Infinitivul este un mod nepredicativ și nepersonal care denumește acțiunea. Intră în structura unor forme verbale compuse: viitorul I și condițional-optativul și poate îndeplini funcțiuni sintactice de: subiect (*A învăța e necesar*), nume predicativ (*Obligația mea este de a respecta regula jocului*), atribut (*Plăcerea de a merge pe jos*), complement direct (*Poate alerga*), complement indirect (*Este capabil de a o lua de la capăt*), complement circumstanțial (*Muncește mult pentru a reuși*).

O trăsătură specifică a infinitivului este echivalența sa cu conjunctivul în diferite construcții: *Se hotărăște a vorbi/să vorbească*; *Vrednic de a conduce/să conducă*; *Înainte de a începe/să înceapă*. În limba vorbită folosirea infinitivului în locul conjunctivului este prețioasă, dar în stilul științific și administrativ este preferată în construcții precum: *Vă rog a-mi aproba...*

Scanned with OKEN Scanner

Infinitivul poate avea şi valoare de imperativ şi este unica situaţie când are funcţie de predicat: *A se agita înainte de folosire!*, de indicativ (în construcţii livreşti): *Pretinde a şti/că ştie totul*; de gerunziu: *S-a săturat a repeta/repetând.*

Modul infinitiv are două timpuri: prezent (*a vorbi*) şi perfect, foarte rar folosit (*a fi vorbit*). La prezent există aşa-zisa formă „lungă", păstrată în formele inverse de optativ popular (*Fire-ar/fir-ar să fie!*). În limba actuală orice infinitiv lung reprezintă din punct de vedere morfologic un substantiv feminin abstract terminat în *-e (uitare, plăcere, ardere, uimire, hotărâre*). Din punct de vedere formal, infinitivul conţine prepoziţia **a** + radical + sufix, variabil după conjugare: conjugarea I **-a** (*a cînta*), conjugarea a II-a **-ea** (*a vedea*), conjugarea a III-a **-e** (*a culege, a spune*), conjugarea a IV-a **-i, -î** (*a iubi, a urî*).

Gerunziul

Gerunziul este un mod nepredicativ şi nepersonal care prezintă acţiunea în desfăşurare (*ascultând, apărând, ducând, suind, coborând*); sunt situaţii când exprimă şi acţiuni finite: *Terminând de învăţat, a plecat la plimbare.*

Structura gerunziului este simplă: radical + sufixul **-ând** la verbele terminate în **-a, -ea, -e, -î** (*cântând, tăcând, mergând, hotărând*) şi sufixul **-ind** la verbele în **-i** sau de alte categorii (*suind, fugind, scriind, îngenunchind, supraveghind*).

Sunt corecte formele în **-ând** ale verbelor *a crea, a agrea (creând, agreând*).

În combinaţie cu formele neaccentuate ale pronumelui (personal şi reflexiv), foloseşte şi vocala de legătură **-u-**: *dându-mi, ascultîndu-l, amăgindu-se, amintindu-şi*. Face excepţie combinaţia cu pronumele **o**: *văzând-o.*

Forma negativă se realizează cu prefixul **ne-** (*neavând, neştiind*). Între prefix şi rădăcină se poate pune adverbul **mai** *(nemaiauzind, nemaivăzând*).

Sub forma acestui mod, verbele îndeplinesc funcţiuni sintactice de: complement direct (*Aude bătând în poartă*), complement circumstanţial de diferite feluri (*Ascultându-l, îi dai dreptate; Povestind, se înflăcăra peste măsură*), predicativ suplimentar (*Ea vine zâmbind*), subiect (*Se aude tunând*).

Modul gerunziu participă la formarea prezumtivului prezent (*voi fi ascultând*), a conjunctivului prezumtiv prezent (*să fi ascultând*), a condiţionalului prezumtiv prezent (*aş fi ascultând*).

Scanned with OKEN Scanner

Participiul

Participiul este un mod nepredicativ şi nepersonal care denumeşte acţiunea suferită sau îndeplinită de un subiect. Este inclus în structura unor timpuri şi moduri compuse (perfect compus, viitor anterior, conjunctiv perfect, condiţional perfect) şi intră în structura diatezei pasive, unde se comportă ca un adjectiv, flexionând după gen şi număr şi acordându-se cu subiectul: *Cărţile sunt vândute deja.*

Participiul cu sens pasiv poate fi folosit în locul conjunctivului sau al infinitivului după verbele: *a trebui, a se cuveni, a se lăsa (Trebuie luate măsuri = Trebuie să ia măsuri; Se cuvine subliniat = Se cuvine a fi/să fie subliniat; Se lasă rugată = Se lasă să fie rugată).*

Participiul nu poate avea diateza reflexivă. Ex.: *Copiii se amuză → Copiii amuzaţi* sau *Se imaginează un scenariu → Scenariu imaginat.*

În construcţiile participiale absolute, când participiul este echivalent cu gerunziul la diateza pasivă, el poate avea un subiect propriu: *Odată predată lucrarea, studenţii pot pleca.*

Modul participiu are următoarele forme structurale: verbele în **-a, -î, -i, -ea, -e** (cu sufixul de perfect simplu **-u-**) au structura radical + sufix de perfect (**-a-, -â-, -i-, -u-**) + sufixul participial **-t**: *aşezat, hotărât, iubit, văzut, crezut, cerut*). Acestea sunt aşa-numitele verbe **asigmatice**.

Verbele în **-e** (cu sufixul **-se** – la perfectul simplu) au structura: radical + sufixul de participiu (**-t** sau **-s**): *adus, apus*. Sufixul **-s** apare la majoritatea verbelor **sigmatice**: *condus, ales, rămas*; sufixul **-t** se utilizează la câteva verbe: *copt, fiert, fript, înfipt, frânt, înfrânt, rupt, spart, supt.*

Forma negativă se formează cu prefixul negativ **ne-** care acceptă punerea între el şi bază a adverbului **mai**: *nemaiîntâlnit, nemaivăzut.*

Verbul la participiu poate îndeplini funcţiuni sintactice de: atribut (*Spectacolul văzut m-a decepţionat*), nume predicativ (*Opiniile erau împărţite*), predicativ suplimentar (*Te simt neliniştit*), complement indirect (*Din înfrânt ce era, a devenit victorios*), diferite nuanţe circumstanţiale: *Ajutat, vei reuşi; Ajuns acolo, s-a apucat de lucru.*

Supinul

Supinul este un mod nepredicativ şi nepersonal care denumeşte, ca şi infinitivul, acţiunea. Spre deosebire de infinitiv, supinul nu are timpuri, el primind valoarea temporală a verbului regent: *De văzut,*

Scanned with OKEN Scanner

văd; *De văzut, am văzut*; *De văzut, o să văd*. Are formă analitică, alcătuită din participiul invariabil, precedat de una din prepoziţiile: *de* (cea mai frecventă), *la*, *pe*, *după*, *pentru* (*cules*). După verbele impersonale *a se cuveni*, *a trebui* prepoziţiile pot lipsi: *Se cuvine menţionat*, *Trebuie văzut*.

Sub forma acestui mod, verbul îndeplineşte funcţiuni sintactice de: atribut (*Loc de fumat)*, subiect (*De muncit e greu*), nume predicativ (*Textul e de reţinut pe de rost*), complement direct (*Elevii au de scris*), complement indirect (*S-a săturat de aşteptat*), complement circumstanţial (*S-a dus la pescuit*).

Supinul apare în două ipostaze morfosintactice: un supin articulat, aparţinând flexionar şi sintactic clasei substantivului (*mersul pe jos*, *aşteptatul în frig*, *răsăritul soarelui*, *călcatul ierbii*, *fumatul de timpuriu*), şi un supin nearticulat, nonsubstantival, aparţinând clasei verbului (*S-a pus pe învăţat*, *S-a lăsat de fumat*, *S-a apucat de cosit*).

2.5.3.3. Timpul

Timpul este categoria gramaticală specific verbală care exprimă momentul săvârşirii acţiunii prin raportare la momentul vorbirii, care poate fi de anterioritate **(trecut)**, de simultaneitate **(prezent)** sau de posterioritate **(viitor)**.

Timpurile se clasifică, după un criteriu semantic şi sintactic, în timpuri **absolute**, care se raportează direct la momentul vorbirii şi reprezintă majoritatea, şi timpuri **relative**, care se raportează la momentul vorbirii prin intermediul altui timp: imperfectul, mai-mult-ca-perfectul şi viitorul anterior.

După criteriul formal (morfologic) timpurile sunt simple (sintetice) şi compuse (analitice). Timpurile simple sunt: prezentul indicativ, imperfectul, perfectul simplu, mai-mult-ca-perfectul; timpurile compuse sunt: prezentul condiţionalului, perfectul compus al indicativului şi perfectul celorlalte moduri, viitorul I şi al doilea (anterior).

Prezentul indicativ

Prezentul indicativ arată o acţiune care se desfăşoară concomitent cu momentul vorbirii: *Citesc o carte*. Se întâlneşte la modurile: indicativ (fără mărci specifice, cu excepţia unor verbe de conjugarea I construite cu sufixul **-ez**: *lucrez*, *desenez*, şi de a IV-a în **-i** şi **-î**, construite cu sufixul **-esc** sau **-ăsc**: *iubesc*, *urăsc*, conjunctiv (conjuncţia **să** + forme de prezent ale indicativului pentru persoana I şi a II-a singular şi plural şi forme în general proprii pentru persoana a

Scanned with OKEN Scanner

III-a singular şi plural), condiţional (verbul auxiliar *aş, ai, ar, am , aţi, ar* + infinitivul scurt) şi infinitiv (prepoziţia **a**, care poate lipsi în unele contexte, + infinitivul scurt).

Prezentul indicativ poate avea şi alte valori stilistice: prezentul **momentan**:

– *Ce faci? – Ascult muzică*; prezentul **durativ**: *Cu ce te ocupi? – Pictez. – Sunt pictor*; prezentul **iterativ** sau **de repetiţie**: *Zilnic face acest drum*; prezentul **istoric** sau **narativ**, folosit în locul perfectului pentru a caracteriza o acţiune trecută: *Evenimentele au loc în 1907*; prezentul **etern** sau **gnomic**, arată fenomene sau adevăruri general valabile, eterne. Se foloseşte frecvent în proverbe, maxime şi în legi ştiinţifice: *Câinii latră, ursul merge*; *Doi şi cu doi fac patru.*

Prezentul se foloseşte frecvent cu valoare de viitor, însoţit obligatoriu de determinări circumstanţiale temporale (*Sâmbătă plecăm la munte*) şi de imperativ (*Încui şi pleci*).

Prezentul indicativ este un timp simplu organizat în două tipuri de forme: forme **tari**, cu accentul pe radical la singular şi la persoana a III-a plural (*a cânta*) şi forme **slabe**, cu accentul pe sufixul secundar **-ez** la verbele în **-a** (*dansez*), **-esc** şi **-ăsc** la verbele în **-i** (*a iubi*), respectiv **-î** (*a hotărî*).

Desinenţele de prezent sunt variate, unice fiind cele de la pers. I şi a II-a plural: **-m**, **-ţi**.

Modele de conjugare tare:

-a	**-ea**	**-e**	**-i**	**-î**
ascult-**ϕ**–**ϕ**	văd-**ϕ**–**ϕ**	spun-**ϕ**–**ϕ**	fug–**ϕ**–**ϕ**	cobor-**ϕ**–**ϕ**
asculţ-**ϕ**-**i**	vez-**ϕ**-**i**	spu-**ϕ**-**i**	fug-**ϕ**-**i**	cobor-**ϕ**-**i**
ascult-**ϕ**-**ă**	ved-**ϕ**-**e**	spun-**ϕ**-**e**	fug-**ϕ**-**e**	coboar-**ϕ**-**ă**
ascult-**ă**-**m**	ved-**e**-**m**	spun-**e**-**m**	fug-**i**-**m**	cobor-**â**-**m**
ascult-**a**-**ţi**	ved-**e**-**ţi**	spun-**e**-**ţi**	fug-**i**-**ţi**	cobor-**â**-**ţi**
ascult-**ϕ**-**ă**	văd-**ϕ**–**ϕ**	spun-**ϕ**–**ϕ**	fug-**ϕ**–**ϕ**	coboar-**ϕ**-**ă**

Modele de conjugare slabă:

-a	**-i**	**-î**
dans-**ez**-**ϕ**	iub-**esc**-**ϕ**	hotăr-**ăsc**-**ϕ**
dans-**ez**-**i**	iub-**eşt**-**i**	hotăr-**ăşt**-**i**
dans-**eaz**-**ă**	iub-**eşt**-**e**	hotăr-**ăşt**-**e**
dans-**ă**-**m**	iub-**i**-**m**	hotăr-**â**-**m**
dans-**a**-**ţi**	iub-**i**-**ţi**	hotăr-**â**-**ţi**
dans-**eaz**-**ă**	iub-**esc**-**ϕ**	hotăr-**ăsc**-**ϕ**

Scanned with OKEN Scanner

Încadrarea verbelor de conjugarea I şi a IV-a în paradigmele cu sufixele **-ez**, **-esc**, **-ăsc** este de multe ori greu de făcut, întrucât nu poate fi dedusă pe baza vreunor criterii. De exemplu, verbele neologice în **-a** preferă formele cu **-ez**: *debitează*, *copiază*, *clonează*, *printează*, *manevrează*, *încadrează*, *salvează*. Unele perechi pot merge în paralel, ambele fiind admise în normă: *anticipă-anticipează*, *învie-învioază*, *şchioapătă-şchiopătează*, altele s-au diferenţiat ca sens: *acordă* „dă", „face acordul gramatical" şi *acordează* (un instrument), *concură* „tinde spre", „converge" şi *concurează*" participă la un concurs", *contractă* „se strânge, se micşorează" şi *contractează* „încheie un contract", „se molipseşte", *reflectă* „oglindeşte" şi *reflectează* „meditează, se gândeşte", *toarnă* (un lichid) şi *turnează* (un film), *manifestă* „arată, exprimă, face cunoscut" şi *manifestează* „participă la o manifestaţie".

La verbele de conjugarea a IV-a în **-i** s-a impus varianta literară cu sufixul **-esc** la verbe ca: *bănuieşte*, *humuieşte*, *răscoleşte*, *târguieşte*, dar sunt şi verbe admise de normă cu ambele forme (cu şi fără sufix): *biruie-biruieşte*, *biciuie-biciuieşte*, *chinuie-chinuieşte*, *învârte-învârteşte*, *mântuie-mântuieşte*, *străduie-străduieşte*. Alte perechi s-au specializat ca sens: *îndoaie* „pliază, încovoaie" şi *îndoieşte* „are îndoieli", „dublează", *ciuruie* „curge cu zgomot", *ciuruieşte* „găureşte, trece prin ciur".

Pe lângă tipurile flexionare mari prezentate mai sus, există şi unele tipuri secundare: cele de conjugarea I cu tema în **-i** semivocalic sau în consoană palatală: *a tăia*, *a încheia*, *a deochia*, *a apropia* a căror paradigmă este: *-ϕ-ϕ -e, -(e)m, -(a)ţi, -e*; cu o consoană + *l* sau *r* înaintea sufixului infinitivului: *a umbla*, *a intra* care se diferenţiază de categoria fără sufixul **-ez** numai prin desinenţa **-u** vocalic la persoana I singular şi **-i** vocalic la persoana a doua singular (*umblu*, *umbli*; *intru*, *intri*).

Verbele de conjugarea a IV-a cu tema în **-i** semivocalic (*a sui*) au paradigma: *-ϕ, -ϕ, -e, -(i)m, -(i)ţi, -e.*

Imperfectul

Imperfectul exprimă o acţiune în curs de desfăşurare, sincronă cu o altă acţiune trecută: *Când ai venit, eu ascultam muzică.* Poate avea şi o utilizare absolută: *Odinioară munceam mai mult* sau iterativă: *Săptămânal venea la noi.* Din cauza valorii sale durative, este folosit mult în naraţiuni.

Scanned with OKEN Scanner

Imperfectul se foloseşte adesea cu valoarea altor moduri şi timpuri: de condiţional perfect: *Dacă mă anunţau, veneam şi eu* sau de optativ, mai ales în formule de politeţe (imperfectul modestiei şi al reverenţei): *Voiam să vă rog ceva*. Imperfectul ludic apare în limbajul copiilor, cu valoare de prezent: *Eu eram Albă-ca- Zăpada şi veneam la voi*.

Imperfectul este un timp simplu alcătuit din radical + sufix + desinenţă. La verbele de conjugarea I şi la cele de conjugarea a IV-a cu infinitivul în **-î** sufixul imperfectului este **-a-**, iar pentru restul verbelor (cele în **-ea**, **-e**, **-i**) sufixul imperfect este **-ea-**. Desinenţele sunt următoarele: *-m*, *-i*, *-ø*, *-m*, *-ţi*, *-u*.

Modele de conjugare:

I	IV (în **-î**)	II	III	IV (în **-i**)
învăţ-**a-m**	dobor-**a-m**	apăr-**ea-m**	spun-**ea-m**	ven-**ea-m**
învă-**a-i**	dobor-**a-i**	apăr-**ea-i**	spun-**ea-i**	ven-**ea-i**
învăţ-**a-**ϕ	dobor-**a-**ϕ	apăr-**ea-**ϕ	spun-**ea-**ϕ	ven-**ea-**ϕ
învăţ-**a-m**	dobor-**a-m**	apăr-**ea-m**	spun-**ea-m**	ven-**ea-m**
învăţ-**a-ţi**	dobor-**a-ţi**	apăr-**ea-ţi**	spun-**ea-ţi**	ven-**ea-ţi**
învăţ-**a-u**	dobor-**a-u**	apăr-**ea-u**	spun-**ea-u**	ven-**ea-u**

Timpul perfect este o specie de trecut, care arată că desfăşurarea acţiunii este anterioară momentului vorbirii şi se întâlneşte la modul indicativ sub forma perfectului simplu şi a perfectului compus, precum şi la modurile conjunctiv (*să* + *fi* + participiul invariabil în gen şi număr), condiţional (condiţionalul prezent al verbului *a fi* + participiul invariabil) şi infinitiv (*a fi* + participiul invariabil).

Perfectul simplu

Perfectul simplu exprimă o acţiune încheiată în trecutul imediat (de obicei ultimele 24 de ore): *Văzui că e un lucru de calitate şi îl şi cumpărai*. În vorbirea obişnuită perfectul simplu este folosit mai mult regional, în special în Oltenia şi Banat, iar cu valoare de trecut propriu-zis are un caracter livresc sau este restrâns la anumite întrebuinţări cu unele nuanţe stilistice: ironie (*Bine o potrivişi!*), reproş (*Crăpă ceasul de veni şi ea!*).

Perfectul simplu este alcătuit din radical + sufix + desinenţă. Verbele în **-a**, **-î**, **-i** au sufixul omonim cu cel de infinitiv:

Scanned with OKEN Scanner

-a	-î	-i
cânt-**a**-**i**	cobor-**â**-**i**	ven-**i**-**i**
cânt-**a**-**şi**	cobor-**â**-**şi**	ven-**i**-**şi**
cânt-**ă**-ϕ	cobor-**â**-ϕ	ven-**i**-ϕ
cânt-**a**-**ră**-**m**	cobor-**â**-**ră**-**m**	ven-**i**-**ră**-**m**
cânt-**a**-**ră**-**ţi**	cobor-**â**-**ră**-**ţi**	ven-**i**-**ră**-**ţi**
cânt-**a**-**ră**-ϕ	cobor-**â**-**ră**-ϕ	ven-**i**-**ră**-ϕ

Verbele în **-ea** au sufixul **-u-**, iar cele în **-e** au sufixul **-se-** pentru verbele sigmatice (*mersei*, *scrisei*, *spusei*) şi **-u-** pentru verbele asigmatice (*cerui*, *făcui*, *trecui*):

-ea	-e	
păr-**u**-**i**	mer-**se**-**i**	trec-**u**-**i**
păr-**u**-**şi**	mer-**se**-**şi**	trec-**u**-**şi**
păr-**u**-ϕ	mer-**se**-ϕ	trec-**u**-ϕ
păr-**u**-**ră**-**m**	mer-**se**-**ră**-**m**	trec-**u**-**ră**-**m**
păr-**u**-**ră**-**ţi**	mer-**se**-**ră**-**ţi**	trec-**u**-**ră**-**ţi**
păr-**u**-**ră**-ϕ	mer-**se**-**ră**-ϕ	trec-**u**-**ră**-ϕ

Verbele cu sufixul de perfect în **-se-** au adesea un radical puţin diferit de al prezentului şi al imperfectului (*duc-dusei*, *trimit-trimisei*, *coc-copsei*, *aleg-alesei*).

Desinenţele la perfectul simplu sunt următoarele: *-i*, *-şi*, *-ϕ*, *-ră-m*, *-ră-ţi*, *-ră-ϕ*. După cum se observă, la plural, apare o desinenţă *-ră-*, specializată pentru acest număr, la care se ataşează desinenţa obişnuită. Toate verbele au accentul pe sufix, cu excepţia verbelor sigmatice în **-e**, care au accentul pe radical, iar la pers. I şi a II-a au accentul pe sufix.

Perfectul compus

Perfectul compus exprimă o acţiune realizată şi încheiată în trecut: *Am citit cartea*. Este un timp compus, format din auxiliarul *a avea* la indicativ prezent + participiul invariabil al verbului de conjugat:

am ascultat/apărut/pus/citit/hotărât
ai ascultat/apărut/pus/citit/hotărât
a ascultat/apărut/pus/citit/hotărât
m ascultat/apărut/pus/citit/hotărât
aţi ascultat/apărut/pus/citit/hotărât

Scanned with OKEN Scanner

au ascultat/apărut/pus/citit/hotărât

Când două verbe la perfectul compus sunt coordonate, auxiliarul trebuie repetat: *Am auzit şi am văzut.*

Mai-mult-ca-perfectul

Mai-mult-ca-perfectul exprimă o acţiune încheiată înaintea altei acţiuni trecute: *Terminasem lucrul când am hotărât să plec.* Este un timp de relaţie, folosit mai rar în vorbire, fiind perceput ca un timp livresc. Rareori apare ca un timp absolut: *Se deprinsese cu răul.* Este un timp sintetic alcătuit din radical + sufixul perfectului simplu + sufixul specific -se- + desinenţă. Desinenţele sunt aceleaşi ca la perfectul simplu, cu excepţia pers. I: *-m, -şi, -ϕ-ră-m, -ră-ţi, -ră-ϕ.* Desinenţa *-ră*, extinsă de la perfectul simplu, apare la mai mult ca perfect la formele de plural. Sunt folosite şi formele fără desinenţa *-ră-* (*noi zisesem, voi ziseseţi, ei zisese*), care sunt neliterare.

Modele de conjugare:

-a	**-ea**	**-e**	
apuc-**a**-se-**m**	văz-**u**-se-**m**	zi-se-se-**m**	cer-**u**-se-**m**
apuc-**a**-se-**şi**	văz-**u**-se-**şi**	zi-se-se-**şi**	cer-**u**-se-**şi**
apuc-**a**-se-**ϕ**	văz-**u**-se-**ϕ**	zi-se-se-**ϕ**	cer-**u**-se-**ϕ**
apuc-**a**-se-**ră-m**	văz-**u**-se-**ră-m**	zi-se-se-**ră-m**	cer-**u**-se-**ră-m**
apuc-**a**-se-**ră-ţi**	văz-**u**-se-**ră-ţi**	zi-se-se-**ră-ţi**	cer-**u**-se-**ră-ţi**
apuc-**a**-se-**ră-ϕ**	văz-**u**-se-**ră-ϕ**	zi-se-se-**ră-ϕ**	cer-**u**-se-**ră-ϕ**

-i	**-î**
auz-**i**-se-**m**	ur-**â**-se-**m**
auz-**i**-se-**şi**	ur-**â**-se-**şi**
auz-**i**-se-**ϕ**	ur-**â**-se-**ϕ**
auz-**i**-se-**ră-m**	ur-**â**-se-**ră-m**
auz-**i**-se-**ră-ţi**	ur-**â**-se-**ră-ţi**
auz-**i**-se-**ră-ϕ**	ur-**â**-se-**ră-ϕ**

Viitorul propriu-zis

Viitorul propriu-zis exprimă o acţiune care se petrece după momentul vorbirii: *Ne vom opri imediat.* Se foloseşte şi cu alte valori: valoarea modului imperativ: *Ve pleca acum!*, prezumtiv: *O şti ea ce are de făcut?*, valoarea de prezent al politeţei: *O să vă rog să aveţi*

Scanned with OKEN Scanner

răbdare, cu valoare de perfect: *George Enescu va muri departe de țară.*

Din punct de vedere formal, viitorul este un timp analitic, compus din formele de indicativ prezent ale verbului auxiliar *a vrea* + infinitivul scurt al verbului de conjugat:

voi lăuda / putea/merge / iubi / urî
vei lăuda /putea /merge / iubi / urî
va lăuda / putea/ merge / iubi / urî
vom lăuda / putea / merge / iubi / urî
veți lăuda / putea / merge / iubi / urî
vor lăuda / putea / merge / iubi / urî

„Viitorul imediat", folosit în limba vorbită, se exprimă printr-o construcție perifrastică: formele de prezent indicativ ale verbului auxiliar *a avea* + conjunctivul prezent al verbului de conjugat (*am să plec, ai să pleci, are să plece, avem să plecăm, aveți să plecați, au să plece*).

În limba vorbită se mai folosește un alt tip de viitor, cel alcătuit din auxiliarul invariabil *o* + conjunctivul prezent al verbului de conjugat (*o să aștept, o să aștepți, o să aștepte, o să așteptăm, o să așteptați, o să aștepte*).

Viitorul anterior

Viitorul anterior este un timp de relație care exprimă o acțiune care urmează să aibă loc după momentul vorbirii și înaintea altei acțiuni viitoare. Este un timp livresc, mai puțin folosit în vorbirea comună, fiind înlocuit prin diferite perifraze: *înainte de a..., după ce.*

Are forme compuse din viitorul auxiliarului *a fi* + participiul invariabil al verbului de conjugat:

voi fi lucrat / dispărut / ajuns / venit / coborât
vei fi lucrat / dispărut / ajuns / venit / coborât
va fi lucrat / dispărut / ajuns / venit / coborât
vom fi lucrat / dispărut / ajuns / venit / coborât
veți fi lucrat / dispărut / ajuns / venit / coborât
vor fi lucrat / dispărut / ajuns / venit / coborât

Prezentul conjunctiv

Prezentul conjunctiv exprimă, ca timp absolut, o acțiune care are sens de prezent sau viitor: *Tu să pleci acum, iar ea să plece mâine.* În subordonate se „modelează" după semnificația temporală a verbului

Scanned with OKEN Scanner

regent: *Te sfătuiesc să accepți propunerea făcută* (sens de prezent), *O să te sfătuiesc să accepți propunerea făcută* (sens de viitor), *Te-am sfătuit să accepți propunerea făcută* (sens de perfect).

Poate avea și valoare de imperativ: *Să vină aici mai repede!* În mod excepțional la pers. a II-a cu valoare de imperativ, conjunctivul se poate folosi fără conjuncția **să**: *Ieși imediat și vii când te chem eu!*

Prezentul conjunctiv este alcătuit din forme sintetice precedate de conjuncția **să** care este element constitutiv al verbului. Formele sintetice sunt omonime cu ale indicativului prezent, exceptând persoana a III-a singular și plural: *să aștept, să aștepți, să aștepte, să așteptăm, să așteptați, să aștepte.*

La persoana a III-a are aceleași desinențe cu persoana a III-a a indicativului prezent, dar inversate după categoriile de verbe: verbele în **-a, -î**: indicativ prezent **-ă** (*cântă, coboară*); conjunctiv prezent **-e** (*să cânte, să coboare*); verbele în **-ea, -e, -i**: indicativ prezent **-e** (*apare, merge, vine*); conjunctiv prezent **-ă** (*să apară, să meargă, să vină*).

Verbele de diferite conjugări cu radicalul terminat în **-i** semivocalic au desinența *-e* și la prezent indicativ și la prezent conjunctiv: *apropie-să apropie, suie-să suie, știe-să știe, scrie-să scrie*; au forme identice în **-ă** verbele *a oua, a ploua*: *să ouă, să plouă.* Variante admise în normă: *să mântuie – să mântuiască, să șovăie – să șovăiască, să învârtă – să învârtească, să țăcăne – să țăcănească.*

Anumite verbe pot fi folosite la prezent conjunctiv persoana a III-a singular și fără conjuncția **să**: *Fie ce-o fi!, Facă ce-o vrea! Trăiască liniștit! Treacă de la mine! Bată-l norocul!* (v. *supra*).

Perfectul conjunctiv

Perfectul conjunctiv redă, ca timp absolut, o acțiune trecută față de momentul vorbirii: *Să fi mâncat ceva înainte de plecare*; ca timp relativ redă o acțiune fie anterioară altei acțiuni: *Nu știu să fi trecut pe acolo*, fie simultană: *Să fi fost acolo, nu se întâmpla ce s-a întâmplat*, fie posterioară: *Până să fi mers acolo, trebuia să telefoneze.*

Perfectul conjunctiv este un timp compus, cu o structură invariabilă după persoană și număr, alcătuită din forma *să fi* + participiul invariabil al verbului de conjugat. Omonimia formelor se rezolvă prin pronumele personal: *eu să fi alergat, tu să fi alergat, el/ea să fi alergat, noi să fi alergat, voi să fi alergat, ei/ele să fi alergat* (*părut, început, zis, iubit, coborât*).

Scanned with OKEN Scanner

Prezentul condițional

Prezentul condițional exprimă o acțiune realizabilă în prezent sau în viitor, când are valoare absolută: *Aș lucra cu plăcere, dacă ar fi condiții mai bune*; *Dacă m-ai invita, aș veni și eu.*

Când are valoare relativă, prezentul condițional exprimă acțiuni simultane: *A lăsat să se înțeleagă că ar accepta oferta* sau posterioare acțiunii din regentă: *A anunțat că ar putea participa și el.*

Este un timp compus din auxiliarul verbului *a avea* (*aș, ai, ar, am, ați, ar*) + infinitivul prezent al verbului de conjugat: *aș cânta, ai cânta, ar cânta, am cânta, ați cânta, ar cânta* (*vedea, alege, veni, doborî*).

Se poate folosi și cu forme inverse, în care auxiliarul este postpus, iar infinitivul apare antepus, în vechea sa formă lungă, atunci când între ele nu se interpune un pronume neaccentuat: *dar(e)-aș, venire-ai, dormire-ar*; când între auxiliar și infinitiv se intercalează un pronume neaccentuat, infinitivul va fi la forma scurtă, cea obișnuită: *mânca-l-ar, lovi-o-ar, vedea-l-aș.*

Prezentul condițional-prezumtiv, folosit în vorbirea indirectă, este alcătuit din prezentul condițional al verbului auxiliar *a fi* + gerunziul verbului de conjugat: *aș fi cântând, ai fi cântând, ar fi cântând, am fi cântând, ați fi cântând, ar fi cântând* (*părând, mergând, ieșind, coborând*).

Perfectul condițional

Perfectul condițional exprimă o acțiune trecută (*Aș fi participat și eu*) sau una simultană momentului vorbirii, în formele de politețe (*Aș fi dorit să vă atrag atenția*). Este un timp analitic, format din prezentul condițional al verbului auxiliar *a fi* + participiul invariabil al verbului de conjugat: *aș fi cântat, ai fi cântat, ar fi cântat, am fi cântat, ați fi cântat, ar fi cântat* (*apărut, priceput, iubit, doborât*).

Prezentul prezumtiv

Prezentul prezumtiv exprimă, când are valoare absolută, o atitudine simultană cu momentul vorbirii (*Va fi intuind el ceva*), o acțiune viitoare (*Mâine dimineață va fi circulând autobuzul?*) sau o acțiune situată imprecis în timp (*Va fi citind cu regularitate presa*); ca verb relativ, poate exprima acțiuni simultane sau posterioare față de regentă, care poate fi la trecut: *Eram convinsă că va fi știind ce are de făcut.*

Scanned with OKEN Scanner

Prezentul prezumtiv este un timp compus din formele de viitor indicativ ale verbului auxiliar *a fi* + gerunziul verbului de conjugat:

voi (oi) fi umblând / apărând / pricepând / iubind / doborând
vei (ăi) fi umblând / apărând / pricepând / iubind / doborând
va (o) fi umblând / apărând / pricepând / iubind / doborând
vom (om) fi umblând / apărând / pricepând / iubind / doborând
veți (ăți) fi umblând / apărând / pricepând / iubind / doborând
vor (or) fi umblând / apărând / pricepând / iubind / doborând

Perfectul prezumtiv

Perfectul prezumtiv cu valoare absolută indică o acțiune trecută (*O fi aflat el ceva*). Cu valoare relativă exprimă tot o acțiune trecută și situată anterior (*Nu știa dacă o fi reușit*), simultan (*L-a auzit când o fi strigat*) sau posterior (*I-a prescris un tratament care îi va fi ajutat*) față de acțiunea din regentă.

Ca formă este un timp compus din formele de viitor indicativ ale verbului auxiliar *a fi* + participiul invariabil al verbului de conjugat:

voi (oi) fi cântat / apărut / priceput / iubit / doborât
vei (ăi) fi cântat / apărut / priceput / iubit / doborât
va (o) fi cântat / apărut /priceput / iubit / doborât
vom (om) fi cântat / apărut / priceput / iubit / doborât
veți (ăți) fi cântat / apărut / priceput / iubit / doborât
vor (or) fi cântat / apărut / priceput / iubit / doborât

Prezentul infinitiv

Prezentul infinitiv exprimă o acțiune nesituată precis în timp (*A munci este o plăcere*). Poate avea valoare de imperativ (*A se agita înainte de folosire!*). În propozițiile subordonate preia valoarea temporală a verbului regent: o acțiune trecută (*A început a lăcrima*) sau una viitoare (*O să învețe a asculta*).

Prezentul infinitiv are o formă simplă. Conține prepoziția **a** + radicalul verbului + sufixele de infinitiv (**-a, -ea, -e, -i, -î**) ale celor patru conjugări: *a arăta, a plăcea, a depune, a iubi, a urî.*

Infinitivul lung, rar folosit (doar în formele inversate ale condiționalului: *venire-ai, ascultare-aș*), se formează prin adăugarea terminației **-re** la forma scurtă a infinitivului: *cânta-cântare, plăcea-plăcere, duce-ducere, iubi-iubire, hotărî-hotărâre.*

Scanned with OKEN Scanner

Prezentul infinitiv-prezumtivului, foarte rar întâlnit, se formează din prezentul infinitiv al verbului auxiliar *a fi* + gerunziul verbului de conjugat: *a fi cântând* (*părând*, *trecând*, *iubind*, *coborând*).

Perfectul infinitiv

Perfectul infinitiv exprimă o acțiune trecută, de regulă anterioară celei din regentă (*Gestul de a fi sfidat juriul nu a fost trecut cu vederea*), dar poate exprima și o acțiune trecută posterioară (*Înainte de a fi sunat tu, ea avea bagajul făcut*). Este un timp rar folosit, compus din prezentul indicativ al auxiliarului *a fi* + participiul verbului de conjugat, precedat întotdeauna de prepoziția **a**: *a fi cântat* (*părut*, *început*, *venit*, *hotărât*).

2.5.3.4. Persoana

Persoana este categoria gramaticală nespecifică verbului, care indică, prin forma verbului și prin pronumele care însoțește verbul, dacă subiectul este cel care vorbește (*Eu învăț*), cel cu care se vorbește (*Tu înveți*) sau despre cel care se vorbește (*El învață*). Persoana se manifestă la verb numai în cadrul modurilor personale (indicativ, conjunctiv, condițional și imperativ).

Persoana se exprimă prin desinențe atașate la rădăcini sau la teme verbale simple (*cânt-ă*, *cânt-a-se-m*), iar în formele modale și temporale compuse, ca și la toate formele diatezei pasive, se exprimă prin formele variabile ale verbelor auxiliare (*am*, *ai*, *a*, *am*, *ați*, *au* + participiul, pentru perfectul compus; *voi*, *vei*, *va*, *vom*, *veți*, *vor* + infinitivul, pentru viitor; *aș*, *ai*, *ar*, *am*, *ați*, *ar* + infinitivul, pentru condițional).

După posibilitatea formală de a exprima diferite persoane, verbele se clasifică în verbe **pluripersonale** (majoritatea), care au forme pentru toate persoanele (*a cânta*, *a scrie*, *a munci*) și verbe **unipersonale** după formă și **impersonale** prin conținut, care au numai persoana a III-a singular sau plural (*a ploua*, *a ninge*, *a fulgera*, *a tuna*, *a consta*, *a se cuveni*, *a adulmeca*, *a cotcodăci*, *a guița*, *a lătra*, *a mieuna*, *a mârâi*, *a ateriza*, *a bubui*, *a coincide*, *a curge*, *a apune*, *a izvorî* etc.).

Între aceste clase de verbe se produc treceri în ambele sensuri. Sunt verbe personale folosite cu sens impersonal (cf. *îmi place să...* cu *el îmi place*, *ea rămâne acasă* cu *rămâne să mai vedem*) așa cum există și verbe unipersonale după formă și impersonale prin conținut

Scanned with OKEN Scanner

care se folosesc, mai ales cu sensuri figurate, ca verbe pluripersonale: *El tună şi fulgeră toată ziua, Ce tot mârâi acolo?*

De cele mai multe ori persoana gramaticală coincide cu persoana reală. Sunt situaţii, acceptate de norma literară, când forma de pers. a II-a sg. sau a III-a sg. se poate folosi în locul tuturor persoanelor: *Unde dai şi unde crapă*; *Se vorbeşte cam mult.*

2.5.3.5. Numărul

Numărul se exprimă solidar cu persoana, prin desinenţe, iar la modul participiu împreună cu genul (şi cazul). Cel mai adesea numărul gramatical este identic cu cel real, cu unele „abateri" stilistice, precum folosirea pers. I plural cu valoare de singular: „pluralul autorului" (*Vom urmări în acest studiu..., Ne propunem să înfăţişăm în cele ce urmează...)*, „pluralul autorităţii/maiestăţii" (*Noi, Mircea Voievod poruncim...*), „pluralul modestiei" (*Noi, primarul comunei, anunţăm...)*, „pluralul politeţii" (*Sunteţi persoana pe care o respect cel mai mult*), „pluralul ironic" (*Să fim serioşi!*) etc.

Pentru a exprima semnificaţia „generic" („orice", „toată lumea"), se folosesc mai ales formele de persoana a II-a (*Ai carte, ai parte, Ai crede că l-a înghiţit pământul*) şi formele de persoana a III-a (*Orice naş îşi are naşul, Cine împarte parte-şi face*).

2.5.3.6. Genul

În flexiunea verbului, categoria gramaticală de gen se exprimă numai în cadrul modului participiu, împreună cu categoria de număr.

Participiul variabil are forma unui adjectiv cu patru forme: una pentru masculin şi neutru singular cu desinenţa zero, alta pentru feminin singular, cu desinenţa **-a**, o formă pentru masculin plural cu desinenţa **-i** asilabic, cealaltă pentru feminin şi neutru plural cu desinenţa **-e**.

Participiul invariabil, din forme modale şi temporale analitice, nu va exprima, firește, categoria gramaticală de gen.

2.5.4. *Funcţiile sintactice ale verbului*

Verbele autonome şi locuţiunile verbale la moduri predicative îndeplinesc funcţia de predicat verbal (*Omul munceşte*), predicat nominal (*Omul este inteligent*).

Scanned with OKEN Scanner

La moduri nepredicative: subiect (*E lesne a învăța/de învățat*; *Se aude tunând*), nume predicativ (*A călători înseamnă a te bucura*; *Este de neimaginat cât de bine se descurcă*; *Este liniştită şi odihnită*), predicativ suplimentar (*Ea vine zâmbind*), atribut (*Plăcerea de a cânta*; *Acestea sunt sfaturi de urmat*), complement direct (*Nu poate sta pe loc*; *Ştie a se stăpâni*; *Avem de învățat*; *Aud şuşotindu-se*), complement indirect (*Se temea a merge noaptea*; *Se săturase de umblat/umblând*), complement circumstanțial (*Plecând, a lăsat lucrurile neterminate*; *Am întâlnit-o înainte de a lua trenul*; *S-a dus la pescuit*), predicat (*A se păstra la rece!*; *De rezolvat urgent!*).

2.5.5. *Verbe cu flexiune neregulată. Modele de conjugare*

Verbele cu flexiune neregulată sunt verbele care au structură izolată în cadrul sistemului verbal, neregularitățile producându-se în puncte diferite ale formei verbale (în radical sau la afixe). Deşi sunt puține la număr: *a fi*, *a avea*, *a vrea*, *a da*, *a lua*, *a sta*, *a şti*, *a bea*, *a mânca*, *a usca*, sunt foarte des folosite în vorbire. Dintre toate *a fi* este cel mai neregulat verb, având cinci teme în cursul flexiunii. La celelalte verbe gradul de neregularitate este diferit, pornindu-se de la modificarea totală a radicalului, când rezultă forme supletive (v. *f-*, *fi-*, *fos-*, *est-*, *eşt-*, *sunt-*, *er-* de la verbul *a fi* sau *ar-*, *av-*, *aib-* de la verbul *a avea*; *ia-*, *ie-*, *lu-* de la verbul *a lua*) şi până la neregularități produse în structura sau în selectarea afixelor (v. verbul *a şti* care are sufixul *-u-* la perfect şi participiu în loc de *-i-*: *ştiui...*, *ştiut* etc.).

Prezentăm formele neregulate ale acestor verbe:

Verbul **a fi**:

Indicativ prezent: *eu sunt, tu eşti, el/ea este, noi suntem, voi sunteți, ei/ele sunt.*

Imperfect: *eu eram, tu erai, el/ea era, noi eram, voi erați, ei/ele erau.*

Perfect simplu: *eu fui/fusei, tu fuşi/fuseşi, el/ea fu/fuse, noi furăm/fuserăm, voi furăți/fuserăți, ei fură/fuseră.*

Perfect compus: *eu am fost, tu ai fost, el/ea a fost, noi am fost, voi ați fost, ei/ele au fost.*

Mai-mult-ca-perfect: *eu fusesem, tu fuseseşi, el/ea fusese, noi fuseserăm, voi fuseserăți, ei fuseseră.*

Viitor I: *eu voi fi, tu vei fi, el/ea va fi, noi vom fi, voi veți fi, ei/ele vor fi.*

Scanned with OKEN Scanner

Viitor II (anterior): *eu voi fi fost, tu vei fi fost, el/ea va fi fost, noi vom fi fost, voi veți fi fost, ei/ele vor fi fost.*

Conjunctiv prezent: *eu să fiu, tu să fii, el/ea să fie, noi să fim, voi să fiți, ei/ele să fie.*

Conjunctiv perfect: *eu să fi fost, tu să fi fost, el/ea să fi fost, noi să fi fost, voi să fi fost, ei/ele să fi fost.*

Condițional prezent: *eu aș fi, tu ai fi, el/ea ar fi, noi am fi, voi ați fi, ei/ele ar fi.*

Condițional perfect: *eu aș fi fost, tu ai fi fost, el/ea ar fi fost, noi am fi fost, voi ați fi fost, ei/ele ar fi fost.*

Imperativ pozitiv: *fii!, fiți!*

Imperativ negativ: *nu fi!, nu fiți!*

Infinitiv prezent: *a fi.*

Infinitiv perfect: *a fi fost.*

Gerunziu: *fiind.*

Participiu: *fost, fostă; foşti, foste.*

Supin: *de fost.*

Verbul **a avea**:

Indicativ prezent: *eu am, tu ai, el/ea are, noi avem, voi aveți, ei/ele au.*

Imperfect: *eu aveam, tu aveai, el/ea avea, noi aveam, voi aveați, ei/ele aveau.*

Perfect simplu: *eu avui/avusei, tu avuşi/avuseşi, el/ea avu/avuse, noi avurăm/ avuserăm, voi avurăți/avuserăți, ei avură/avuseră.*

Perfect compus: *eu am avut, tu ai avut, el/ea a avut, noi am avut, voi ați avut, ei/ele au avut.*

Mai-mul-ca-perfect: *eu avusesem, tu avuseseşi, el/ea avusese, noi avuseserăm, voi avuseserăți, ei/ele avuseseră.*

Viitor I: *eu voi avea, tu vei avea, el/ea va avea, noi vom avea, voi veți avea, ei/ele vor avea.*

Viitor II (anterior): *eu voi fi avut, tu vei fi avut, el/ea va fi avut, noi vom fi avut, voi veți fi avut, ei/ele vor fi avut.*

Conjunctiv prezent: *eu să am, tu să ai, el/ea să aibă, noi să avem, voi să aveți, ei/ele să aibă.*

Conjunctiv perfect: *eu să fi avut, tu să fi avut, el/ea să fi avut, noi să fi avut, voi să fi avut, ei/ele să fi avut.*

Scanned with OKEN Scanner

Condiţional prezent: *eu aş avea, tu ai avea, el/ea ar avea, noi am avea, voi aţi avea, ei/ele ar avea.*

Condiţional perfect: *eu aş fi avut, tu ai fi avut, el/ea ar fi avut, noi am fi avut, voi aţi fi avut, ei/ele ar fi avut.*

Imperativ pozitiv: *ai!, aveţi!*

Imperativ negativ: *nu avea!, nu aveţi!*

Infinitiv prezent: *a avea.*

Infinitiv perfect: *a fi avut.*

Gerunziu: *având.*

Participiu: *avut, avută; avuţi, avute.*

Supin: *de avu.t*

Verbul **a vrea**:

Indicativ prezent: *eu vreau, tu vrei, el/ea vrea, noi vrem, voi vreţi, ei/ele vor.*

Imperfect: *eu vream, tu vreai, el/ea vrea, noi vream, voi vreaţi, ei/ele vreau.*

Perfect simplu: *eu vrui/vrusei, tu vruşi/vruseşi, el/ea vru/vruse, noi vrurăm/ vruserăm, voi vrurăţi/vruserăţi, ei vrură/vruseră.*

Perfect compus: *eu am vrut, tu ai vrut, el/ea a vrut, noi am vrut, voi aţi vrut, ei/ele au vrut.*

Mai-mult-ca-perfect: *eu vrusesem, tu vruseseşi, el/ea vrusese, noi vruseserăm, voi vruseserăţi, ei/ele vruseseră.*

Viitor I: *eu voi vrea, tu vei vrea, el/ea va vrea, noi vom vrea, voi veţi vrea, ei/ele vor vrea.*

Viitor II (anterior): *eu voi fi vrut, tu vei fi vrut, el/ea va fi vrut, noi vom fi vrut, voi veţi fi vrut, ei/ele vor fi vrut.*

Conjunctiv prezent: *eu să vreau, tu să vrei, el/ea să vrea, noi să vrem, voi să vreţi, ei/ele să vrea.*

Conjunctiv perfect: *eu să fi vrut, tu să fi vrut, el/ea să fi vrut, noi să fi vrut, voi să fi vrut, ei/ele să fi vrut.*

Condiţional prezent: *eu aş vrea, tu ai vrea, el/ea ar vrea, noi am vrea, voi aţi vrea, ei/ele ar vrea.*

Condiţional perfect: *eu aş fi vrut, tu ai fi vrut, el/ea ar fi vrut, noi am fi vrut, voi aţi fi vrut, ei/ele ar fi vrut.*

Imperativ pozitiv şi negativ: –

Infinitiv prezent: *a vrea.*

Infinitiv perfect: *a fi vrut.*

Gerunziu: *vrând.*

Scanned with OKEN Scanner

Participiu: *vrut, vrută; vruți, vrute.*
Supin: *de vrut.*
Observație: Formele „comprimate" ale verbului *a avea*: *am, ai, a; am, ați, au* sunt ale auxiliarului de perfect compus (în combinație cu participiul invariabil al verbului autonom), iar formele *aș, ai, ar; am, ați, ar*, aparținând aceluiași verb, sunt ale auxiliarului de condițional-optativ (în combinație cu infinitivul scurt al verbului autonom). Formele „comprimate" ale verbului *a vrea*: *voi, vei, va; vom, veți, vor* sunt ale auxiliarului de viitor I și viitor II (anterior).

Verbul **a da**:

Indicativ prezent: *eu dau, tu dai, el/ea dă, noi dăm, voi dați, ei/ele dau.*
Imperfect: *eu dădeam, tu dădeai, el/ea dădea, noi dădeam, voi dădeați, ei/ele dădeau.*
Perfect simplu: *eu dădui, tu dăduși, el/ea dădu, noi dădurăm, voi dădurăți, ei/ele dădură.*
Mai-mult-ca-perfect: *eu dădusem, tu dăduseși, el/ea dăduse, noi dăduserăm, voi dăduserăți, ei/ele dăduseră.*
Conjunctiv prezent: *eu să dau, tu să dai, el/ea să dea, noi să dăm, voi să dați, ei/ele să dea.*
Imperativ pozitiv: *dă!, dați!*
Imperativ negativ: *nu da!, nu dați!*
Gerunziu: *dând.*
Participiu: *dat, dată; dați, date.*
Supin: *de dat.*

Verbul **a sta**:

Indicativ prezent: *eu stau, tu stai, el/ea stă, noi stăm, voi stați, ei/ele stau.*
Imperfect: *eu stăteam/stam, tu stăteai/stai, el/ea stătea/sta, noi stăteam/stam, voi stăteați/stați, ei/ele stăteau/stau.*
Perfect simplu: *eu stătui, tu stătuși, el/ea stătu, noi stăturăm, voi stăturăți, ei/ele stătură.*
Mai-mult-ca-perfectul: *eu stătusem, tu stătuseși, el/ea stătuse, noi stătuserăm, voi stătuserăți, ei/ele stătuseră.*
Conjunctiv prezent: *eu să stau, tu să stai, el/ea să stea, noi să stăm, voi să stați, ei/ele să stea.*

Scanned with OKEN Scanner

Imperativ pozitiv: *stai! staţi!*
Imperativ negativ: *nu sta! nu staţi!*
Infinitiv prezent: *a sta.*
Gerunziu: *stând.*
Participiu: *stat* (cu valoare verbală)/*stătut* (cu valoare adjectivală).
Supin: *de stat.*

Verbul **a lua**:

Indicativ prezent: *eu iau, tu iei, el/ea ia, noi luăm, voi luaţi, ei/ele iau.*
Imperfect: *eu luam, tu luai, el/ea lua, noi luam, voi luaţi, ei/ele luau.*
Perfect simplu: *eu luai, tu luaşi, el/ea luă, noi luarăm, voi luarăţi, ei/ele luară.*
Mai-mult-ca-perfect: *eu luasem, tu luaseşi, el/ea luase, noi luaserăm, voi luaserăţi, ei/ele luaseră.*
Imperativ pozitiv: *ia!, luaţi!*
Imperativ negativ: *nu lua!, nu luaţi!*
Gerunziu: *luând.*
Participiu: *luat, luată; luaţi, luate.*
Supin: *de luat.*

Verbul **a bea**:

Indicativ prezent: *eu beau, tu bei, el/ea bea, noi bem, voi beţi, ei/ele beau.*
Imperfect: *eu beam, tu beai, el/ea bea, noi beam, voi beaţi, ei/ele beau.*
Perfect simplu:*eu băui, tu băuşi, el/ea bău, noi băurăm, voi băurăţi, ei/ele băură.*
Mai-mult-ca-perfect: *eu băusem, tu băuseşi, el/ea băuse, noi băuserăm, voi băuserăţi, ei/ele băuseră.*
Conjunctiv prezent: *eu să beau, tu să bei, el/ea să bea, noi să bem, voi să beţi, ei/ele să bea.*
Gerunziu: *bând.*
Participiu: *băut, băută; băuţi, băute.*
Supin: *de băut.*

Scanned with OKEN Scanner

Verbul **a mânca**:

Indicativ prezent: *eu mănânc, tu mănânci, el/ea mănâncă, noi mâncăm, voi mâncați, ei/ele mănâncă.*

Conjunctiv prezent: *eu să mănânc, tu să mănânci, el/ea să mănânce, noi să mâncăm, voi să mâncați, ei/ele să mănânce.*

Imperativ pozitiv: *mănâncă!, mâncați!*

Verbul **a usca**:

Indicativ prezent: *eu usuc, tu usuci, el/ea usucă, noi uscăm, voi uscați, ei/ele usucă.*

Conjunctiv prezent: *eu să usuc, tu să usuci, el/ea să usuce, noi să uscăm, voi să uscați, ei/ele să usuce.*

Imperativ pozitiv: *usucă!, uscați!*

Observație: Lista verbelor neregulate se mărește dacă se iau în calcul și derivatele cu prefixe de la unele dintre acestea: *a reda, a preda; a consta; a prelua, a relua.*

Verbe defective

Verbe defective sunt acele verbe care au o conjugare incompletă, adică nu pot fi folosite pentru unele valori din paradigmă. Caracterul defectiv se manifestă în grade diferite. De exemplu, verbele vechi și populare *va* și *a păsa* „a merge" se folosesc numai la prezent indicativ în expresia *mai va*, primul, și numai la imperativ în forma *pasă/pas!*, al doilea.

Sunt verbe neologice care nu și-au creat forme de timpuri trecute sau de gerunziu: *a accede, a concede, a converge, a desfide, a diverge, a divide, a inflige, a transcende*; verbul vechi *a rage* nu are participiu; verbele *a vrea* și *a putea* nu admit nicio formă de imperativ; verbele *a detraca, a radiofica* nu au forme de prezent indicativ și conjunctiv.

2.5.6. *Raportul verbului cu alte clase lexico-gramaticale*

Verbul este o clasă extrem de productivă care își îmbogățește în permanență inventarul atât prin formații neologice, cât și prin creații interne de formare a cuvintelor.

Transferul altor părți de vorbire în clasa verbelor se realizează prin derivare cu sufixe și prin compunere. Astfel, sufixul lexical *-iza,*

Scanned with OKEN Scanner

ataşat unor baze adjectivale sau substantivale, dă naştere unor formaţii verbale ca: *a ambiguiza, a abstractiza, a cosmetiza, a citadiniza, a croniciza, a culpabiliza, a globaliza, a minimaliza, a optimiza; a computeriza, a contoriza, a disponibiliza, a victimiza*; sufixul *-(i)ona*, ataşat unor baze substantivale, formează verbe precum: *a creiona, a ocaziona, a inscripţiona, a frecţiona/fricţiona, a atenţiona, staţiona, perchezitiona, soluţiona*; sufixul vechi şi neproductiv *-ui* din verbe ca: *a dăltui, a zimţui, a pietrui, a drămălui, a drăcui, a tăgădui, a trebălui, a jelui, preţui, a mirui, a vieţui*, cunoaşte o revigorare în verbe neologice ca: *a retribui, a restitui, a substitui, a aflui, a bipui, a sms-ui, a zipui; a drinkui, a ţepui, a şmenui*; sufixul *-âi*, ataşat unor formaţii onomatopeice, creează verbe ca: *a bâzâi, a fâlfâi, a mârâi, a scârţâi, a vâjâi* etc.

Prin procedeul compunerii se obţin formaţii cu structura adverb + verb: *a binecuvânta, a binemerita, a binevoi, a binedispune, a prostdispune* sau cu diferite prefixoide: *autoanaliza, autodota, autoguverna, autoproclama, autodenunţa, autosesiza, autointitula; telemediatiza, telefotografia, telecomanda, teleimprima, radioactualiza, radiotelegrafia, supraalimenta, supraevalua, supraestima, supraordona, suprasolicita, superviza, superpune* etc.

Verbul trece în alte clase lexico-gramaticale prin derivare progresivă sau prin derivare regresivă, prin compunere sau prin conversiune.

Prin derivare progresivă, cu sufixe, se pot forma substantive, adjective, adverbe, pornindu-se de la baze verbale. Sufixele se ataşează cu precădere bazelor infinitivale: *cântare, crezare; vedere, citire, posomorâre; cheltuială, mântuială; greşeală, toropeală; dorinţă, căinţă, voinţă; săritură, apucătură, încurcătură; adăpătoare, vânătoare, secerătoare, învăţătoare, muncitoare, educatoare; suiş, treieriş, urdiniş; urcuş, frecuş, alunecuş; lucrător, distribuitor, învăţător; traficant, manipulant, speculant* etc., dar sunt situaţii când sufixul selectează numai baze participiale: *strânsură, răsură, arsură, friptură, fiertură, spărtură, ruptură, sperietură* etc.

Alte sufixe convertesc verbul în adjectiv: *credincios, urâcios, sfios, supărăcios; iubăreţ, vorbăreţ, descurcăreţ; remarcabil, utilizabil, influenţabil, criticabil* etc., iar altele, destul de puţine, îl convertesc în adverb de mod: *târâş, chiorâş*.

Prin derivare regresivă se formează de la baze verbale substantive neutre sau feminine: *cânt, alint, greş, plac, suspin, tremur, văz, auz; rugă, teamă, ură, pârâ, lipsă, speculă* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Conversiunea verbului priveşte doar formele modale nepersonale ale acestuia: infinitivul lung, participiul, gerunziul şi supinul. Transferul verbelor în clasa substantivelor s-a realizat integral la formele infinitivului lung, dispărut ulterior din tabloul flexiunii verbale: *cântare*, *durere*, *trecere*, *culegere*, *alegere*, *pornire*, parţial, la formele supinului: *cântat*, *durut*, *trecut*, *cules*, *ales*, *pornit*, *coborât* şi izolat la formele de gerunziu: *un intrând*, *intrândul*, *un suferind*, *suferindul*, *suferinzii*.

Prin conversiune verbul se adjectivizează prin formele participiului, manifestând flexiune de tip adjectival: *student pregătit-studentă pregătită*; *studentei pregătite*, *studenţilor pregătiţi*; *câmp ars-câmpie arsă*; *câmpurilor/câmpiilor arse* etc.

Transferul verbului în clasa morfologică a adverbului este legat de formele predicative *poate* şi *trebuie*. *Poate* este adverb când selectează conjuncţia *că (Poate că va veni)* sau când se asociază unui verb la conjunctiv perfect (*Poate să fi aşteptat mai mult*), *poate* păstrează sensul de posibilitate, probabilitate, funcţionând ca adverb. Forma *trebuie* poate fi luată drept adverb când este urmată de un verb la conjunctiv perfect, sau când selectează conjuncţia *că* şi dobândeşte semnificaţia de posibilitate, probabilitate (*Trebuie să fi fost plecat de acasă*, *Trebuie că e supărat de nu mai dă pe la noi*).

Numeroase interjecţii onomatopeice stau la baza unor forme verbale derivate: *a bâzâi*, *a fâşâi*, *a gâlgâi*, *a scârţâi*, *a grohăi*, *a ronţăi*, *a pocni*, *a bufni*, *a trosni* etc. unele interjecţii de adresare (numai interjecţiile tranzitive) pot primi afixe verbale: *haidem*, *haideţi*, altele pot primi anumite clitice: *iat-o*, *iată-l*, *iacătă-l*, *naţ-ţi-l* etc.

Scanned with OKEN Scanner

3. PĂRȚILE DE VORBIRE NEFLEXIBILE

3.1. Adverbul

Adverbul este partea de vorbire neflexibilă, profund eterogenă, care arată caracteristica unei acțiuni, stări sau însușiri, ori circumstanța în care se realizează o acțiune.

Spre deosebire de alte părți de vorbire neflexibile (prepoziție, conjuncție, interjecție), unele adverbe cunosc categoria gramaticală a intensității, care se realizează perifrastic (folosindu-se tot anumite adverbe cu valoare de cuvinte ajutătoare) și nu reprezintă un criteriu flexionar propriu-zis.

Adverbul apare întotdeauna în calitate de determinant față de un element regent, el nefiind o parte de vorbire independentă. Astfel, adverbul poate determina un verb (*Cântă frumos*, *Merge pe jos*, *Vine acum*, *Pleacă acolo*), un adjectiv (*Este așa de frumoasă*, *E profund afectat de cele întâmplate)* sau un alt adverb (*Vorbește cam mult*, *E cam greu să știi totul*), îndeplinind pe lângă aceste părți de vorbire funcția de complement circumstanțial.

Adverbul poate apărea și în grupul nominal, determinând un substantiv (*locul de aici*), un pronume (*acela de acolo*) sau un numeral (*primul de sus*), pe lângă care îndeplinește funcția sintactică de atribut.

Adverbul se apropie, prin anumite caracteristici sintactice sau funcționale, de prepoziții sau de conjuncții. De exemplu, la adverbe ca: *înapoi*, *înainte*, *deasupra*, *dedesubt*, *în față* etc., deosebirea dintre cele două clase (adverb și prepoziție) este legată de formă și de comportamentul sintactic. După prepoziție trebuie să urmeze obligatoriu termenul asociat, termen care lipsește în cazul adverbului: *În fața lor nu era nimeni* și *În față nu era nimeni*; *Deasupra lor era doar cerul* și *Deasupra era doar cerul*. De obicei prepozițiile, la nivelul structurii interne, se deosebesc de adverbe prin anumite particule: *-a*, *-l (înaintea*, *în fața*, *îndărătul*, *dedesubtul)*, dar sunt și situații când formele sunt identice (ex. *deasupra*).

În situațiile în care termenul asociat nu se exprimă, anumite prepoziții se comportă ca adverbele și doar contextul ne ajută la

Scanned with OKEN Scanner

identificarea corectă: *Bei ceaiul cu zahăr sau fără?*, *Acum sunt ocupat, vorbim după*, *Totdeauna votează pentru*.

Adverbele: *asemenea*, *aidoma*, *contrar*, *conform*, *potrivit*, *referitor* se apropie de prepoziţii, întrucât impun determinativului un anumit caz sau o anumită prepoziţie: *Gândeşte aidoma colegilor săi*, *Acţionează conform (cu) planului (cu planul)*.

Unele adverbe relative, desemantizate, pot deveni conjuncţii: *Când ai o fire atât de sensibilă, nu poţi privi lucrurile cu detaşare*; *Cum ai ajuns tu, a început să plouă*, *Unde a insistat atâta, a obţinut ceea ce şi-a dorit*.

3.1.1. *Clasificarea adverbelor*

Se realizează după **origine**, după **structură** şi după **înţeles**.

După **origine**, adverbele se clasifică în adverbe **primare** (moştenite sau împrumutate) care au statut adverbial incontestabil. Sunt adverbe neanalizabile, monomorfematice, constituind nucleul clasei: *aşa*, *abia*, *agale*, *aici*, *aidoma*, *aiurea*, *apoi*, *azi*, *ba*, *bine*, *cam*, *când*, *cât*, *chiar*, *cum*, *da*, *doar*, *foarte*, *ieri*, *lesne*, *mai*, *măcar*, *mereu*, *mâine*, *nicăieri*, *nu*, *oare*, *pre*, *sus*, *tocmai*, *unde* etc., şi adverbe provenite, prin conversiune, din alte părţi de vorbire: din adjective: *atent*, *corect*, *frumos*, *îngrijit (Lucrează atent/corect...)*, din participii cu valoare adjectivală: *încântat*, *încruntat*, *învolburat*, *răspicat (Priveşte încruntat)*; din substantive care denumesc anotimpuri, zilele săptămânii, momente ale zilei, folosite la singular sau plural, articulate sau nearticulate, când devin adverbe de timp: *Seara citim până târziu*, *Duminica ieşim din oraş*, *Duminică merg la părinţi*, *Vara mergem la mare*, *Iernile şi le petrecea la ţară*. În forma articulată la plural, ele rămân substantive folosite cu sens iterativ.

Substantivele nearticulate: *buştean*, *burduf*, *bocnă*, *covrig*, *cobză*, *ciorchine*, *cuc*, *foc*, *grămadă*, *glonţ*, *lulea*, *ochi*, *puşcă*, *strună*, *tun*, folosite invariabil pe lângă verbe sau adjective, capătă valoare de adverbe de mod: *Doarme buştean*, *A ieşit glonţ*, *S-a supărat foc*; *Singur cuc*, *Îngheţat tun*, *Îndrăgostit lulea*. Devin adverbe pronumele *ce*, *cât* când determină un verb (*A plâns ce/cât a plâns şi apoi s-a liniştit*), un adjectiv (*Ce frumoasă s-a făcut!*) sau un adverb (*Ce mult s-a bucurat!*, *Cât de bine îmi pare!*).

Prin derivare cu ajutorul sufixelor se pot forma adverbe pornind de la verbe: *chiorâş*, *târâş*; de la substantive: *pieptiş*, *cruciş*, *copăcel*, *frăţeşte*, *bărbăteşte*, *omeneşte*, *prieteneşte*, *voiniceşte*; de la adjective:

Scanned with OKEN Scanner

lungiş, *morţiş*, *realmente*, *finalmente*, *completamente*, *totalmente*; de la adverbe: *binişor*.

Prin schimbarea valorii gramaticale, adverbele pot trece, la rândul lor, în altă parte de vorbire. Astfel, prin articulare enclitică sau proclitică sau prin antepunerea unui adjectiv, adverbele se substantivizează: *binele*, *un bine*, *acel bine*, *răul*, *un rău*, *acel rău*.

Numeroase adverbe şi locuţiuni adverbiale devin, printr-o aparentă articulare, prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu genitivul: *împotrivă-împotriva*, *împrejur-împrejurul*, *îndărăt-îndărătul*, *înapoi-înapoia*, *înainte-înaintea*, *în faţă-în faţa*, *în jur-în jurul*, *în mijloc-în mijlocul*, *în spate-în spatele*.

Câteva adverbe pot deveni adjective invariabile, dacă au regent un substantiv: *aşa*, *asemenea*, *aievea*, *aiurea*, *alene*, *anume*, *bine*, *gata*, *repede* (*Vis aievea*, *Asemenea oameni*, *O doamnă bine*). Adverbul *jos* devine adjectiv când determină substantive: *Temperaturi joase*.

Adverbele relative, prin desemantizare, devin conjuncţii: *cum* („imediat ce"): *Cum a aflat răspunsul, a şi plecat*; *unde* („fiindcă, deoarece"): *Unde nu-şi pregătise discursul, nu a mai participat la conferinţă*; *când* („dacă"): *M-aş supăra când aş afla că tu l-ai pârât* (v. *supra*).

După **structură**, adverbele se clasifică în **adverbe simple**, **adverbe compuse** şi **locuţiuni adverbiale**.

Adverbele simple cuprind atât adverbele neanalizabile (*acum*, *aici*, *azi*, *atunci*, *ieri*, *mâine*, *bine*, *destul*, *mereu*, *uşor*), cât şi pe cele provenite prin conversiune (*sigur*, *frumos*) şi prin derivare (*cândva*, *întocmai*, *actualmente*).

Adverbele compuse conţin două categorii: a) adverbe formate prin compunere şi ale căror elemente apar sudate, motiv pentru care mulţi specialişti le consideră adverbe simple: *acasă*, *adineauri*, *altădată*, *altfel*, *anevoie*, *bineînţeles*, *câteodată*, *dedesubt*, *deloc*, *laolaltă*, *neîncetat*, *nicicând*, *numaidecât*, *odată*, *undeva*, *vreodată*; b) adverbe formate prin compunere din două cuvinte nesudate complet şi separate prin cratimă: *azi-noapte*, *astă-noapte*, *astă-vară*, *azi-mâine*, *ieri-alaltăieri*, *mâine-poimâine*, *ieri-dimineaţă*, *harcea-parcea*, *talmeş-balmeş*, *târâş-grăpiş*, *(ni)tam-nisam*.

Unele adverbe cunosc variante formale realizate cu ajutorul particulelor *-a* şi *-le(a)*: *acum-acuma*, *aici-aicea* (au caracter literar); *aci-acilea*, *acolo-acolea* (au caracter regional).

Scanned with OKEN Scanner

Anumite adverbe au sudat particula *-şi*, formând astfel unităţi lexicale distincte: *cât/câtuşi* (în expresia *câtuşi de puţin*), *iar/iarăşi*, *tot/totuşi*. Particula *-şi* poate apărea şi în interiorul adverbelor pronominale nehotărâte, compuse cu *oare/ori*: *oareşicum*, *oareşicât*, *orişicât*. Aceste forme aparţin registrului familiar sau popular. Particulele adverbiale au statut facultativ, întărind baza lexicală: *aici/aicea*, *acum/acuma*, *atunci /atuncea*, *nicăieri/nicăierea*.

Locuţiunile adverbiale sunt grupuri de două sau mai multe cuvinte care alcătuiesc un tot unitar sub raport semantic şi care au comportament morfologic şi sintactic de adverb: *rând pe rând* (=„succesiv"), *cot la cot* (=„împreună"), *de pomană* (=„degeaba"). Spre deosebire de alte tipuri de locuţiuni, la care participă obligatoriu un component care reprezintă partea de vorbire respectivă, în cazul locuţiunilor adverbiale adverbul nu reprezintă o componentă obligatorie.

În structura locuţiunilor adverbiale intră: substantive, adjective, pronume, participii, adverbe legate prin prepoziţii sau conjuncţii. Sunt locuţiuni adverbiale cu structură simplă, alcătuite din prepoziţie şi o parte de vorbire (substantiv, adjectiv, pronume, numeral, adverb): *la întâmplare*, *la un loc*, *de cu seară*, *de fapt*, *în grabă*, *în silă*, *pe rând*, *la o adică*, *cu totul*, *peste tot*, *de la sine*, *ca atare*, *pe nimic*, *pe din două*, *dintr-o dată*, *în doi*, *cu una cu două*, *în general*, *în principal*, *cu binişorul*, *din contră*, *pe înserate*, *pe alese*, *pe ascuns*, *pe furiş*, *peste poate*, *de-a dreptul*, *de-a berbeleacul*, *de-a binelea*.

Există locuţiuni adverbiale care conţin cuvinte inexistente independent în limba română: *într-adins*, *cu ghiotura*, *pe îndelete*, *pe de rost*, *cu toptanul*, *de-a valma*, *în zadar*.

O serie de locuţiuni sunt formate prin repetarea unor cuvinte şi au o structură simetrică sau sunt alcătuite din cuvinte rimate: *aşa şi aşa*, *clipă de clipă*, *din timp în timp*, *din loc în loc*, *încetul cu încetul*, *nas în nas*, *unde şi unde*, *de colo până colo*, *în fel şi chip*; *de silă*, *de milă*; *de bine*, *de rău*; *de voie*, *de nevoie*; *cu chiu*, *cu vai*; *de ieri*, *de azi*; *harcea-parcea*, *talmeş-balmeş*, *târâş-grăpiş*, *calea-valea*.

Pe lângă locuţiunile adverbiale care prezintă unitate semantică şi gramaticală, există şi expresii adverbiale care sunt unităţi lexicale mai mult sau mai puţin închegate, care nu au unitate morfologică (nu se comportă ca un adverb), ci numai unitate sintactică: *cât ai clipi din ochi*, *cu o falcă-n cer şi una-n pământ*, *cu noaptea-n cap*, *pe nepusă masă*, *la paştele cailor*, *la dracu-n praznic*.

Scanned with OKEN Scanner

Unele expresii sunt plasate la nivel propoziţional: *cât ai bate din palme, cât vezi cu ochii, cât îl ţine gura* etc.

După **înţeles**, majoritatea adverbelor şi locuţiunilor adverbiale sunt circumstanţiale: **de loc**: *aici, acolo, acasă, afară, aiurea, împrejur, înainte, îndărăt, undeva, de jur împrejur, ici-colo, în lung şi-n lat*; **de timp**: *acum, adesea, astăzi, mâine, odinioară, dintr-o dată, din când în când, în veci, zi şi noapte*; **de mod**, cu numeroase subclase: **de mod propriu-zis** sau **cantitative**: *destul, doldora, enorm, mult, oricât, suficient, de ajuns, cât de cât, cu toptanul*; **de comparaţie**: *asemenea, ca, decât*; **de durată** sau **continuitate**: *încă, mereu, necontenit*; **de afirmaţie** sau **de negaţie**: *da, fireşte, desigur, cu siguranţă*; *nu, deloc, nicidecum, defel*; **de îndoială** sau **probabilitate**: *parcă, poate, pesemne, posibil, probabil*; **de restricţie (exclusivitate)**: *barem, doar, decât, încaltea, măcar, numai*; **de aproximaţie**: *aproximativ, aproape, cam, gata-gata, cât pe ce*; **explicative**: *adică, anume, bunăoară*; **de precizare**: *chiar, tocmai, taman, mai cu seamă, în special*; cu înţeles **conclusiv**: *aşadar, deci, prin urmare, în consecinţă, ca atare*; cu înţeles **cauzal**: *de aceea, de asta, pentru aceea*; **concesiv**: *totuşi, cu toate acestea.*

Adverbe pronominale şi nepronominale

Adverbele **pronominale** provin din rădăcini pronominale, sunt înrudite prin înţeles cu unele dintre pronume, deci vor urma clasificarea acestora: adverbe pronominale **demonstrative**: *acum, atunci, aici, acolo, dincoace, dincolo, aşa, astfel, altfel, atât*; **relativ-interogative**: *unde, când, cum, cât*; **nehotărâte**: *cândva, undeva, oriunde, întrucâtva, odată, oricând, uneori, oricum, oarecum, fiecum, cumva*; **negative**: *niciodată, nicicând, nicăieri, niciunde, nici(de)cum, nicicât.*

Adverbele **nepronominale** sunt toate celelalte adverbe.

3.1.2. *Gradele de intensitate*

Gradele de intensitate reprezintă singurul aspect de flexiune adverbială; se realizează analitic, prin morfeme adverbiale antepuse, fără ca forma adverbului să se modifice. Sistemul de formare este identic cu cel al adjectivelor, cu deosebirea că morfemul **cel** de la superlativul relativ este invariabil la adverb.

Scanned with OKEN Scanner

Model de comparație:

Pozitiv: *bine*
Comparativ:de superioritate: *mai bine ca/decât*
de egalitate: *la fel de (tot așa de, tot atât de, deopotrivă de) bine*
de inferioritate: *mai puțin bine ca/decât*
Superlativ:
a) relativ de superioritate: *cel mai bine din/dintre*
relativ de inferioritate: *cel mai puțin bine din/dintre*
b) absolut de superioritate: *foarte bine*
absolut de inferioritate: *foarte puțin bine*

Superlativul absolut se poate forma și cu adverbe cu valoare expresivă, cum ar fi: *colosal (de)*, *formidabil (de)*, *extraordinar (de)*, *grozav (de)*, *teribil (de)*. Sunt unele adverbe care se folosesc numai la gradul comparativ de superioritate: *mai abitir*, *mai ales*, *mai prejos*, *mai presus*.

Adverbele care provin din adjective cu sens comparativ sau superlativ (*definitiv*, *egal*, *excelent*, *extrem*, *formidabil*, *minimum*, *maximum*, *minus*, *optim*, *ulterior*) nu au grade de comparație.

Adverbele și locuțiunile adverbiale predicative care exprimă necesitatea, probabilitatea, siguranța (*adevărat*, *bineînțeles*, *sigur*, *desigur*, *firește*, *negreșit*, *poate*, *pesemne*, *probabil*, *posibil*, *de prisos*, *cu siguranță*, *fără îndoială*, *de bună seamă*, *fără doar și poate*) pot constitui singure predicatul verbal al unei propoziții regente.

Propoziția subordonată este subiectivă, introdusă prin conjuncția **că** sau **să**: *Firește că a reușit*; *Fără doar și poate că se va întoarce*.

Predicatul format de aceste adverbe poate fi nominal, când admite lângă el verbul copulativ *a fi*: *Bine că va ploua*, *Posibil să apară*.

3.1.3. *Funcțiile sintactice ale adverbului*

Funcția sintactică specifică este cea de complement circumstanțial: de loc, de timp, de mod (*S-au deplasat în față*, *Pleacă de dimineață*, *I-a spus răspicat ce avea de spus*); mai poate avea și funcția de predicat verbal (*Bineînțeles că* acceptă), subiect (*Se lucrează nemțește*), nume predicativ (*E ușor să refuzi*; *Cine e contra*), complement direct (*Ea știe grecește* „limba greacă", *Vorbește nemțește* „limba germană" *în casă*), atribut adverbial (*Vremurile de*

Scanned with OKEN Scanner

odinioară s-au dus, *Copilul din spate nu e atent*), predicativ suplimentar (*Te ştiam aproape*).

3.2. **Prepoziţia**

Prepoziţia este partea de vorbire neflexibilă cu rol de element de legătură în propoziţie, marcând relaţia dintre un termen subordonat şi regentul său. Astfel, ea leagă un substantiv, pronume, numeral de atributele lor (*Carte de rugăciuni*, *Mare de corali*, *Unul dintre elevi*, *Trei dintre noi*) şi un verb, adjectiv, adverb sau o interjecţie de complementele lor (*O strigă pe mama*, *Se teme de câini*, *Identic cu originalul*, *Trăia departe de lume*, *Halal de ei!*).

În calitate de conector, prepoziţia se încadrează obligatoriu într-o structură ternară (*casă de ţară*, *mândru de voi*, *cântă la pian*), în care cei doi termeni sunt implicaţi într-o relaţie de dependenţă. Prepoziţia participă la organizarea enunţului fără a avea o funcţie sintactică proprie, rolul ei fiind acela de a stabili legături între două unităţi sintactice. Prepoziţia marchează numai raporturi de subordonare între două componente, de obicei, ale propoziţiei.

Alături de conjuncţii, prepoziţiile formează categoria aşa-numitelor instrumente gramaticale, ele reprezentând simple cuvinte auxiliare.

Întrucât exprimă numai raporturi, prepoziţiile au un conţinut semantic abstract, neautonom, dedus doar din context. Unele prepoziţii sunt monosemantice (*lângă*), dar cele mai multe sunt polisemantice. De exemplu, prepoziţia *prin* poate avea sensul de „a străbate" (*prin acoperiş)*, poate indica interiorul (*prin casă*) ori modalitatea (*prin viclenie*).

Prepoziţiile fac parte din vocabularul fundamental, având o frecvenţă foarte ridicată în limbă şi provenind în majoritate din limba latină: *asupra*, *către*, *cu*, *de*, *după*, *fără*, *între*, *la*, *lângă*, *pe*, *pentru*, *peste*, *până*, *spre*, *sub*. Lor li se adaugă şi prepoziţii vechi, de alte origini: *başca* din turcă, *bez* şi *împotrivă* din slavă, precum şi prepoziţiile neologice *à la*, *per*, *pro*, *supra*, *versus*, *via* etc.

3.2.1. *Clasificarea prepoziţiilor*

Prepoziţiile se clasifică după **structură** şi după **cazul** pe care îl impun substantivului (pronumelui).

Scanned with OKEN Scanner

După **structură**, prepoziţiile pot fi: **prepoziţii simple**, **prepoziţii compuse** şi **locuţiuni prepoziţionale**.

Prepoziţiile simple sunt prepoziţiile formate dintr-un singur cuvânt, fie originare, fie provenite din alte părţi de vorbire.

Prepoziţiile simple originare sunt cele neanalizabile, care pot fi moştenite sau împrumutate (v. mai sus), la care se adaugă şi prepoziţiile fuzionate: *din*<*de*+*în*, *prin*< arh. *pre*+*în*, *printre*<arh. *pre*+*între*, *dintre*<*de*+*între*, *deasupra*<*de*+*asupra*, *despre*<*de*+*spre*, *pentru*<lat. *per*+*intro*, *peste*<*p(r)e*+*spre*. Gradul de sudură a prepoziţiilor este diferit: ex., structura compusă a prepoziţiilor *pentru* şi *peste* este de nerecunoscut, la altele este oarecum transparentă: *din*, *dintre*, *prin*, *printre*.

Prepoziţii simple provenite prin conversiune din alte părţi de vorbire: din substantive nearticulate (*graţie*), din participii (*datorită*, *mulţumită*), din gerunzii (*exceptând*, *privind*), din adverbe (de cele mai multe ori fără modificări formale: *asemenea*, *aidoma*, *întocmai*, *conform*, *contrar*, *potrivit*, şi cu modificări formale, prin „articularea" adverbelor de loc: *dedesubtul*, *înapoia*, *înaintea*, *împrejurul*, *îndărătul*, *înăuntrul*).

Prepoziţiile compuse sunt prepoziţiile formate prin compunere din două sau mai multe prepoziţii simple care se ortografiază separat. Ele sunt centrate în jurul prepoziţiilor *de*, *pe*, *până*: *de către*, *de după*, *de la*, *de pe*, *de lângă*, *de peste*, *de sub*, *pe la*, *pe după*, *pe lângă*, *pe sub*, *până în*, *până spre*, *până sub*. Mai puţine sunt cele compuse din trei prepoziţii: *de pe la*, *de pe lângă*, *până pe la*, *până pe lângă*, *până pe după* sau din patru: *de până pe la*, *de până pe lângă*.

Asocierea prepoziţiilor *ca* şi *drept*, respectiv *drept* şi *pentru* în exemple ca *Drept pentru care am încheiat procesul-verbal*, *Ca drept mulţumire*, nu reprezintă prepoziţii compuse, ci îmbinări pleonastice supărătoare.

Locuţiunile prepoziţionale

Locuţiunile prepoziţionale sunt combinaţii de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate care au comportament gramatical de element relaţional în propoziţie şi care corespund, ca rol gramatical, prepoziţiilor. Fiecare construcţie locuţională trebuie să conţină cel puţin o prepoziţie.

Locuţiunile prepoziţionale pot avea următoarele structuri: prepoziţie + substantiv articulat hotărât: *în faţa*, *în fruntea*, *din dreptul*, *din cauza*, *prin spatele*, *în susul*, *în josul*, *în pofida*, *de-a lungul*, *de-a latul*; substantiv nearticulat + prepoziţie: *faţă de*, *faţă cu*,

Scanned with OKEN Scanner

în loc de; adverb cu formă nemodificată + prepoziție: *afară de, alături de, alături cu, dinainte de, dincoace de, dincolo de, asemenea cu, împreună cu, laolaltă cu, relativ la, cât despre*; verb + prepoziție: *începând cu*; conjuncție + prepoziție: *și cu*. Câteva locuțiuni s-au format pe baza unui adjectiv: *privitor la, referitor la, potrivit cu, indiferent de*. Alte îmbinări au structuri diferite față de cele prezentate și au un statut discutabil: *dat fiind, cât privește, în (ceea) ce privește, din punct(ul) de vedere, odată cu, începând cu*.

Unele locuțiuni prepoziționale se prezintă în două sau mai multe variante: *afară de/în afară de/în afara (Au participat toți afară de/în afară de/în afara lui X)*; *în decurs de/în decursul* etc. Locuțiunile prepoziționale: *de-a curmezișul, de-a latul, de-a lungul, în/la stânga, în/la dreapta* sunt omonime cu locuțiunile adverbiale: cf. *S-a pus de-a curmezișul* cu *S-a pus de-a curmezișul drumului*; *Coteşte la stânga* și *La stânga lui*.

Unele locuțiuni prepoziționale circulă de preferință în anumite registre stilistice. Astfel, *în raport cu, în funcție de, ca/drept urmare* se întâlnesc frecvent în stilul administrativ sau științific, extinzându-se și în exprimarea colocvială. Construcții ca: *în raport de, în funcție de, urmare a* sunt nerecomandabile.

În limba română actuală, în diferite stiluri, anumite locuțiuni prepoziționale ori expresii cvasilocuționale precum: *în cadrul, în contextul, la nivelul, legat de, în legătură cu, pe baza, vizavi de* etc. au devenit clișee lingvistice prin folosirea lor abuzivă.

Clasificarea prepozițiilor după **cazul** impus substantivelor (pronumelor).

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale se pot construi cu unul din cazurile: **genitiv, dativ, acuzativ**.

Impun cazul **genitiv**: prepozițiile simple: *asupra, contra, deasupra, dedesubtul, înaintea, dinaintea, înapoia, dinapoia, îndărătul, dindărătul, împrejurul*; prepozițiile compuse: *pe deasupra, pe dedesubtul, pe dinapoia, pe dindărătul*; locuțiunile prepoziționale: *în fața, în fruntea, în dosul, pe din dosul, în mijlocul, în toiul, pe seama, de-a lungul, de-a latul, de-a curmezișul, în privința, în ciuda, în pofida, în vederea*.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu regim de genitiv se pot construi în anumite situații și cu alte cazuri: cu acuzativul, când sunt urmate de un adjectiv posesiv: *A luat totul asupra sa, Din cauza mea nu a mai plecat, A ieșit înaintea noastră*, datorită acordului cu substantivul din locuțiune; cu dativul, când sunt urmate de formele

Scanned with OKEN Scanner

pronominale clitice cu valoare posesivă: *asupra-i, înainte-i/-mi, împotrivă-i, în faţă-mi, în urmă-i.* Prepoziţia *contra* are regim dublu: cu genitiv, dar şi cu acuzativ: *contra cost, contra cronometru.*

Prepoziţiile cu **dativul** sunt limitate la *datorită, graţie, mulţumită, potrivit, contrar.* Ele provin din conversiunea altor părţi de vorbire sau calchiate după modele străine (v. mai sus). Adverbele *asemenea, aidoma, aşijderea, întocmai, conform, contrar* devin prepoziţii care impun cazul dativ.

Prepoziţiile cu **acuzativul**: *a, către, cu, de, din, dintre, drept „în calitate", sub, lângă, alături de, împreună cu, în jur de, vizavi de, la vreme de, în raport cu.*

Există şi verbe care impun anumite prepoziţii: *a atenta la, a decurge din, a recurge la, a rezida în, a rezulta din.* De asemenea, modurile infinitiv şi supin sunt precedate în general de prepoziţii: *a culege, de/pentru cules; a bea, de/pentru băut.*

Prepoziţiile intră şi în structura unor cuvinte compuse: substantive: *leu-de-mare, fărădelege*; adjective: *desăvârşit, cuminte*; numerale: *unsprezece, cincisprezece*, sau a unor locuţiuni: substantivale: *bătaie de cap, părere de rău*; adjectivale: *de excepţie, cu dare de mână*; verbale: *a lua la rost, a găsi cu cale, a băga în draci*; adverbiale: *de prisos, pe de rost, de voie, de nevoie*; prepoziţionale: *în raport cu, vizavi de*; conjuncţionale: *în loc să, de vreme ce, sub pretext că*; interjecţionale: *pe naiba!, da de unde!*

3.3. **Conjuncţia**

Conjuncţia este partea de vorbire neflexibilă, lipsită de semnificaţie noţională, cu rol de element de legătură în propoziţie şi în frază.

Conjuncţiile, alături de prepoziţii şi de relative (pronominale, adjectivale, adverbiale) alcătuiesc clasa conectorilor. Spre deosebire de prepoziţii şi de relative, care funcţionează numai în propoziţii unde exprimă raporturi de subordonare, conjuncţiile se utilizează atât în propoziţie, cât şi în frază, îndeplinind atât raporturi de coordonare (în propoziţie şi în frază), cât şi raporturi de subordonare (numai în frază): *Mama şi fiica au aceleaşi pasiuni, A candidat, dar a pierdut; Nu reuşeşte niciodată să plece la timp.*

Conjuncţiile leagă: două părţi de propoziţie: *Fratele şi sora mea pleacă sâmbătă sau duminică* (conjuncţia *şi* leagă două subiecte, iar *sau* leagă două complemente circumstanţiale de timp), două propoziţii

Scanned with OKEN Scanner

(coordonate sau subordonate): *A cumpărat ce a găsit şi ce a putut* (conjuncţia leagă două completive directe); *Vine dacă poate şi când poate* (conjuncţia leagă o condiţională şi o temporală), o parte de propoziţie de o propoziţie întreagă: *Plecăm dimineaţă sau când vrei tu*. Caracteristică pentru conjuncţii este legătura făcută între propoziţii.

Majoritatea conjuncţiilor sunt moştenite din latină sau formate în limba română din elemente moştenite din latină (cu excepţia conjuncţiei coordonatoare *or*, împrumutată din franceză); conjuncţiile *dar* şi *iar* au etimologie necunoscută. Conjuncţiile fac parte din vocabularul fundamental, având o mare frecvenţă în limbă.

3.3.1. *Clasificarea conjuncţiilor*

Se face în funcţie tipul de raport sintactic pe care îl stabilesc şi de structura lor.

După **tipul de raport sintactic** sau după **funcţia** îndeplinită, conjuncţiile se clasifică în **coordonatoare** şi **subordonatoare**.

Conjuncţiile coordonatoare, la rândul lor, se împart în: **copulative**: *şi*, *nici*, locuţiunile *precum şi*, *cum şi*, *şi cu*, *ca şi*; **disjunctive**: *sau*, *ori*, *fie*, *au* (vechi şi pop.), care pot apărea în corelaţie cu ele însele: *fie..., fie...*, *sau..., sau...*, *ori..., ori...*; **adversative**: *dar*, *iar*, *însă*, *ci*, *or*, locuţiunile *numai că*, *doar că*; **concluzive**: *deci*, *aşadar*, *carevasăzică*, *vasăzică*, locuţiunile *prin urmare*, *în consecinţă*, *în concluzie*, *de aceea*, *ca atare*, *aşa că*.

Conjuncţiile subordonatoare introduc în frază propoziţii subordonate şi se împart în conjuncţii **nespecializate (multifuncţionale)** şi conjuncţii **specializate**.

Conjuncţiile **nespecializate** sunt: *că*, *să*, *dacă*, *de*, *ca...să*, care pot introduce propoziţii subordonate subiective, predicative, atributive, completive directe şi indirecte, condiţionale, cauzale, circumstanţiale. De exemplu, conjuncţia *dacă* poate introduce: **subiective**: *E bine dacă repeţi rolul*; **predicative**: *Problema este dacă acceptă invitaţia*; **atributive**: *Întrebarea dacă a procedat bine sau nu îl obsedează*; **completive directe**: *L-a întrebat dacă se simte bine*; **completive indirecte**: *Se gândeşte dacă mai trebuie să plece*; **condiţionale**: *Dacă ai răbdare, o să-l vezi*; **cauzale**: *Dacă n-a exersat suficient, a cântat prost*; **opoziţionale**: *Dacă azi e rău, mâine va fi bine.*

Conjuncţiile şi locuţiunile **specializate** sunt: **temporale**: *cât*, *cât timp*, *cum*, *de cum*, *după ce*, *imediat ce*, *ori de câte ori*, *până (nu)*, *până să/ce*; **cauzale**: *că*, *deoarece*, *fiindcă*, *întrucât*, *căci*, *din cauză că*, *din moment ce*, *din pricină că*; **finale**: *să*, *ca să*, *ca nu cumva să*,

Scanned with OKEN Scanner

pentru ca să; **modale**: *precum, ca şi cum, ca şi când, de parcă, pe măsură ce*; **consecutive**: *încât, de să, încât să*; **concesive**: *deşi, cu toate că, chit că, măcar că, chiar dacă/de, nici să, să şi*; **cumulative**: *pe lângă că, după ce că, plus că.*

După **structură**, conjuncţiile se clasifică în: **simple, compuse** şi **locuţiuni conjuncţionale.**

Conjuncţii simple sunt considerate cele primare (neanalizabile): *şi, dar, iar, însă, ci, fie, sau, ori, or, că, să, de.* În categoria conjuncţiilor neanalizabile intră şi cele a căror structură complexă originară este greu de recunoscut astăzi, cum ar fi *căci* (<*că*+*ce*), *dacă* (<*de* + *că*).

Sunt analizabile conjuncţiile formate prin compunere. Acestea pot avea elemente sudate: *deoarece* (<*de* + *oare* + *ce*), *deşi* (<*de* + *şi*), *fiindcă* (<*fiind* + *că*), *întrucât* (<*întru* + *cât*) etc. sau nesudate: *ca să.*

Conjuncţiile compuse sunt cele alcătuite, prin compunere, din două conjuncţii propriu-zise nesudate: *ca să, încât să, ci şi* sau un adverb relativ şi o conjuncţie: *cum că, precum că, când să.*

Locuţiunile conjuncţionale sunt grupuri de cuvinte cu unitate de sens şi care au valoare de conjuncţie. Sunt foarte numeroase şi au o structură variată. Cu excepţia locuţiunilor copulative *precum şi, cât şi, şi cu* şi a locuţiunii populare adversative *numai că* „dar", toate sunt subordonatoare. Locuţiunile conjuncţionale sunt mai specializate decât conjuncţiile. În structura lor se află întotdeauna o conjuncţie sau o altă parte de vorbire cu rol joncţional (pronume sau adverb relativ), alături de substantive, pronume, verbe, adverbe şi prepoziţii. Ele sunt alcătuite din: adverb + element de relaţie subordonator: *măcar că/să/de, chiar dacă/de, şi dacă, chit că, indiferent că, în afară că, înainte să, imediat ce, îndată ce, nu numai că, aşa încât, plus că, chiar fără să*; substantiv + element de relaţie subordonator: *în timp ce, de vreme ce, pe măsură ce, din moment ce, o dată ce, sub pretext că, din cauză că, din pricină că, în loc să*; prepoziţie (locuţiune prepoziţională) + element de relaţie subordonator: *de ce, după ce, până ce, până să, decât să, pentru că, pentru ca să, fără (ca) să, după cum, după cât, pe cât, cu cât, pe lângă că, după ce că, faţă de cum, faţă de cât, ca şi cum, ca şi când*; locuţiuni conjuncţionale în structura cărora intră adverbe relative: *acolo unde, atunci când, aşa cum, cu cât, de când, de cum, de unde, după cum.* Unele locuţiuni au o structură eterogenă: *cu toate că, ori de câte ori, nu (care) cumva să, de parcă,*

Scanned with OKEN Scanner

după ce că, ca şi când, ca şi cum, până când să. Există şi locuţiuni conjuncţionale, în general cele noi, care nu conţin elemente conective, precum: *ca atare, în concluzie, prin urmare* etc.

Trebuie făcută distincţia dintre locuţiunile conjuncţionale şi unele îmbinări libere, insuficient cristalizate: *dat fiind că, având în vedere că, pentru aceea că, prin aceea că, datorită faptului că, în ciuda faptului că, cu condiţia că, în cazul că, sub pretextul că*, mai ales acelea în care substantivul conţinut este articulat, iar sensul nu i se schimbă. Şi totuşi, corespondentele nearticulate ale unora dintre ele au statut de locuţiune: *în caz că, sub pretext că, pe motiv că*, la fel ca şi gruparea *dat fiind că.*

Cu valoare de conjuncţie pot fi folosite şi alte părţi de vorbire: pronumele şi adjectivele relative: *cine, ce, care, câţi (câte), al câtelea, cel ce, ceea ce* şi compusele acestora cu *ori- (oricine, orice, oricare, oricât)*; adverbele relative: *unde, când, cum, precum, precât, cât, încotro* şi compusele lor cu *ori- (oriunde, oricând, oricum, oriîncotro)*; alte adverbe sau locuţiuni adverbiale (*aşadar, parcă, pasămite*); prepoziţia *cu* şi locuţiunea prepoziţională *împreună cu.*

Spre deosebire de conjuncţiile subordonatoare, pronumele, adjectivele şi adverbele relative au o dublă calitate: element de relaţie subordonator şi parte de propoziţie în subordonata pe care o introduc.

Adverbul relativ poate avea sensul modificat şi atunci devine conjuncţie, pierzându-şi funcţia sintactică: *Cum era neatentă, n-a auzit întrebarea* (*cum* îşi pierde sensul modal, introducând o subordonată nespecifică, o cauzală, şi devine echivalent cu *din cauză că*).

Pronumele şi adverbele relative, unele conjuncţii (*dacă, de, că, să*) sunt total nespecializate; ele pot introduce aproape toate tipurile de propoziţii.

Unele conjuncţii se folosesc în perechi corelative atât în coordonare, cât şi în subordonare. În coordonare perechile corelative apar în raporturile copulative şi disjunctive şi conţin repetarea aceluiaşi element. Este vorba de perechile disjunctive: *fie...fie, sau...sau, ori...ori*, precum şi de perechile copulative *şi...şi, nici...nici*, sau de unele adverbe care capătă statut conjuncţional. Tot aici ar intra şi *aici...aici, acum... acum, mai... mai, ba...ba, când...când, unde...unde*. Ex.: *Ori vrei, ori nu vrei, pleci la lucru; Ba e veselă, ba e tristă.*

În subordonare conjuncţiile se corelează cu un adverb, pronume sau locuţiuni adverbiale din regentă. De obicei elementele corelative

Scanned with OKEN Scanner

sunt diferite: un adverb (locuţiune adverbială) în regentă corelat cu o conjuncţie subordonatoare din aceeaşi sferă semantică: *acum...când, acolo...unde, atât...cât, dacă...apoi, acela...care.*

Există şi situaţii (rare) de omonimie a corelativului cu elementul de relaţie, însă calitatea sa morfologică este diferită: *Cum îl văzu, cum îl şi recunoscu (cum* – conjuncţie cu sensul „îndată ce" şi *cum* – adverb de timp cu sensul „imediat").

În perechi corelative pot să apară numai adverbe, care, prin repetare, se desemantizează şi devin conjuncţii: *şi...şi, nici...nici, aici...aici, acum...acum, când...când, ba...ba.*

Dintre acestea, perechile *şi...şi, nici...nici* au sens cumulativ: *Nici voi, nici noi nu am ştiut* sau varianta pozitivă *Şi voi, şi noi am ştiut.* Între termenii coordonaţi ai unei perechi conjuncţionale se pune virgulă. Cf. *A fost plecat sâmbătă şi duminică* cu *A fost plecat şi sâmbătă, şi duminică.*

Dacă unele părţi de vorbire pot deveni prin conversiune conjuncţii, conjuncţia nu îşi schimbă niciodată calitatea morfologică. Doar în metalimbaj conjuncţia poate funcţiona ca substantiv: *Din text a fost omis „şi".*

3.4. **Interjecţia**

Interjecţia este partea de vorbire neflexibilă care exprimă senzaţii, stări psihice, impulsuri voliţionale sau reproduce sunete şi zgomote din natură.

Interjecţia este o clasă eterogenă care reuneşte cuvinte neflexibile a căror semnificaţie este neconceptualizată, instabilă şi depinde în mare măsură de intonaţie şi de contextul situaţional sau lingvistic.

Interjecţia este folosită cu precădere în limba vorbită, având un caracter oral, iar în limba literară scrisă aceasta apare în literatura beletristică, unde reproduce anumite moduri de exprimare. Fiind o parte de vorbire în continuă mişcare atât în ce priveşte inventarul unităţilor conţinute, cât şi forma fiecărei unităţi în parte, interjecţia este cel mai puţin supusă normării lingvistice. De aici şi variantele care apar la multe interjecţii (fără ca acest lucru să împiedice înţelegerea semnificaţiei): *aoleu/aoleo/auleu, hait/haiti, hop/hopa, iaca/iacă/iacătă, de/dec/deh, mă/măi, st/sst* etc.

Scanned with OKEN Scanner

3.4.1. *Clasificarea interjecţiilor*

Chiar din definiţia de mai sus rezultă o primă clasificare **semantică** a interjecţiilor în: a) **interjecţii propriu-zise**, prin care se exprimă senzaţii, sentimente, emoţii, stări afectiv-emoţionale, acte de voinţă: *a*, *ah*, *vai*, *aoleu*, *bravo*, *ei*, *haiti*, *măre*, *bre*, *of*, *ho*, *stop*, *mersi*, *pardon*, *uau*. Sunt incluse în această categorie şi cuvintele care exprimă chemarea sau alungarea animalelor şi a păsărilor: *cuţu-cuţu*, *pis-pis*, *pui-pui*, *hăis*, *cea*, *nea*, *zât*, *marş*, *uş*; b) **interjecţii onomatopeice (cuvinte imitative)** care redau sau încearcă să reproducă: zgomote din natură: *bang*, *buf*, *bâldâbâc*, *gâl-gâl*, *cioc*, *poc*, *pleosc*, *tic-tac*, *ţuşti*, *zdup*, *vâj*, sunete ale diferitelor vietăţi: *be(h)e(he)e*, *cotcodac*, *cucurigu*, *cirip*, *cri*, *cucu*, *chiţ*, *ga-ga*, *guiţ*, *ham*, *miau*, *pitpalac*, *pu-pu-pup*, sunete care încearcă să reproducă acte spontane: *ha-ha-ha*, *hapciu*, *hâc*, *gâl-gâl*, *ptiu*.

Numeroase cuvinte aparţinând altor părţi de vorbire pot fi folosite ca interjecţii, numite adesea **interjecţii improprii (secundare)**. Acestea provin din: vocative: *mamă*, *măiculiţă*, *nene*, *neică*, *frate*, *soro*, *Doamne*, *domnule*, *dom'le*, *drace*, *naiba* sau din imperative: *uite*, *iată*, *iacă*, *poftim*. Şi formele verbale: *mă rog*, *asta-i bună*, *nu mai spune*, *vorba vine*, folosite ca nişte clişee verbale, devin interjecţii; la fel unele substantive şi adverbe folosite exclamativ: *ajutor*, *linişte*, *foc*, *salut*, *valea*, *afară*, *aiurea*, *înainte*, *înapoi*, *jos*, *sus*. Formulele de salut, de politeţe sau de urare: *Bună ziua!*, *Sărut mâna!*, *Noapte bună!*, *Poftă bună!*, *Baftă!*, *Noroc!*, *La mulţi ani!*, *La revedere!*, *Adio!* sunt considerate interjecţii secundare prin faptul că sunt în mare măsură desemantizate. Multe dintre aceste interjecţii se află la graniţa cu propoziţiile eliptice de predicat.

După **structură**, interjecţiile pot fi: **interjecţii simple**, **interjecţii compuse** şi **locuţiuni interjecţionale**.

Interjecţiile simple sunt cele alcătuite dintr-un singur cuvânt, neanalizabile: *ah*, *na*, *of*, *vai*, *amin*, *bogdaproste*, *bre*, *haide*, *halal*, *mersi*, *pardon*, *salve*, *servus*, *adio*, *alo*, *bravo*, *stop*, *ura*; *bâldâbâc*, *cucurigu*, *pitpalac*; cele provenite prin conversiune din alte părţi de vorbire: *poftim*, *aiurea*, *păzea*, precum şi cele formate prin compunere cu termeni sudaţi: *iacă* < *ia* + *că*, *iacătă* < *iacă* + *iată*. Tot simple sunt şi interjecţiile repetate: *cirip-cirip*, *ham-ham*, *ga-ga*, *ha-ha*, *măi-măi*, *lipa-lipa*, *mac-mac*, *cuţu-cuţu*, *pis-pis*; *boc-boc*, *cioc-cioc*, *tronc-tronc*.

Scanned with OKEN Scanner

Interjecţiile compuse sunt interjecţiile formate prin compunere din două interjecţii simple identificabile: *ei na, ei aş, haida-de, hei-rup, ding-dang, tic-tac, hodoronc-tronc, tranca-fleanca, trosc-pleosc, tura-vura.*

Locuţiunile interjecţionale

Locuţiunile interjecţionale sunt grupări de cuvinte care au în componenţa lor o interjecţie primară şi unul sau două cuvinte provenind din altă clasă lexico-gramaticală, asociate cu intonaţii specifice, şi care redau reacţii afective sau sentimente ale locutorului. Au comportamentul unor cuvinte incidente sau apar ca enunţuri independente: *ei bine!, măi să fie!, ia vezi!, nu zău?!, ia te uită!, fir-ar să fie!, ba bine că nu!, da de unde!, na-ţi-o bună!, pe naiba!, păcatele mele!, Doamne fereşte!, Doamne iartă-mă!, Ferească Dumnezeu!, Doamne feri!, slavă Domnului!*

Din punct de vedere **sintactic** interjecţiile se clasifică în **interjecţii izolate** şi **interjecţii neizolate**.

Interjecţiile izolate de context sunt neintegrate în enunţ, deci incapabile de a îndeplini funcţiunea de părţi de propoziţie. comportându-se asemănător substantivelor în vocativ. Izolarea lor este marcată prin pauze, transpuse în scris prin virgulă sau semnul exclamării. De regulă, se despart prin virgulă, dar sunt şi situaţii când semnul exclamării preia rolul virgulei, alteori apar amândouă. Ex.: *Ia!, ascultaţi ce zice omul!, Ei, încotro o luăm?, Trezeşte-te, bre, omule!*

Când însoţesc substantive în vocativ sau verbe la imperativ nu se despart prin virgulă: *Măi omule!, Ia te uită!*

Sunt izolate întotdeauna interjecţiile: *ah, au, bre, de, ei, măi, of.*

În aceeaşi categorie a interjecţiilor izolate intră şi aşa-numitele interjecţii propoziţionale: *ura, hai, bravo, adio, pa, pardon, mersi.* Ele alcătuiesc propoziţii neanalizabile şi independente. Aceleaşi interjecţii pot apărea uneori izolate (*Bravo, ai cântat bine!, Na, c-am încurcat-o!*), alteori neizolate (*Bravo lor!, Na cărţile!*).

Interjecţiile neizolate sunt interjecţiile care se integrează în structura sintactică a propoziţiei. Ele pot juca în propoziţie rol de predicat: *Hai mai repede!, Bravo lor!* sau de nume predicativ: *Era vai de capul lor; Halal de ei!*

Când sunt predicate, interjecţiile primesc compliniri specifice verbului: complement direct: *Iată-i!*, complement indirect: *Bravo ţie!*, complement circumstanţial: *Hai mai repede!*, predicativ suplimentar: *Iat-o profesoară!*.

Scanned with OKEN Scanner

Interjecţiile, în special cele onomatopeice, pot juca în propoziţie rol de: subiect (pe lângă un verb reflexiv-impersonal sau reflexiv-pasiv): *S-a auzit deodată poc!*, predicativ suplimentar: *L-a lăsat paf!*, atribut interjecţional: *Halal viaţă mai duce şi el!*, complement direct: *Am auzit deodată trosc!*, complement circumstanţial de mod: *Venea pe drum şontâc-şontâc.*

Interjecţiile participă la formarea unor expresii sau locuţiuni: *a lăsa loc de bună-ziua, a se da huţa, cu chiu cu vai, pui de bogdaproste*; prin conversiune devin substantive: *cucul, pupăza, ofu!, hopul, fâşul, zdupul, baubaul, picul, pitpalacul, heirupuri, bipuri, bisuri*, iar prin derivare, verbe: *a bâzâi, a ciripi, a cotcodăci, a fâşâi, a grohăi, a hârşâi, a lipăi, a măcăni, a mormăi, a mieuna, a ofta, a pleoscăi, a pocni, a scârţâi, a scrâşni, a trosni, a ţăcăni, a vâjâi, a zbârnâi, a zdrăngăni.* De la aceste verbe s-au format substantive: *bâzâit, ciripit, cotcodăcit, grohăit, lipăit, mieunat, oftat, scrâşnet, pocnet, scârţâit, vâjâială/vâjâire/vâjâit/vâjâitură.*

Scanned with OKEN Scanner

4. APLICAȚII CU ROL EVALUATIV

1. Prezentați structura morfologică (R+D+A) a următoarelor substantive la toate formele lor flexionare: *copil, pui, ochi, ministru, cap, cadou, popă, mână, țară, răutate, vie, femeie, alee, piele, stea, bătrânețe, contesă, tren, car, urcior, trunchi, lucru, ou, fileu, hangiu, bucătărie, colegiu, soră, Floarea, Lupu, capac, perdea, sandală, zi, zero, tricou, mâncare, taxi, arbitru, dud, varză, ploaie, marți, basma, nume, coală, față, cleşte, plasă, ardei, ceață, rândunică, învățător, sol.*

2. Prezentați structura morfologică a formelor următoarelor adjective: *albastru, studențesc, domol, blând, argintiu, atrăgător, nou, sătul, frumuşică, treaz, purpuriu, viu, liliachiu, fioros, tenace, dibace, tânăr, vechi.*

3. Subliniați formele corecte şi faceți comentariile necesare: *proprii copii/ propriii copii, marii cafegii/marii cafegi, noi arbitri/noii arbitri/noii arbitrii, roşii obraji/roşiii obraji, primii membri/primii membrii, întâi vizitii/întâi vizitiii/întâii vizitii, ochi albaştri/ochii albaştri, cazangii scandalagii/ cazangi scandalagii/ cazangiii scandalagii, zglobiii fii/zglobii fii, pive/piue, dobânde/dobânzi, mone-e/monezi, frumoase lune/ frumoase luni, niveluri/ nivele, coper-e/coperți, vise/visuri, chei/cheiuri, planuri/ plane, canaluri/canale, tinereței/tinereții, Catrinelei/lui Catrinel, robineți/ robinete, su-orți/suporturi, vagoneți/ vagonete, cocoloaşe/ cocoloşi, ghionți/ hionturi, bande/ benzi, viruşi/ virusuri, date/ dăți, câmpuri/ câmpi, accidente/accidențe/accidenți, copce/copci, creieri/creiere, veri/vere, curenți/ curente, ascuțitoare/ scuțitori, difuzoare/ difuzori, globuri/ globi, mâncări/mâncăruri, termeni/termene, bunăstări/bunestări, umeri/umere, spălătoare/ spălători, vlădicii/ vlădicăi/vlădichii, capi/capete/capuri, coți/ coate/ coturi, pielii/ pieii, corabiei/ corăbiei, dulceți/dulcețuri, corni/ coarne/ cornuri, poiene/ poieni, bunicii / bunicăi/ bunichii, coade/ cozi, coale/coli, roate/roți, râpe/râpi, lâni/lânuri, brâie/brâuri, maicăi/maicii/maichii, sorei/ surorii,*

Scanned with OKEN Scanner

tărance/țărănci, țigance/ țigănci, chibrituri/chibrite, treburi/trebi, cleşti/cleşte, boli/boale, chipie/chipiuri, vremuri/vremi, canaturi/ canate, cămine/căminuri, mantale/mantăi, lenei/lenii, planşe/plănşi, sfârşituri/sfârşite, seminare/seminarii, debuşee/debuşeuri, tuneluri/ tunele, plaje/plăji, paşi/paşale, carouri/carale, ordinei/ordinii, gâdea/gâdele, Bucureştii/Bucureştiul, papei/papii, tatii/tatei/lui tata, badei/badii/lui badea, ouălor/ ouălelor, maică-mi/maică-mii, prim-miniştrii/primii-miniştri/prim-miniştri/primii-miniştrii, foarfece/ foarfeci, zorii/ zorile, chinezi/ chineji, etrusci/ etruşci, ortodoxi/ ortodocşi, tenismani/tenismeni, bărăci/ barăci, odalisce/odalişte, hematoame/hematome, simptoame/simptome, mase/mese, pene/pane, laturi/ lături, nore/ nurori, muchi/ muchii, mingi/ mingii, miazănoapte/Miazănoapte, prim-planuri/ prime-planuri, preşedinte/ Preşedinte, Marte/marte, mătuşicăi/ mătuşicii/ mătuşichii, duducăi/duducii/duduchii, bunăstării/bunei-stări, căpşune/ căpşuni, cireşe/cireşi, cârje/cârji, remarce/remarci, morminte/mormânturi, aerodroame/aerodromuri, itinerare/itinerarii, apărătoare/ apărători, ghicitoare/ghicitori(persoană), măturătoare/ măturători, raporturi/ rapoarte, ciubuce/ciubucuri, gheme/ghemuri, minute/minuturi, grumazi/grumaji, matrozi/matroji, prăpăstii/prăpastii, pățanii/pățănii, praştii/prăştii, aripi/ăripi/aripe, puicii/puicăi, Puicii/Puicăi, florii/floarei, Florii/Floarei, crainicile/crainicele, călcâile/călcâiele, pardesiile/pardesiele, răufăcători/răifăcători, liber-cugetători/liberi-cugetători, nou-născuți/noi-născuți, bolți/bolțuri, bunicele/bunicile, lămâiele/lămâile, moațe/moțuri, colți/colțuri, cotidiene/cotidiane.

4. Subliniați formele corecte şi faceți comentariile necesare: *fiului cel mic/fiului celui mic, cu titlu/cu titlul de împrumut, sub beneficiu/sub beneficiul de inventar, amândoi fii/amândoi fiii, ambii cuscri/ambii cuscrii, caiet de notițe al/ale Elenei, propunerea lui Andrei şi Bogdan/lui Andrei şi lui Bogdan, Goranul/Goranu, părerea studentei şi studentului/a studentului, studierea limbii şi literaturii române/limbii şi a literaturii române, datorită sprijinului şi condițiilor create/a condițiilor create, activitatea multor studenți/a multor studenți/a mulți studenți, premierea celor patru studenți/a celor patru studenți/a patru studenți, toți cei şase cetățeni/toți şase cetățeni/toți şase cetățenii, cea mai dulce şi mai parfumată/cea mai dulce şi cea mai parfumată, studentul cel mai harnic şi mai inteligent/cel mai harnic şi inteligent/cel mai harnic şi cel mai inteligent, unui poet şi publicist/unui poet şi unui publicist, un aşa om/aşa om/aşa un om, sub pretext/sub pretextul că, a nu ține seama/a nu ține seamă, asupra-*

Scanned with OKEN Scanner

i/asupră-i, din punct de vedere/din punctul de vedere legal, din punct de vedere/din punctul de vedere al legii, a lăsa vorbă/a lăsa vorba, a lua parte/a lua partea, pentru moment/pentru un moment, a avea rost/a avea un rost, a da semn/a da un semn, a fost numit directorul institutului/director al institutului, dosar de acreditarea /de acreditare a, la socri/la socrii.

5. Subliniați formele corecte și argumentați-vă opțiunile: *studentului acela/ studentului aceluia/acelui student, copii vivace/vivaci, muncitori tenace/tenaci, cravată pepită/pepit, situație roz/rozã, argument contradictor/contradictoriu, demers obligator/ obligatoriu, efect contrar/contrariu, măsuri superflue/superflui, căldicea/căldicică, frumușea/ frumușică, tăricea/ tăricică, mititea/ mititică, singurea/singurică, tinerea/ tinerică pitorească/pitorească, livrească/ livrescă, patrioată/ patriotă, analogă/ analoagă, omologă/ omoloagă, pedagogă/pedagoagă, măiastre/măiestre, dârzi/dârji, confuzi/ confuji, ursuzi/ursuji, mofluzi/mofluji, domoli/domoi, fuduli/fudui, cheli/chei, brusci/ bruști, flasci/flaști, fixi/ficși, vitejească/ vitejască, arădan/ arădean, argeșean/ argeșan, Argeșana /Argeșeana, clujean/clujan, Clujana/Clujeana, deșartă/deșeartă, celor mai mulți/celor mai multor, performanțele multor sportivi/a multor sportivi/a mulți sportivi, rău-platnici/răi-platnici, putrezi de bogați/putred de bogați, întregul proces/întreg procesul, literar-muzicală/literară-muzicală, dragei mele prietene/dragii mele prietene, roșiii maci/roșii maci, acestei importante zi/zile, la un nivel scăzut/mai scăzut, cel mai bun dintre/între/printre, părerea cea mai bună și mai clară/cea mai bună și cea mai clară, foarte atent și politicos/foarte atent și foarte politicos, adăugată/ adăugită/adăogită, femei lălâi/lălâie, mișcări molâi/molâie, părerile tuturor/a toți/a tuturor colegilor, snobă/snoabă, gol-goluți/goi-goluți, dulce-acrișori/dulci-acrișori, rochii alb-negre/albe-negre, fustă galben-aurie/galbenă-aurie, șosete albastru-deschis/ albastre-deschise, proaspăt sosiți/proaspeți sosiți, destuli de buni/destui de buni, părerea acestei cercetătoare socotite celebre/socotită celebră.*

6. Subliniați formele corecte și argumentați-vă opțiunile: *clasa întâi/întâia, al treilea/al III-lea/III, a cincia/a cincea, al cincilea/al cincelea, al optulea/al optelea/al optălea, paisprezece/patrusprezece, șaisprezece/șasesprezece, doi de i/doi i, o mie una/o mie și una, 20 de pagini/20 pagini/20 p., între 10.000-20.000 lei/între 10.000 și 20.000*

Scanned with OKEN Scanner

lei, treizeci şi unu/treizeci şi una de litere, cei 300 de elevi/cele 300 de elevi, cei câteva zeci de meri/cele câteva zeci de meri, amândurora/ amândorura, tustrei/ câteşitrei/toţi trei, jumate/jumătate/juma, al douăzecelea/ al douăzecilea, întâiei/întâii, întâile/întâiele, cea de a doua/cea de-a doua, a doisprezecea/a douăsprezecea, mamă de a doua/mamă de-al doilea, ora trei/orele trei, ora/orele doisprezece/douăsprezece, douăzeci şi doi/douăzeci şi două decembrie, trifoi/trifoi cu patru foi, unu/unul (numeral), *amândoi/ambii, tuscinci/câteşcinci/toţi cinci, (o) doime/ (o) jumătate, (o) pătrime/(un) sfert, câte unu/unu câte unu/câte unu/câte unu, îndoit/dublu, înseşit/ sextuplu, în primul rând/primo, capitolul întâi/unu, pagina a doua/doi, bis/a doua oară, trei/a treia oară, quatro/a patra oară, acordarea unui/a unui/a un milion de lei, a distribuit manualul unei sute/la o sută de cursanţi, costă două milioane de/două milioane lei, am mers jumătate de/jumătate kilometru, am mers jumătate drumul/drumul jumătate, a zece milioana/a zecea milioana, al cincizecimiilea/al cincizeci de miilea, al o sutălea/al sutălea, a o suta/a suta, cu ocazia celei de a doua suta aniversare/celei de a două suta aniversări, două ianuarie/doi ianuarie, douăzeci şi unu ianuarie/douăzeci şi una ianuarie, de la orele douăzeci şi unu la orele douăzeci şi doi/de la orele douăzeci şi unu la orele douăzeci şi două, la ora/orele opt jumătate/şi jumătate.*

7. Subliniaţi formele corecte: *fetele înseşi/însele, Măria ta/Măria Ta, cartea studentului acela/aceluia, unui prieten de-al meu/al meu/de-ai mei, unei studente ale mele/a mele, nici unul/niciunul, părerea nimănui/nimănuia, dorinţa tuturor/tuturora, el i s-a adresat/s-a adresat profesorului, v-o jur/vă jur, ţi-o declar/îţi declar, ochi-mi/ochii-mi, în casă-mi/în casa-mi, asupră-mi/asupra-mi, întrânsul/într-însul, dumneasale /dumisale/d-sale, dumneavoastră /dvs./dv./d-voastră, dumneavoastră sunteţi interesată/interesate, Măria Ta hotărăşti/hotărăşte/hotărâţi, nu are rost/nu-şi are rost/nu-şi are rostul, lor înşilor/înşişi, lor înselor/înseşi, eu însumi/chiar eu/eu personal, pe însuşi reprezentantul firmei/pe reprezentantul firmei însuşi, fratele meu/frate-meu/frati-meu, mă-sa/mă-sa lui/mă-sa copilului, astă vară/astă-vară/astăvară, acest interesant student/ studentul acesta interesant, o piesă dintr-asta/dintr-astea, problema asta/aceasta, studenta asta/aceasta, cel ce/cela ce/acela ce, alaltă seară/alaltăseară, eu şi ceilalţi colegi ai mei/eu şi colegii mei, asemenea studentă/asemenea studentă ca/studentă ca, astfel de*

Scanned with OKEN Scanner

artişti/astfel de artişti cum sunt/artişti cum sunt, Cine ne este prieten?/Cine ne sunt prieteni?, Ce-s cu astea?/Ce-i cu astea?, Ce râzi?/De ce râzi?, Care aţi strigat?/ Care a strigat?, colega care i-am telefonat/căreia i-am telefonat, maşinuţa care m-am jucat cu ea/cu care m-am jucat, cine/cui învaţă nu-i pasă de examen, eu mă simt bine, ceea ce vă doresc şi Dv. multă sănătate/Eu mă simt bine.Vă doresc şi Dv. multă sănătate, orişicine/orşicine, atâţi/atâţia profesori, alţi zece/alţii zece, părerea unui alt student/părerea unui altui student, umui student sau altul/unui student sau altuia, să-şi schimbe cămaşa/să schimbe cămaşa cu alta/să-şi schimbe altă cămaşă, fiecare dintre ei s-a întrebat/s-au întrebat, în nici un caz/nici într-un caz, nimeni dintre noi nu consideră/ nu considerăm, nimeni şi nimic nu m-a convins/nu m-au convins, nimănui/nimănuia, fratele său/lui (ei), sora sa/lui (ei), tatăl meu/tată-meu/taică-meu, cumnatul tău/cumnatu-tău, sora mea/sără-mea/soru-mea, nora sa/noră-sa/noru-sa, atare/atari situaţii, omul în cuvântul căruia/al cărui cuvânt cred, mie însămi/mie însemi, ţie însăţi/înseţi, al câtălea/câtelea?, un lucru care îl am în vedere/pe care îl am în vedere.

8. Prezentaţi structura morfologică a tuturor formelor flexionare ale verbelor: *a cânta, a lucra, a veghea, a urechea, a vedea, a trece, a merge, a rupe, a sui, a dormi, a obosi, a coborî, a urî, a crea, a apropia, a lua, a bea, a scrie, a coace, a cosi, a coase, a speria, a sublinia, a acoperi, a toci, a hotărî, a vrea, a voi, a umple, a da, a bea, a fi, a avea, a mânca, a vedea, a tăcea, a zăcea.*

9. Subliniaţi formele corecte şi susţineţi-vă opţiunea prin argumente, acolo unde este posibil: *o să trebuie/o să trebuiască, reflectă/reflectează, datorează/datoreşte, datora/datorea, datorând /datorind, cususe/cosise, coase/coseşte, va coase/va cosi, să coasă/să coase/să cosească, ar coase/ar cosi, cosând/cosind, absolvesc/absolvă, a se sfii/sfiii, nu fi rău/nu fii rău, să fi apreciat/să fii apreciat, ne-ar pare bine/ne-ar părea bine, va apare/va apărea, ne-ar place/ne-ar plăcea, se va complace/complăcea, va zace/va zăcea, va tace/va tăcea, va rămâne/va rămânea, va ţine/va ţinea, eu fusei/fui, ei fuseră/fură, noi rezolvasem/rezolvaserăm, avui/avusei, dat fiind obstacolele/date fiind obstacolele, o să trebuie/o să trebuiască, ei trebuia/trebuiau să plece, acesta precedă /precede, fenomenul succedă/succede, tânărul concedă/concede, el accedă/accede, a curăţa/a curăţi, datorează/datoreşte, a adăuga/a adăugi/a adogi, va*

Scanned with OKEN Scanner

prevede/va prevedea, ar începe/ar începăpea, bănuie/bănuieşte, biruie/biruieşte, bombăne/ bombăneşte, stăruie/stăruieşte, bântuie/bântuieşte, se străduie/se străduieşte, învârte/învârteşte, şovăie/şovăieşte, acordă/acordează, concură/concurează, contractă/ contractează,manifestă/manifestează, ordonă/ ordonează, reflectă/ reflectează, toarnă/ turnează, degajă/ degajează, îndoaie/îndoieşte, mîntuie/mântuieşte, a avea a face/de-a face, purcedând/purcezând, creind/creând, trebuie făcut eforturi/făcute eforturi, trebuie cumpărat ceva/de cumpărat ceva, merită investigat/de investigat, eu mâi/mân, deranjăm/deranjem, ne furişăm/ne furişem, păşa/păşea, trişa/trişea, îngenunchează/ îngenunchiază, trunchiază/ trunchează, atenuiază/ atenuează, eu continui/eu continuu, sari/sai/sări/săi, înşală/înşeală, aşază/aşează, aranjează, şade/şeade, (eu) deapăn/ depăn, (eu) leagăn/legăn, disecă/diseacă, observă/obsearvă, provocă/provoacă, convocă/convoacă, invocă/invoacă, (eu) bléstem/blestém, (eu) mânii/mânii, (eu) mângâi /mângâi, sfâşii/sfâşii, justific/justific, intoxic/intóxic, término/termín, dómin/domín, felicit/felicít, solicit/solicít, înfăşor/înfăşur, împresor/împresur, înconjor/înconjur, ţăcăne/ţăcăneşte, zdroncăne/zdroncăneşte, (ei) miros/miroase, (el) azvârle/azvârlă, (ei) azvârl/azvârlă/azvîrlesc, aranja/aranjea, tânja/tânjea, înfăşa/înfăşea, (se) îngrija/ îngrijea, (eu) sorbii/sorbi, (el) venii/veni, (eu) pustii/pustiii, rămăserăm/rămaserăm, spărseserăm /sparserăm, venisei/veniseşi, aprobase/aprobaseşi, să miroase/să miroasă, să sughită/să sughiţe, să amâie/ să amâne, să înconjure/să înconjoare, era să cad/eram să cad, ei erau să moară/ei era să moară/era ca ei să moară, ei trebuiau să vină/ei trebuia să vină/trebuia ca ei să vină, pieri!/piei!, ádu!/adú!/adă!, ghici!/ghiceşte!, stai!/stăi!, să aibă/să aibe, stam/stăteam, vrui/vrusei, voiam/vream/vroiam, să nu fi acceptat propunerea/să nu fii acceptat propunerea, evaporă/evaporează ignoră/ ignorează, înseamnă/ însemnează, şchioapătă/şchiopătează, mi se năzare/mi se năzăreşte, ciuruie/ciuruieşte, raportă/raportează, a ajuta pe cineva/cuiva, a privi ceva/ la ceva, uite-mă/uită-te la mine, a fost anunţat de director/de către director, anunţarea de/de către director, putea veni/să vină, ştia cânta/să cânte, am început a crede/să credem, a aiura/a aiuri, se învecinează/se învecineşte, a tărăgăna/a tărăgăni, va începea/va începe, a rage/a răgi, a dogori/a dogorî, a chiori/a chiorî, a zăvori/a zăvorî, desfidem/desfidăm, se încumete/se încumetă, a sumete/a sumeţi, a alunga/a alungi, înfloreză/înfloreşte, întârzii/întârziez, zvânt/zvântez, (eu) speriu/sperii, merită/se merită, fir-ar/fire-ar, să

Scanned with OKEN Scanner

dea/să deie, să arză/să ardă, arză-l-ar/ardă-l-ar, filmul merită văzut/să fie văzut, trebuie/trebuiesc luate măsuri.

10. Subliniați formele corecte: *nou-născuți/noi-născuți, porți larg deschise/largi deschise, participă destul de mulți/destui de mulți, din cât cunosc eu/din câte cunosc eu, după cât știu/după câte știu, pe cât știu/pe câte știu, minimum/minim, odată ce/o dată ce, odată cu/o dată cu, câte o dată/câteodată, acătări/acătării, adineauri/adineaori/ adineaorea, deunăzi/de-unăzi, deloc/de loc, defel/de fel, întruna/într-una, întrucât/întru cât, odată/o dată, altădată/altă dată, câteodată/câte o dată, niciodată/nici o dată, totodată/tot o dată, deodată/de odată/de o dată, ieri seară/ieri-seară, deseară/diseară, astă toamnă/astă-toamnă, astă seară/astă-seară, atunci/atuncea/ atuncia, asemenea/ asemeni, aici/ici/aicea/aicia, pururi/pururea, lunea/lunia, atât de frumos/atâta de frumos, ades/adesea/ deseori/adeseori, arar/arare/arareori/rar, binînțeles/bine înțeles/ bunînțeles, iar/iară, continuu/încontinuu, așa de atent/așa atent, asemenea unui prinț/a unui prinț, conform recomandărilor/cu recomandările, aidoma prietenilor/cu prietenii/ca prietenii, cât mai mulți/câți mai mulți, cât de mulți/câți de mulți, destul de dulci/destui de dulci, excesiv de pretențioși/excesivi de pretențioși, rău-făcători/răi-făcători, liber-cugetători/ liberi-cugetători, pe tăcute/pe tăcutelea, de abia/de-abia, din cale-afară/din cale afară, prefer/mai bine/prefer mai bine, anexez/anexez alături/ prezint alături, a venit și/a mai venit și, acum/acuma, alături/alăturea, altminteri/altminterea/altmintrelea, nicăieri/ nicăierea, pretutindeni/ pretutindenea, pururi/pururea, cât/câtuși, totuși/tot, totdeuna/ totdeauna/ întotdeauna, nicicum/ nicidecum, totodată/ totdeodată, oareșicum/oarecum, oricât/orișicât, doar/doară, abia/de-abia, jur-împrejur/de jur împrejur, de fapt/ în fapt, zi de zi/zi cu zi, din contra/din contră, ea cântă cel mai bine/cea mai bine, în prima luni/lune, de-a bușilea/de-a bușile, după-amiază/după amiază, mâine-dimineață, luni-seară/luni seară/luni seara, din cale afară/din cale-afară, în acest scop/în această idee, în principal/în cea mai mare parte, la modul ironic/cu ironie/ironic, totalmente/total, completamente/complet, de o manieră categorică/într-un mod categoric, expres/ anume/înadins/ într-adins, acum două zile/cu două zile în urmă/acum două zile în urmă.*

Scanned with OKEN Scanner

11. Subliniaţi formele corecte: *în ce privesc/în ce priveşte realizările, cât privesc/cât priveşte realizările, procedura este conformă prevederilor legale/cu prevederile legale, ca apreciere/drept apreciere/ca drept apreciere, drept pentru care/ drept care am încheiat prezentul proces-verbal, cu-n/c-un, dintr-o dată/dintr-odată/dintrodată, asupra-mi/asupră-mi, înaintea multor/a multor/a mulţi prieteni, asupra ce voi spune/a ce voi spune, graţie inteligenţei şi hărniciei/inteligenţei şi a hărniciei, datorită a două/la două/celor două colege, contrar a ceea ce/la ceea ce/la ceea ce se spune, s-a transmis la patru/celor patru facultăţi, între mine şi între el/între mine şi el, cu sau fără zahăr/cu zahăr sau fără zahăr/cu zahăr sau fără, pro sau contra reprezenantului/reprezentant, cu maşina sau fără/cu sau fără maşină, unul din noi/dintre noi, distanţa între centru şi periferie/dintre centru şi periferie, un copil de pe strada ta/după strada ta, a profitat după urma lor/de pe urma lor, s-a luat după noi/de pe noi, copie de pe/după buletin, un pahar cu apă/de apă, haină de piele/din piele, a-şi aminti de studenţie/despre studenţie, se interesa de fiu/despre fiu, 100 km pe oră/la oră, se concentra asupra problemei/pe problemă, sobă pe gaze/cu gaze, maşină de spălat/pentru spălat, prin ajutorul/cu ajutorul, prin avion/cu avionul, prin uşă/pe uşă, încadrate de paranteze/cu paranteze/între paranteze, intercalate între rânduri/plasate între rânduri, în acest număr/la acest număr au colaborat, după aceea/dup-aceea, fără a vedea/făr-a vedea, afară de/în afară de/afar'de, faţă de/faţă cu, alături de/alături cu, în raport cu/în raport de, pe temeiul/în temeiul, în afara colegilor/în afară de colegi, înde/în de primăvară, la fel de bun ca/ca şi desertul, mai bun ca/ca şi/decît desertul, ca pregătire/ca şi pregătire e bun, ca colegi/ca şi colegi/în calitate de colegi, pe baza/în baza, au rămas trei contra patru/contra a patru, decizie greşită datorită grabei/din cauza grabei, s-a urcat în alt/într-alt tren, întru cinstirea/pentru cinstirea neamului, întru promovarea/pentru promovarea reformei, suferă de stomac/cu stomacul, îl pun în/pe/la tren şi ţi-l trimit, caietul e plin de/cu formule, pleacă în/la Piteşti, n-a venit, ci/ci dimpotrivă a plecat, se concentra, dar/ cu toate acestea/dar cu toate acestea nu înţelegea, a fost numit şef de serviciu/şef serviciu, acesta/pe acesta de ce nu-l iei, ai primit toţi/pe toţi invitaţii, suntem alături de el cu trup şi suflet/cu trup şi cu suflet, mă întorc curând/în curând, l-a iertat, căci altfel/de altfel era om bun, nu este necesar de a interveni/a interveni, nu omitea de a spune/a spune, a aşteptat trei săptămâni/timp de trei săptămâni, la data de 20 ianuarie/la 20 ianuarie.*

Scanned with OKEN Scanner

12. Subliniați formele corecte: *aoleu/auleu/aoleo, de/dec, hait/haiti, hop/hopa, iacă/iaca, măi/mă, haidade/haida-de, hodoronc-tronc /hodoronc tronc, tic-tac/tic tac, tura-vura/tura vura, bâldâbâc/ bâldî-bâc, hop-aşa/hop şa, Acum e – vai – pericol/Acum e, vai, pericol, Vai! Am căzut/Vai! am căzut, Am căzut, vai! Din nou/Am căzut, vai! din nou, Ți-am spus, măi, Bogdane/Ți-am spus, măi Bogdane, Ia să vedem!/Ia, să vedem, Hai să plecăm!/Hai, să pelcăm, Cu-cu!/Cucu!, Ham-ham! Ham, ham! haide/haidem/ haideți.*

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

AVRAM, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997.

AVRAM, Mioara, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, Editura Cartier, Chişinău, 2001.

BEJAN, Dumitru, *Gramatica limbii române. Compendiu*, Editura Echinox, Cluj, 1995.

BRÂNCUŞ, Grigore, *Limba română contemporană. Morfologia verbului*, Universitatea din Bucureşti, 1976.

BRÂNCUŞ, Grigore; SARAMANDU, Manuela, *Morfologia limbii române*, Editura Credis, 2001.

BRÂNCUŞ, Grigore; GĂITĂNARU, Ştefan, *Limba română. Modele de analiză gramaticală*, Editura Tempora, Piteşti, 1996.

CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gheorghe, *Morfologia limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974.

CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gheorghe, *Gramatica limbii române*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 2001.

COTEANU, Ion; FORĂSCU, Narcisa; BIDU-VRÂNCEANU, Angela, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1985.

COTEANU, Ion, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982.

DIMITRESCU, Florica, *Locuţiunile verbale în limba română*, Editura Academiei, Bucureşti, 1958.

DIMITRIU, Cornel, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Editura Institutul European, Iaşi, 1999.

Dicţionar ortografic, ortoepic, morfologic al limbii române, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005.

GĂITĂNARU, Ştefan, *Gramatica actuală a limbii române*, Editura Tempora, Piteşti, 1998.

GOGA, Mircea, *Gramatica limbii române*, Editura Niculescu, Bucureşti, 2006.

Gramatica limbii române, ediţia a II-a revăzută şi adăugită. Tiraj nou. Editura Academiei, Bucureşti, 1966.

Gramatica limbii române, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

GRAUR, Alexandru, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.

GRAUR, Alexandru, *Gramatica azi*, Editura Academiei, Bucureşti, 1973.

Scanned with OKEN Scanner

GRUIȚĂ, Gligor, *Gramatica normativă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.

GUȚU ROMALO, Valeria, *Morfologia structurală a limbii române*, Editura Academiei, București, 1968.

GUȚU ROMALO, Valeria, *Corectitudine și greșeală. Limba română azi*, Editura Humanitas Educational, București, 2000.

GUȚU ROMALO, Valeria, *Aspecte ale evoluției limbii române*, Editura Humanitas Educational, București, 2005.

HRISTEA, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, Editura Albatros, București, 1984.

ILIESCU, Ada, *Gramatica aplicată a limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2003.

IORDAN, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, București, 1948.

IORDAN, Iorgu; GUȚU ROMALO, Valeria; NICULESCU, Al., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1966.

IORDAN, Iorgu; ROIBU, Vl., *Limba română contemporană*, București, 1978.

IRIMIA, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1987.

NEAMȚU, G. G., *Teoria și practica analizei gramaticale*, Editura Excelsior, Cluj-Napoca, 1999.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Teorie și practică în analiza gramaticală*, București, 1993.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, Editura Humanitas Educational, București, 2003.

PUȘCARIU, Sextil, *Limba română. Privire generală*, I, București, 1940.

TOMA, Ion, *Limba română contemporană. Privire generală*, Editura Niculescu, București, 1996.

TOMA, Ion, *Morfologia limbii române*, Editura Fundației *România de Mâine*, București, 2001.

TOMA, Ion; SILVESTRU, Elena, *Sinteze de limba română. Actualizări teoretice și aplicații*, Editura Niculescu, București, 2007.

TOMESCU, Domnița, *Analiza gramaticală a textului. Metodă și dificultăți*, Editura All, București, 2003.

TOMESCU, Domnița, *Gramatica numelor proprii în limba română*, Editura All, București, 1998.

TOȘA, Al., *Elemente de morfologie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

TRANDAFIR, Gh. D., *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982.

Scanned with OKEN Scanner

LUCRĂRI APĂRUTE
ÎN EDITURA FUNDAȚIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*

Grigore Brâncuș
INTRODUCERE ÎN ISTORIA LIMBII ROMÂNE

Grigore Brâncuș
ISTORIA CUVINTELOR

Ion Toma
LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ:
FONETICĂ – FONOLOGIE, LEXICOLOGIE

Ion Toma
MORFOLOGIA LIMBII ROMÂNE

Zamfira Mihail, Maria Osiac
LINGVISTICĂ GENERALĂ ȘI APLICATĂ

Ion Dodu Bălan, Luiza Marinescu
ISTORIA LITERATURII ROMÂNE
DE LA ÎNCEPUTURI LA EPOCA MARILOR CLASICI

Elena Șodolescu Silvestru
EXPRESII FRAZEOLOGICE ROMÂNEȘTI
ÎN PERSPECTIVĂ COMPARATĂ

Valeriu Marinescu
ISTORIA LIMBII ROMÂNE LITERARE. Sinteze

Ion Dodu Bălan, Ion Toma, Ana Maria Botnaru
LEXICON DE LIMBĂ ȘI CULTURĂ ROMÂNĂ VECHE

Ghiță Florea, Simona Iacob
LITERATURA ROMÂNĂ ÎN A DOUA JUMĂTATE
A SECOLULUI AL XIX-LEA

9 789731 630007

100025091004380

EDITURA FUNDAȚIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*

Scanned with OKEN Scanner